

METODIKA KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

PRO ŽÁKY
S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Petr Hanák a kolektiv

Univerzita Palackého
v Olomouci

METODIKA KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ PRO ŽÁKY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Petr Hanák a kolektiv

Olomouc 2022

Odborní recenzenti:

doc. PhDr. Mgr. Jarmila Pipeková, Ph.D.

Ing. Jakub Purdjak

Autorský tým:

PaedDr. Petr Hanák, Ph.D. (vedoucí autorského týmu)

PaedDr. Petr Petráš

prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D.

Mgr. Jitka Jarmarová

Mgr. Petra Skvarilová

Mgr. Miloš Majer

Mgr. et Mgr. Iva Vojtková

Mgr. Vlasta Tvrdíková

Tato publikace vznikla v rámci projektu Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR, reg. č. CZ.02.3.62/0.0/0.0/19_077/0016805.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons BY-SA (Uveďte původ – Zachovejte licenci). Licenční podmínky najdete na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© text Petr Hanák a kolektiv, 2022

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2022

DOI: 10.5507/pdf.22.24461045

ISBN 978-80-244-6104-5 (tištěná publikace)

ISBN 978-80-244-6105-2 (online: iPDF)

Obsah

Úvod	5
1 Základní charakteristika cílové skupiny	7
1.1 Vymezení mentálního postižení a jeho stupně	7
1.2 Stupně mentálního postižení ve vztahu k edukaci	8
2 Limity vyplývající z charakteristiky cílové skupiny	10
2.1 Dopady do vzdělávání	10
2.2 Dopady do zaměstnatelnosti	16
2.3 Dopady do sociální integrace	16
2.4 Osobnostní zvláštnosti vyplývající z postižení	19
2.4.1 Kognitivní funkce	19
2.4.2 Exekutivní funkce	21
3 Diagnostické postupy v kariérovém poradenství	23
3.1 Diagnostika a diagnostické nástroje kariérového poradenství u klientů s lehkým mentálním postižením	23
3.2 Diagnostika klientů se středně těžkým mentálním postižením a těžkým mentálním postižením	31
3.2.1 Klinické metody	33
3.2.2 Standardizované testové metody	34
3.2.3 Nestandardizované metody	35
4 Kariérové poradenství pro žáky s mentálním postižením ve škole	42
4.1 Role hlavních aktérů podílejících se na kariérovém poradenství žáka	43
4.1.1 Zákonný zástupce	44
4.1.2 Ředitel školy	45
4.1.3 Výchovný poradce	45
4.1.4 Další pedagogičtí pracovníci školního poradenského pracoviště (kariérový poradce, školní speciální pedagog, školní psycholog)	46
4.1.5 Učitel	47
4.1.6 Poradenský pracovník speciálněpedagogického centra pro mentálně postižené	48
4.1.7 Neziskový sektor	50
4.2 Proces kariérového poradenství	51
4.3 Provázanost kariérového poradenství s klíčovými kompetencemi	52
4.3.1 Kompetence komunikativní	53
4.3.2 Kompetence sociální a personální	53
4.3.3 Kompetence pracovní	54
4.3.4 Kompetence digitální	54

4.4	Rozvoj specifických dovedností	55
4.5	Optimální model	56
4.5.1	Proces kariérového poradenství žáků s mentální postížením na 1. stupni základní školy	64
4.5.2	Proces kariérového poradenství žáků s mentálním postížením na 2. stupni základní školy	66
5	Proces kariérového poradenství při přechodu na trh práce	72
5.1	Formy zaměstnávání, jejich příležitosti a rizika	72
5.1.1	Chráněné pracovní místo	74
5.1.2	Pracovní rehabilitace	75
5.1.3	Sociálně terapeutické dílny	75
5.1.4	Tranzitní program	76
5.1.5	Centra denních služeb	77
5.1.6	Sociální rehabilitace	77
5.1.7	Podporované zaměstnávání	77
5.2	Komunikace s potenciálním zaměstnavatelem	78
5.2.1	Chceme pracovat aneb jak vzájemně správně komunikovat	79
5.3	Proces přechodu ze školy na trh práce	79
5.4	Jiné možnosti uplatnění žáka mimo trh práce	80
6	Střední obory vzdělávání kategorie „E“ – charakteristika	82
7	Možnosti uplatnění absolventů oborů středního vzdělávání kategorie „E“	95
8	Pro inspiraci	104
9	Shrnutí obsahu kariérového poradenství	108
	Závěr	116
	Slovníček pojmů	118
	Seznam zkratk	121
	Literatura a další zdroje	122
	Přehled a charakteristika publikačních výstupů projektu	125

Úvod

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí čtenáři,

publikace Metodika kariérového poradenství pro žáky s mentálním postižením, kterou vám představuje autorský kolektiv, nabízí souhrn informací, které by mohly usnadnit orientaci v uvedené problematice.

Autorský kolektiv byl sestaven ze zkušených odborníků na problematiku práce s cílovou skupinou žáků s mentálním postižením. Jde o speciální pedagogy a psychology ze škol, speciálněpedagogických center a pedagogicko-psychologické poradny, ale také z prostředí univerzity.

Předkládaná publikace má za úkol – s ohledem na potřeby rozvoje žáka v průběhu školní docházky – pomoci s přechodem žáků ze základního do středního vzdělávání a dále s přechodem na trh práce.

V úvodu je charakterizována cílová skupina, což jsou žáci s různou mírou mentálního deficitu, s různou hloubkou poruchy intelektu, od lehké přes středně těžkou a těžkou až po hlubokou.

Další kapitola specifikuje limity cílové skupiny a jejich dopady do vzdělávání, zaměstnatelnosti, sociální integrace a také osobnostní zvláštnosti vyplývající ze zdravotního postižení.

Kapitola diagnostické postupy má za úkol přiblížit existující nástroje a postupy, které se aktuálně používají v poradenské, ale i školské praxi a které by mohly být případně využívány i pedagogy škol.

Následující kapitola je deskripcí kariérového poradenství ve škole, a to od role zapojených aktérů přes časovou posloupnost jednotlivých fází kariérového poradenství a přes provázání s klíčovými kompetencemi až po rozvoj specifických dovedností – zejména pracovních. Velmi inspirativní subkapitolou je navržený optimální model toho, jak by mohlo kariérové poradenství v praxi probíhat.

Jednou ze stěžejních kapitol je proces kariérového poradenství při přechodu žáka ze školy na trh práce, od různých možností zaměstnávání těchto žáků až po přiblížení vhodných postupů při komunikaci s potenciálními zaměstnavateli, včetně jiných možností uplatnění žáků mimo trh práce.

Kapitola o dopadech do vzdělávání a zaměstnatelnosti, která v úvodu publikace popisovala problémové oblasti, pokračuje výčtem a popisem jednotlivých oborů vzdělávání a jejich uplatněním na pracovním trhu.

Následující kapitolou publikace jsou pro inspiraci také příklady dobré, ale i špatné praxe jako praktické přiblížení situací v kariérovém poradenství.

Na závěr publikace je zařazena kapitola, která přehledně shrnuje obsah kariérového poradenství.

Autoři doufají, že publikace pomůže v praxi jednotlivých škol, ať už se jedná o školy zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona, nebo o školy tzv. inkluzivní, do kterých jsou žáci s tímto druhem zdravotního postižení zařazeni a kde jsou vzdělávání a připravování na život.

Petr Hanák

1 Základní charakteristika cílové skupiny

— Milan Valenta —

Předmětně cílovou skupinu metodiky tvoří žáci se speciálními vzdělávacími potřebami z důvodu mentálního postižení, žáci postižení více vadami s dominantním mentálním postižením a žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku základní školy.

1.1 Vymezení mentálního postižení a jeho stupně

Mentální postižení (mentální retardace, porucha intelektu, vývojová porucha intelektu) lze vymezit jako vývojovou poruchu rozumových schopností demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatalní, perinatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnosti jedince.

Stupeň postižení je určen na základě posouzení struktury inteligence a schopnosti adaptability (adaptačního chování), orientačně taktéž inteligenčního kvocientu a míry zvládnutí obvyklých sociálně-kulturních nároků na jedince (podle stávající klasifikace ICD-10):

- ▶ Lehká mentální retardace (IQ 50 až 69).

Ontogeneze jedince s lehkou mentální retardací není výrazně odlišná od vývoje intaktního člověka. Lehké opoždění psychomotoriky je patrné většinou až v předškolním a především ve školním období, v řeči se může projevit opožděným zráním fonemického sluchu i celkového vývoje řeči, menší slovní zásobou a postižením především pragmatické roviny řeči (praktické užití řeči v sociálním kontaktu). Ve hře se tento stupeň postižení může demonstrovat jistou stereotypností, sníženou aktivitou, opět opožděním vývojových fází hry.

Nejvíce se projeví deficit kognitivních funkcí (také exekutivních funkcí) po zahájení školní docházky, přičemž u většiny jedinců se jedná o rovnoměrné postižení jednotlivých funkcí (pouze v méně zastoupené encefalopatické etiologii jsou funkce postiženy nerovnoměrně v neprospěch performačních aktivit). Člověk s lehkým mentálním postižením je schopen se vyučit řemeslu, založit rodinu a postarat se o děti.

- ▶ Středně těžká mentální retardace, též střední mentální retardace (IQ 35 až 49)
Tento stupeň postižení s sebou nese již značné omezení v oblasti kognitivních i exekutivních funkcí, v oblasti školních vědomostí a dovedností jsou jedinci v horním pásmu středně těžkého mentálního postižení schopni obsáhnout základy trivia, řeč je postižena nejen v rovině pragmatické, ale je postižena také její sémantika, syntax, fonetika. Omezené sebeobslužné schopnosti lze do značné míry úspěšně reedukovat. Jistá omezení se týkají také rozvoje hrubé a především jemné motoriky a vizuomotorické koordinace. V porovnání s lehkým stupněm postižení jsou častější komorbidity – postižení somatické, smyslové, epilepsie, autismus, kardiovaskulární vady či další psychické postižení (u „typického“ reprezentanta tohoto stupně postižení – jedince s Downovým syndromem – je to např. Alzheimerova choroba). Jedinci se středně těžkým mentálním postižením jsou nicméně schopni (v chráněném prostředí či s podporou) samostatného bydlení a výkonu jednoduché manuální práce.
- ▶ Těžká mentální retardace (IQ 20 až 34)
Většina jedinců s tímto stupněm mentálního postižení je postižena také somaticky, rozvoj psychomotoriky je u nich značně narušen, stejně tak schopnost sebeobsluhy. Řeč se většinou vyvine na úroveň jednoslovných vět a případně 2-3slovných spojení. Zpravidla bývá řeč zatížena značnou poruchou výslovnosti (na rozvoj sebeobsluhy a řeči je zaměřena značná část speciálněpedagogické intervence). Vyskytují se afektivní poruchy a jedinci jsou celoživotně závislí na podpoře druhých.
- ▶ Hluboká mentální retardace (IQ do 19)
Hluboce mentálně postižení lidé jsou také významně postiženi somaticky, motoricky (imobilita), sensoricky. Nejsou schopni sebeobsluhy, často je nutno je vyživovat sondou či tekutou stravou, komunikace je na úrovni vybavovací – reagují zvukem vyjadřujícím libost či nelibost ve vztahu k podnětům. Časté jsou stereotypní pohyby, objevuje se ve zvýšené míře sebepoškozování, jedinec je absolutně závislý na péči ostatních.

1.2 Stupně mentálního postižení ve vztahu k edukaci

Žáci s lehkým mentálním postižením jsou vzděláváni na základní škole podle RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání doplněný o minimální doporučenou úroveň očekávaných výstupů). Většina žáků s lehkým

mentálním postižením je v edukaci řazena do 3. stupně podpory (podpůrných opatření), po absolvování povinné školní docházky je především pro tyto žáky připraveno odborné vzdělávání na odborném učilišti či obory kategorie E na středním odborném učilišti, popř. praktická škola dvouletá.

Žáci se středně těžkým mentálním postižením jsou většinou vzděláváni na základní škole speciální podle RVP ZŠS (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální) – díl I., pokud nejsou integrováni na „běžně“ základní škole. Ale i zde by měli být vzděláváni podle RVP ZŠS. Pokud však škola nemá obor ZŠS, vzdělávají se tito žáci dle IVP vycházejícího z RVP pro ZV s minimálními očekávanými výstupy v souladu s platnými informacemi MŠMT. Většina žáků s tímto stupněm mentálního postižení je v edukaci řazena do 4. stupně podpory, po absolvování povinné školní docházky je zejména pro ně určena praktická škola dvouletá, případně i praktická škola jednoletá.

Žáci s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami jsou většinou vzděláváni na základní škole speciální podle RVP ZŠS – díl II. Žáci s těžkým mentálním postižením bývají většinou řazeni do 5. stupně podpůrných opatření a je pro ně určena praktická škola jednoletá, případně i praktická škola dvouletá.

Žáci s hlubokým mentálním postižením jsou většinou vzděláváni individuálně – s ohledem na své možnosti – s pomocí speciálních pedagogů SPC v souladu s § 42 školského zákona v rámci jiné formy vzdělávání nebo v základní škole speciální podle IVP.

Žáci postižení více vadami s dominantním mentálním postižením jsou po absolvování povinné školní docházky vzděláváni podle svých možností a potřeb na všech výše uvedených středních školách (tj. odborná učiliště, střední odborná učiliště – obory kategorie E, praktické školy). Obdobně jsou vzděláváni žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku základního vzdělávání, ale splnili povinnou školní docházku a mají mentální postižení.

Zpracováno na základě Valenta, M., Müller, O., a kol. *Psychopedie*. 5., rozšířené a přepracované vydání. Praha: Nakladatelství Parta, 2021. ISBN 978-80-7320-290-3.

SOUHRN

Kapitola uvádí do problematiky žáků s mentálním postižením, člení stupně mentálního postižení na lehké, středně těžké, těžké a hluboké a vymezuje jejich relaci k možnostem vzdělávání.

2 Limity vyplývající z charakteristiky cílové skupiny

— Petr Hanák, Jitka Jarmarová, Milan Valenta —

2.1 Dopady do vzdělávání

Podobně jako jiná zdravotní postižení také mentální deficit se u žáka velmi významně promítá do všech oblastí jeho života. Do vzdělávání, které je výraznou součástí v životě člověka, jsou proto dopady zcela dominantní.

Míra dopadů do vzdělávání je determinována hloubkou - mírou mentálního postižení. Čím je deficit intelektu hlubší, tím jsou také dopady do vzdělávání zásadnější.

U kategorie žáků s lehkým mentálním postižením se pomalejší pracovní tempo projevuje mimo jiné v pomalém porozumění učivu. Žák s takovým pracovním tempem má obvykle i problémy se samostatnou prací, vyžaduje pomoc a podporu častěji než intaktní spolužáci. Na zpracování dílčích úkolů pak potřebuje delší časový úsek a jasné zadání, srozumitelné pokyny pedagoga.

Vzhledem k významnému deficitu v oblasti kognitivních funkcí oproti zdravé populaci je zřejmé, že obtíže ve vzdělávání se objevují nejenom v myšlení a v rychlosti pracovního tempa, ale velmi významně také v komunikačních schopnostech. Častá je omezená slovní zásoba, problémy činí také výslovnost. Z důvodu opožděného vývoje řeči je proto posunuto do vyššího věku také období, kdy se žák učí základy trivia - čtení, psaní a počítání.

Žáci s mentálním postižením mají obtíže také při řešení problémů. Abstraktní myšlení je u nich nahrazeno spíše konkrétním myšlením. Žáci nezvládají porovnávat mezi učivem různých předmětů nebo obdobných témat. Jako nezbytná součást učení těchto žáků je nutné mnohonásobné opakování a procvičování

na názorných příkladech a za využití trojrozměrných pomůcek a praktických činností. Při změně podmínek, prostředí, učebního stylu, ale třeba i učitele nebo žákovského kolektivu si žák obtížně vzpomíná, že se s učivem již setkal a jak stejné nebo obdobné úkoly řešil. Tito žáci bývají při školní práci unavitelní významně více než jejich zdraví spolužáci, nevydrží se déle soustředit, vyžadují střídání činností a častější zařazování relaxačních aktivit do výuky. Hodně je pracovně stimuluje pochvala a časté hodnocení výsledků jejich pracovních výkonů. Vyžadují od pedagogů kladnou zpětnou vazbu.

Co se týká paměti žáků s mentálním postižením, převažuje u nich mechanické zapamatování, zatímco chápání logických souvislostí obvykle nelze u těchto jedinců očekávat. Proto je ve výuce akcentováno mnohonásobné opakování a názornost prezentovaného učiva.

U žáků s lehkým mentální postižením, ale nejen u nich, je důležité při jejich vzdělávání:

- ▶ motivovat žáky k učení, zadávat dílčí úkoly, chválit za jejich splnění;
- ▶ často opakovat učivo, nespoléhat, že si ho žáci zapamatují;
- ▶ střídát činnosti, nespoléhat na to, že se žák při plnění úkolu sám zabaví;
- ▶ používat při učení příklady z praxe, z denního života, ze školy, z rodiny;
- ▶ pracovat se speciálními i běžnými učebními pomůckami: vhodné jsou trojrozměrné pomůcky pro lepší představivost žáků;
- ▶ při prezentaci a opakování učiva je důležité dodržet metodické postupy, a to zejména opakování s prvky relaxace a s variabilitou technik a didaktických metod;
- ▶ v rámci osvojování nového učiva je velmi důležité zachovávat individuální přístup pedagoga k žákovi, osvědčené je i skupinové učení, kdy pomoc pedagoga je zaměřena na malou skupinku spolužáků, kteří se mohou i vzájemně podporovat;
- ▶ při komunikaci je vhodné žáka podporovat v jeho verbálním i neverbálním projevu, poskytnout mu prostor a čas, aby měl pocit uspokojení z komunikace v kolektivu třídy;
- ▶ při výuce pracovat s učivem a terminologií, kterým žáci rozumějí; vzhledem k často omezené slovní zásobě těchto žáků budovat učení i komunikaci od jednoduchých základů a pojmů;
- ▶ při práci s žákem využívat všech forem verbální i neverbální komunikace, včetně využití mimiky a gest pro zvýraznění důležitosti učiva;
- ▶ při výuce udržovat přiměřené pracovní tempo, pokyny musí být zcela jasné, zřetelné, věcné, konkrétní a dobře kontrolovatelné;
- ▶ osvědčené je jednoduché grafické zadání úkolu, srozumitelná a logická posloupnost krátkých úkolů, případně rozdělení delšího úkolu na kratší samostatné sekvence;
- ▶ vhodné jsou jednoduché úkoly, o nichž víme, že je žák splní a získá vnitřní pocit úspěchu a ocenění ze strany pedagoga i spolužáků;

- ▶ je také dobré úkoly stavět od jednoduchých ke složitějším, ale vždy tak, aby je žák zvládl, aby ho případné řetězené neúspěchy nedemotivovaly od plnění dalších zadání;
- ▶ pro žáky s mentálním postižením je příznačné, že nelze stavět na práci s dlouhodobou pamětí, proto častým opakováním posilujeme krátkodobou paměť;
- ▶ všechna zadání úkolů je třeba zvýrazňovat velikostí textu, barevností písma a konkrétností textu;
- ▶ pozor na výkyvy nálad, na kolísání projevů od pozitivních emocí až po ty negativní; vždy je třeba počítat s nečekanou reakcí, zejména při delší pracovní zátěži ve vyučování;
- ▶ výkony těchto žáků bývají často nestejné, častá je zvýšená unavitelnost a zároveň zvýšená nesamostatnost při řešení úkolů;
- ▶ v rámci vzdělávání žáků s mentálním postižením je důležité nezapomínat na úzkou spolupráci s rodinou žáka, protože kvalita a vstřícnost vztahů mezi rodiči a pedagogy jejich dětí je u žáků s mentálním postižením ještě významnější než u dětí intaktních (rodiče o svých dětech vědí mnoho pro školu důležitých informací, bez kterých se pedagog neobejde).

Žáci s lehkým mentálním postižením se obvykle vzdělávají podle RVP ZV – minimální doporučené úrovně pro úpravu očekávaných výstupů Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Žáci se středně těžkým mentálním postižením se obvykle vzdělávají podle RVP ZŠS – Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání základní škola speciální, díl I.

Žáci s těžkým mentálním postižením se obvykle vzdělávají podle RVP ZŠS – Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání základní škola speciální, díl II.

Žáci s hlubokým mentálním postižením se obvykle vzdělávají podle RVP ZŠS – Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání základní škola speciální, díl II.; nebo mají krajským úřadem stanovenou jinou formu vzdělávání v souladu s § 42 školského zákona (toto vzdělávání se obvykle realizuje v domácím prostředí žáka).

Institucionálně se jejich vzdělávání realizuje buď v prostředí školy hlavního vzdělávacího proudu v kolektivu intaktních spolužáků, nebo ve třídě či škole zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona, kde jsou vzdělávání žáci se stejným druhem zdravotního postižení.

Na základě doporučení školského poradenského zařízení jim pro usnadnění vzdělávání a saturaci jejich speciálních vzdělávacích potřeb mohou být při vzdělávání doporučena podpůrná opatření:

- ▶ metody,
- ▶ úprava obsahu ve vzdělávání,
- ▶ formy vzdělávání,
- ▶ úprava očekávaných výstupů ve vzdělávání,
- ▶ personální podpora,

- ▶ asistent pedagoga (u škol dle § 16 odst. 9 ŠZ jsou v gesci samotných škol),
- ▶ další pedagogický pracovník,
- ▶ speciální pomůcky,
- ▶ individuální vzdělávací plán,
- ▶ snížený počet žáků ve třídě,
- ▶ organizace prostředí ve třídě,
- ▶ úprava hodinové dotace v rámci učebního plánu žáka.

Podpůrná opatření lze doporučit také u žáků vzdělávaných ve škole či třídě zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona, ale bez nároku na financování jako je tomu u žáků vzdělávaných ve školách hlavního vzdělávacího proudu.

Pro žáky zpravidla s lehkým mentálním postižením se zřizují v rámci středního školství obory kategorie E, které poskytují nižší střední odborné vzdělání s výučním listem.

Jde o odborné (profesní) vzdělávání v oborech s nižšími nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Absolventi získají výuční list a jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Doba přípravy je 2 nebo častěji 3 roky. Po absolvování je velmi problematické pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturitní zkoušky.

Informace o oborech uvedených na www.infoabsolvent.cz jsou v závěru publikace v kapitole Střední obory vzdělávání kategorie E.

Pro žáky zpravidla se středně těžkým a těžkým mentálním postižením se zřizují tzv. obory C.

Jde o obory vzdělání pro žáky s těžšími a kombinovanými formami zdravotního postižení. Příprava je neprofesní, zaměřená na poskytování základních dovedností pro život, absolventi získají vysvědčení (ne výuční list). Délka vzdělání je 1 nebo 2 roky, součástí dvouleté školy je také výuka cizího jazyka:

- ▶ **praktická škola jednoletá,**
- ▶ **praktická škola dvouletá.**

V rámci těchto oborů je velmi funkční zavádět tranzitní program s přechodem na trh práce, který může pomoci k zaměstnání absolventů těchto oborů vzdělávání.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá je určen pro žáky s těžkým stupněm mentálního postižení, souběžným postižením více vadami a autismem, kteří ukončili základní vzdělávání v základní škole speciální podle vzdělávacího programu určeného pro tuto skupinu žáků (Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální, díl II.).

Cílem vzdělávání je umožnit žákům doplnění a rozšíření teoretického i praktického vzdělání dosaženého v průběhu povinné školní docházky a poskytnout jim základní dovednosti a návyky pro výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života. Získané dovednosti žáci využijí v dalším vzdělávání v rámci celoživotního učení.

Charakteristika vzdělávání

► Praktická škola jednoletá

Praktická škola jednoletá žákům doplňuje a rozšiřuje teoretické i praktické dovednosti získané v průběhu povinné školní docházky. Za předpokladu respektování individuálních zvláštností a schopností žáků je vzdělávací proces zaměřen na rozvoj komunikačních dovedností a dosažení nejvyšší možné míry samostatnosti a nezávislosti na péči druhých osob. Poskytuje přípravu na osvojení manuálních dovedností a jednoduchých činností využitelných v oblastech praktického života, které absolventům usnadní integraci do společnosti.

Cílem vzdělávání v praktické škole jednoleté je především zvýšení kvality života absolventů, kterým se v rámci jejich individuálních schopností nabízí možnost uplatnit se přiměřeným výkonem v chráněných pracovištích a při pomocných pracích v různých profesních oblastech.

► Praktická škola dvouletá

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá dává možnost získat střední vzdělání žákům se středně těžkým stupněm mentálního postižení, případně s lehkým mentálním postižením v kombinaci s dalším zdravotním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na jiném typu střední školy.

Praktická škola dvouletá doplňuje a rozšiřuje všeobecné vzdělání dosažené v průběhu povinné školní docházky. Vzdělávací proces je zaměřen na získání základních pracovních dovedností, návyků a pracovních postupů potřebných v každodenním i v budoucím pracovním životě. Poskytuje základy odborného vzdělání a manuálních dovedností v oboru dle zaměření přípravy vedoucí k profesnímu uplatnění. Získané dovednosti mohou žáci také využít v dalším vzdělávání.

Zdravotní požadavky

V praktické škole jednoleté se vzdělávají žáci s různými druhy a s různou mírou závažnosti zdravotního postižení. Vzhledem k tomu musí být zdravotní způsobilost žáků ke vzdělávání v odborných činnostech a oborech podle zaměření školy posouzena odborným lékařem. Na základě jeho doporučení budou na žáky stanoveny požadavky, které respektují jejich individuální zvláštnosti, zdravotní stav a specifické problémy vyplývající z povahy a stupně postižení

Způsob ukončování vzdělávání a doklad o dosaženém stupni vzdělání

Vzdělávání se ukončuje závěrečnou zkouškou, dokladem o dosažení stupně vzdělání je vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Závěrečná zkouška v oborech vzdělání, v nichž se dosahuje stupně středního vzdělání, se skládá z ústní teoretické zkoušky z odborných předmětů a z praktické zkoušky z odborných předmětů. Obsah a organizace závěrečné zkoušky se řídí platnými předpisy.

Úspěšným ukončením vzdělávacího programu žák získá střední vzdělání.

Uplatnění absolventa

► Praktická škola jednoletá

Absolventi praktické školy jednoleté se mohou v rámci svých možností a individuálních schopností uplatnit při pomocných pracích pro oblast služeb a výroby (např. ve zdravotnictví, v sociálních a komunálních službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství), případně na chráněných pracovištích.

► Praktická škola dvouletá

Absolventi praktické školy dvouleté jsou připravováni pro jednoduché pracovní činnosti v oblasti služeb a výroby (např. v sociálních a komunálních službách, ve zdravotnictví, ve výrobních podnicích, v zemědělství), případně k pokračování v dalším vzdělávání.

Oblasti vzdělávání

Vzdělávací obsah v praktické škole jednoleté je rozdělen do sedmi vzdělávacích oblastí. Vzdělávací obsah v praktické škole dvouleté je rozdělen do osmi vzdělávacích oblastí.

Každá vzdělávací oblast obsahuje charakteristiku vzdělávací oblasti, cílové zaměření vzdělávací oblasti a vzdělávací obsah vzdělávacího okruhu (výsledky vzdělávání a učivo).

Charakteristika vzdělávací oblasti vyjadřuje postavení a význam vzdělávací oblasti a její návaznost na příslušné vzdělávací oblasti v základním vzdělávání.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti vyjadřuje, jak vzdělávací oblast a její okruhy přispívají k rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Cílové zaměření jednotlivých vzdělávacích oblastí musí škola respektovat při formulování výchovných a vzdělávacích strategií, které jsou popsány v učebních osnovách každého vyučovacího předmětu ve školním vzdělávacím programu. Jsou to vlastní postupy, které si učitelé naplánují a které podle jejich zkušeností povedou k cílenému utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků.

Vzdělávací okruhy všeobecného vzdělávání stanovují základní požadavky především vzhledem ke stupni vzdělání. Je to propojený celek výsledků vzdělávání a učiva, které je doporučeno. Vzdělávací okruhy odborného vzdělávání vymezují základní obecné požadavky na odborné vzdělání žáků.

Výsledky vzdělávání vyjadřují, jaké úrovně osvojení učiva mají žáci na konci vzdělávání v praktické škole jednoleté či dvouleté v daném oboru dosáhnout. Jsou formulovány jako soubor činností a dovedností, které by si měl žák prostřednictvím učiva v průběhu vzdělávání osvojit a být schopen na určité úrovni prokázat. Jsou stanoveny jednotně pro všechny žáky, je však zřejmé, že kvalita jejich osvojení bude záviset také na učebních předpokladech a schopnostech každého žáka. Výsledky vzdělávání vyjadřují cílové dovednosti žáků, k nimž má výuka směřovat. Škola jimi má žáka vybavit, nemůže však zaručit jejich plné osvojení a uplatňování v praxi.

2.2 Dopady do zaměstnatelnosti

Pro žáky s mentálním deficitem je zejména hloubka zdravotního handicapu, případně souvislost s přidruženými komorbiditami, velmi významným faktorem, který determinuje jejich možnosti pracovního uplatnění.

Dopady do zaměstnatelnosti jsou ovlivněny nejen mírou zdravotního znevýhodnění, ale zejména regionem, kde žák – absolvent školy žije. Formy uplatnění na trhu práce se regionálně velmi významně liší.

Absolventi oboru vzdělávání C, tedy oboru praktické školy jednoleté a dvouleté, kteří ve většině případů na tyto obory nastupují ze základní školy speciální (žáci převážně se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, případně žáci s více vadami), mají uplatnění na trhu práce velmi omezené. Obvykle pracují za asistenční podpory.

Žáci s lehkým mentálním postižením většinou zvládnou vzdělávání v učebních oborech kategorie E a jejich absolvováním pak mají možnost uplatnění v praxi, jak je to popsáno v kapitole Možnosti uplatnění absolventů oborů středního vzdělávání kategorie E, která je výstupem z www.infoabsolvent.cz.

2.3 Dopady do sociální integrace

Pojem integrace je úzce spojen s pojmy jinakost a normalita. Jinakost představuje odchylku od standardu existence člověka. Vyvolává všeobecný pocit narušení konvenčnosti společenských poměrů. Nositele jinakosti určitým způsobem může omezovat nebo znevýhodňovat. Integrace se týká jak vlastní osobnosti člověka, tak i jeho socializace. Nutná je pozitivní aktivita jedinců, jelikož je důležitým předpokladem pro utváření jejich sociálních vztahů. Mezi hlavní prostředky integrace patří sociální rehabilitace, speciální výchova a vzdělávání, psychologické působení a pracovní uplatnění.

Sociální integrace je kompletní začlenění osoby s postižením do společnosti. Míni se jí nezávislost a samostatnost jedince, který se se svým postižením vyrovnal a dokáže být rovnocenným účastníkem v běžných oblastech profesního a společenského života. Je schopný adaptovat se mezi zdravou populací a je v tomto prostředí plně akceptován. Jinak řečeno, sociální integrace znamená proces rovnoprávného a společenského začlenění minoritních skupin. V oblasti sociální integrace osob s mentálním postižením je podstatnou překážkou jejich nedostatečná míra porozumění situaci a schopnosti vyjádřit se.

Dopady podle stupně mentálního postižení

Většina jedinců s *lehkým mentálním postižením* bývá nezávislá v sebeobsluze, řeč si osvojují opožděně, ale později jsou schopni ji užívat účelně a vést běžnou konverzaci. Bývají však emocionálně a sociálně nezralí, více sugestibilní a málo

kritičtí. Tito lidé mohou při adekvátním vzdělání, dobrém vedení, podpoře a zázemí dosáhnout odpovídajícího pracovního uplatnění a jsou schopni uspokojovat své potřeby stejně jako intaktní populace bez větších potíží. Často dokážou vykonávat manuální práce s větším zaujetím a nasazením než pracovníci bez zdravotního postižení. Záleží ovšem na dalších faktorech, jakými jsou schopnost adaptability a komunikační schopnosti.

Osoby se středně těžkou mentální retardací se dokážou učit mechanicky, a to především na praktické úrovni. V práci mohou být nestálí a méně vytrvalí, proto bývají zaměstnávání především pod dozorem a vykonávají jednoduchou nekvalifikovanou práci.

Člověk s těžkou mentální retardací je začleňován do pracovního procesu velmi výjimečně, vyžaduje velkou míru podpůrných opatření, jako je například trvalá osobní a zároveň i pracovní asistence, většinou v chráněném pracovním prostředí.

Význam práce pro osoby s mentálním postižením

Základní činností člověka v období dospělosti je práce jako cílevědomá činnost, která uspokojuje potřeby lidí a jejich blízkých. Ať už jde o práci neplacenou, či placenou, jedná se o činnost, která vyžaduje určité fyzické, ale i mentální úsilí a jejímž výsledkem je výroba produktů a služeb za účelem uspokojování základních lidských potřeb. Ačkoliv je práce pro člověka v jistém ohledu náročná a namáhavá, přináší mu osobnostní rozvoj, uspokojení potřeb a vytváření pocitů uznání.

Pro osoby s mentálním postižením má práce významnou roli. Poskytuje jim ekonomickou nezávislost a celkově vyšší životní úroveň. Pracovní aktivita je spojená s každodenním pravidelným režimem a s pocity smysluplnosti a chuti do života. Práce však musí být přizpůsobena jejich možnostem, schopnostem a úrovni myšlení. Je zde důležité, aby práce nevyžadovala časově rychlé odpovědi a prostorové změny. Ideální pro tuto skupinu osob je práce v klidném prostředí, které bývá místem pro sociální kontakty a určitým druhem zázemí. Aby se dařilo zvládat profesní role, je důležité přihlížet k osobnostním vlastnostem, sociální adaptaci a motivaci jedince.

Faktory ovlivňující úspěšné začlenění na trhu práce

Lidé s mentálním postižením potřebují k zapracování a zvládnutí pracovní činnosti delší čas, proto je důležité, aby jim byla věnována větší pozornost, což může zpočátku zaměstnavatele odrazovat. Ovšem po zapracování je u lidí s lehkým mentálním postižením většinou dosaženo úplné samostatnosti a efektivita práce je srovnatelná s ostatními pracovníky na stejné pozici. Typické pro ně je, že často nestřídají zaměstnání, pokud se dobře zaučí. Stereotyp a opakující se činnosti jim často vyhovují. Vhodné jsou činnosti nenáročné, stále se opakující, a právě uplatnění těchto lidí při obdobných činnostech dovoluje zaměstnavateli využít

kvalifikované pracovníky na odborné práce a zároveň jim ulevit, pokud jsou nuceni tyto činnosti vykonávat. Vhodným příkladem takové práce v kanceláři je kopírování, skenování, zakládání do šanonů, třídění pošty. Velmi důležité je, aby pracovníka se zdravotním handicapem přijali ostatní spolupracovníci mezi sebe a brali ho jako rovnocenného člena týmu. Je stěžejní, aby se mohl účastnit pracovních i mimopracovních akcí a aby měl možnost se společně s ostatními stravovat a trávit přestávky.

Předsudky a diskriminace

Stereotypy a předsudky se vážou snad ke každé odlišnosti, jinakosti a odchylce ve společnosti. Tak jako má různou míru samotná odchylka, tak mají různou sílu i předsudky, které ji doprovázejí. Proto se objevují také v problematice lidí se zdravotním postižením. A to paradoxně i v případech, kdy jedinci s mentálním postižením nepředstavují pro okolí žádné ohrožení, ale naopak vstřícnost, podporu a pomoc. Panující tendence nerespektování individuálních vlastností, odlišností a možností jejich nápravy zákonitě vyvolávají strach a snahu „odstranit je či alespoň izolovat“. V odborné literatuře, v článcích a především v samotné společnosti nacházíme desítky předsudků, které ovlivňují naše chování vůči lidem s mentálním postižením.

Předsudky vztahující se k aspektům života osob s mentálním postižením v jednotlivých oblastech:

- ▶ **osobnost:** jsou jako děti, agresivní, nešťestím pro rodinu, nemají ani občanský průkaz...;
- ▶ **vzdělávání:** jsou obtížně vzdělatelní, neměli by navštěvovat stejnou školu jako „zdravé děti“, negativně ovlivňují vývoj „zdravých“ dětí...;
- ▶ **zaměstnávání:** nedostaví se sami do zaměstnání, nemají výkon, nejsou schopni pracovat sami...;
- ▶ **sexualita:** jsou nezpůsobilí stát se rodiči, nejsou schopni mít partnerský vztah a kontrolovat své sexuální touhy...;
- ▶ **bydlení:** nejsou schopni se o sebe postarat, natož sami bydlet...

Práva osob s mentálním postižením

Všichni lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. V České republice jsou základní lidská práva a svobody legislativně stanoveny v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústavou České republiky, ve znění pozdějších předpisů a Předsednictvem České národní rady vyhlášenou Listinou základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Díky těmto dokumentům mají osoby s mentálním postižením stejná práva a povinnosti jako ostatní lidé. Mají také své finanční příjmy, mohou si nakupovat dle svých přání, mají právo volby, kde chtějí žít, jakou volnočasovou aktivitou vyplní své dny, či do jaké práce chtějí docházet. Stejně tak mohou navazovat přátelství,

mít partnery a vstupovat do manželství. V případě omezení způsobilosti k právním úkonům o tom rozhoduje soud.

2.4 Osobnostní zvláštnosti vyplývající z postižení

Dále v textu uvedené generalizované zvláštnosti mentálního postižení se mohou u konkrétního jedince vyskytovat v nejrůznější hierarchii a hloubce (míře) postižení, stejně jako mohou zcela absentovat. Jedná se o zvýšenou závislost na rodičích, infantilnost osobnosti, zvýšenou úzkostlivost, sugestibilitu a rigiditu chování, opoždění psychomotorického vývoje, nerovnováhu aspirace a výkonu, problémy v komunikaci a sníženou přizpůsobivost k sociálním a školním požadavkům. V odborné literatuře se také objevují další specifika jako je impulzivita, hyperaktivita či naopak hypoaktivita, citová vzrušivost, zpomalená chápavost, ulpívání na detailech, malá srovnávací schopnost, snížená mechanická a především logická paměť, tékavá pozornost.

V obecné rovině je nutno poznamenat, že u mentálního postižení nejde jen o prosté časové opožďování duševního vývoje, nýbrž o strukturální vývojové změny. Žáka s mentálním postižením tedy nelze automaticky přirovnávat k mladšímu „normálnímu“ jedinci, neboť difference nejsou jenom kvantitativní, ale ve vývoji dochází i ke změnám kvalitativním. Nosnou determinantou mentálního postižení je především hloubka postižení, jeho etiopatogeneze, případná kombinace s dalším (především smyslovým, tělesným) postižením, popř. v kombinaci s poruchami chování u žáků/osob s lehkým mentálním postižením nebo v kombinaci s problémovým chováním u žáků s těžším stupněm mentálního postižení. Taktéž sociální prostředí a rodina člověka s mentálním postižením hrají důležitou roli v utváření jeho osobnosti.

Při vymezení bazálních kognitivních funkcí žáka s mentálním postižením je nutno si uvědomit, že jde o simplifikaci, jež má orientační funkci a nebere v úvahu stupeň, typ a variabilitu mentálního postižení.

2.4.1 KOGNITIVNÍ FUNKCE

Smyslová percepce u dětí a žáků s mentálním postižením může vykazovat snížený rozsah vnímání, poruchu diskriminace figury a pozadí, vizuální i akustické analýzy a syntézy, snížení či pozdější zrání fonemického slyšení a grafemického vidění, snížený rozsah a pomalejší vybavitelnost obsahů smyslové paměti, nedostatečné vnímání časoprostoru, malou diferenciaci počítků a vjemů – tvarů, předmětů, barev a poruchu vizuomotoriky.

Paměť zaručuje, že každým okamžikem nepoznáváme nové věci. Z hlediska vývoje mluvíme o geneticky uložených informacích a o paměti individuální, která je z hlediska vzdělávacího procesu podstatnější.

Paměť je selektivní – pamatujeme si jen to důležité, funkce tedy nemá charakter technického záznamu. Proces „zapamatování si“ proto v sobě obsahuje schopnost pochopit látku, vybrat z ní základní prvky, zjistit vztah mezi nimi a vřadit je do určité soustavy představ.

Také paměť žáků s mentálním postižením vykazuje určitá specifika. Žáci si vše nové osvojují pomalu, až po mnohačetném opakování. Naučené rychle zapomínají a paměťové stopy si vybavují nepřesně, vědomosti neumějí včas uplatnit v praxi. Proto je při edukaci těchto žáků věnována taková pozornost opakování s prvky relaxace a s variabilitou technik a didaktických metod.

K zvláštnostem paměti žáků s mentálním postižením náleží také nekvalitní třídění paměťových stop, žáci mají spíše mechanickou paměť (mechanická paměť není schopna větší selekce – udrží stopy bez většího výběru).

Pozornost souvisí s bezprostředním vnímáním a poznáním a lze ji členit na bezděčnou (ta se mimovolně zaměřuje na silné podněty, např. intenzivní zvuk) a záměrnou, která je vázána na vůli, má charakter podmíněného reflexu a je z hlediska vyučovacího procesu nejdůležitější.

Záměrná pozornost žáků s mentálním postižením vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit se na více činností, ulpívání na představách. Pro záměrnou pozornost je charakteristické, že s nárůstem kvantity výkonu narůstá i počet chyb. Žák s mentálním postižením je schopen udržet pozornost mnohem kratší dobu než jeho intaktní (nepostižený) vrstevník. Po soustředění musí následovat relaxace, což je důležitý poznatek z hlediska strukturování vyučovací jednotky.

Myšlení je poznávací funkcí a v souvislosti s ní hovoříme o poznání zobecněném, zprostředkovaném (přes slovo); jeho nástrojem je převážně řeč a podstatou uvádění do vztahů.

Myšlení žáka s mentálním postižením je spíše konkrétní, s problémy ve schopnosti vyšší abstrakce a generalizace.

Z myšlenkových operací nejmenší deficit vykazuje komparace (žáci jsou sice schopni zjistit, v čem se srovnávané předměty a jevy liší, obtíže jim ale působí určit jejich shodné znaky). Deficitem jsou zatíženy procesy analýzy a syntézy, kde je narušeno hlavně odlišení rodových znaků od druhotných, tj. kategoriálnost myšlení. Analýza je příliš obecná a povrchní. Nejznatelnější deficit z myšlenkových operací nese proces generalizace. Nedostatečné zevšeobecnění se u pracovních aktivit projevuje hlavně v transferu nacvičených dovedností; žáci přenášejí prvky, zkušenosti v hotové, nezměněné podobě.

Nácviku procesu přenosu zkušeností slouží především opakované vysvětlování a opravování chyb přímo při činnosti, čímž se kompenzuje nedostatečná funkce „vnitřní řeči“, kterou má zdravé dítě rozvinutou a jež transferu napomáhá.

Myšlení se vyznačuje slabou řídicí funkcí a značnou nekritičností, pojmotvorný proces je zpomalený. Myšlenky vyjadřujeme pomocí slov, tedy řečí, jež bývá

u osob s mentálním postižením oslabena nejen obsahově, nýbrž i formálně (opět v přímé souvislosti a úměře mezi hloubkou a typem mentálního postižení).

Kognitivní funkce jsou z hlediska vyučovacího procesu zcela zásadní. Svou roli ve vyučování žáků s mentálním postižením ale hrají také další specifika osobnosti žáků, a to v oblasti motivace, emotivity, aspirace či vůle.

2.4.2 EXEKUTIVNÍ FUNKCE

V souvislosti s kariérou výchovou žáků s mentálním postižením je třeba mít na zřeteli otázku **motivace k pracovní činnosti**. U žáků intaktních lze už v předškolním věku hovořit o existenci primárních motivů, zapojením do edukace jsou pak žáci postupně směřováni ke stále vzdálenějším motivům činnosti. Pro žáka s mentálním postižením je naopak charakteristická motivační nevyhraněnost (nediferencovat na hlavní a vedlejší motivy), sklon ke krátkodobé a blízké motivaci a absence snahy o dosažení vzdálenějších cílů.

Na změnu motivace má vliv celá řada faktorů, z nichž můžeme na prvním místě jmenovat vliv charakteru pracovního úkolu. Pokud je cílem výrobek prakticky upotřebitelný, motivace žáků má vzrůstající tendenci. Charakteru pracovního úkolu lze použít jak k úvodní, tak i průběžné motivaci.

Dalším faktorem ovlivňujícím motivaci v hodinách pracovního vyučování je společenská důležitost úkolu. Prvotní motivace žáků s mentálním postižením je často značně jednoduchá: udělat více a dříve než ostatní. Důležité je proto vést žáka k pochopení užitečnosti zadané práce jako pracovního motivu. Taktéž vliv očekávaného hodnocení má motivační povahu, přičemž žák musí vědět, že prvořadý význam má kvalita provedeného výrobku, a nikoliv čas potřebný na jeho realizaci.

Malá řídicí funkce myšlení žáků s mentálním postižením se výrazně promítá do **plánování pracovní činnosti**, což se projevuje tím, že žáci začínají plnit úkol bez nutné analýzy a orientace v problému, nejsou schopni si sami sestavit plán, často neumějí pracovat ani podle předloženého technologického postupu (u zdravého jedince se již v předškolním období utváří cílevědomé způsoby činnosti – tj. podřízení jednotlivých činností hlavnímu cíli).

Nejvíce se nedokonalost plánování žáků projevuje při plnění úkolů podle instrukce (typické je odbíhání od požadavků instrukce) a podle vzoru či obrázku (žáci neporovnávají svou práci se vzorem, sázejí pouze na vnější podobnost). U žáků jsou lépe rozvinuty představy o hotovém výrobku než představy o plánu jeho výroby.

Dalším specifikem je **snížená schopnost sebekontroly**. Žáci s mentálním postižením nejsou schopni kontrolovat prováděnou operaci z hlediska tří a více požadavků současně (např. u manipulace se stavebnicí jsou schopni paralelně sledovat barvu a tvar prvků, nikoli však už jejich velikost a místo ve struktuře). Jiným rysem sebekontroly žáků s mentálním postižením je snížená schopnost používat při práci měření, což souvisí jednak se špatným odhadem míry, váhy,

jednak s nesprávnými představami o jednotkách. Zajímavý je i fakt, že děti často rozpoznají odchylky mezi demonstrováním vzorem a výrobkem svého souseda, ale nedostatky vlastní práce jim unikají.

U žáků s mentálním postižením je proto nutné cílevědomě a soustavně cvičit schopnost zpětné vazby. K tomu slouží pravidelná kontrolní činnost učitele s případným přerušением práce a demonstrováním chyby, přesné dodržování pracovního postupu zvoleného společně kolektivem (žák si v dílenském deníku zatrhuje body technologického postupu, které splnil, čímž vzniká prostor pro sebekontrolu) a skupinové vyhodnocení výrobků ke konci vyučování, při němž se každý žák snaží vyhledat co nejvíc chyb (odchylek od normy) nejdříve na cizím a později na vlastním výrobku; spolužáci přihlížejí a doplňují.

SOUHRN

Mentální postižení významně determinuje možnosti vzdělávání, ale i následné zaměstnatelnosti žáků. V rámci základního i středního školství se žáci se sníženými intelektovými schopnostmi vzdělávají podle vzdělávacích programů určených pro tuto cílovou skupinu. Pro jejich výuku jsou odpovídající podmínky vytvářeny prostřednictvím realizace podpůrných opatření, která zajistí adekvátnost vzdělávání.

3 Diagnostické postupy v kariérovém poradenství

— Vlasta Tvrdíková, Iva Vojtková —

3.1 Diagnostika a diagnostické nástroje kariérového poradenství u klientů s lehkým mentálním postižením

DIAGNOSTICKÝ POSTUP

Efektivní kariérní diagnostika sestává z následujících částí:

- 1) profesní anamnéza,
- 2) analýza kompetencí,
- 3) zjištění zájmových preferencí, stanovení kariérního typu,
- 4) závěry, doporučení vzdělávací (profesní) cesty.

1. Profesní anamnéza

Cílem je zmapování dosavadního vývoje žáka, jeho možností, schopností, zájmů, zkušeností, konkrétních výkonů, ale i rodinného zázemí. Anamnestická zjištění slouží jako jedno z východisek při analýze kompetencí. Jejich zohlednění je nutné při tvorbě závěru a doporučení.

Diagnostická metoda: Anamnestický dotazník – záznam strukturovaného řízeného rozhovoru se zákonným zástupcem a s žákem (viz příloha 1)

Tento dotazník (podobně jako dotazník kompetencí) byl sestaven na základě praktických zkušeností z poradenské práce. Kariérový poradce ho může modifikovat podle svých individuálních potřeb. Položky lze během anamnestického rozhovoru zaškrtnout a doplňovat.

Zdroje anamnestických údajů:

- ▶ dokumentace žáka, zejména zprávy z odborných vyšetření lékařských, psychologických, speciálněpedagogických,
- ▶ anamnestický rozhovor s žákem a s jeho rodiči (zákonnými zástupci), popřípadě s třídním učitelem, vychovatelem, mistrem odborného výcviku apod.

Při zjišťování položek je důležitá aktivní účast žáka – doptáváme se přímo jeho, avšak zákonného zástupce prosíme o doplnění, upřesnění, korekci, popřípadě o dopomoc, pokud má žák závažné potíže s vyjadřováním.

2. Analýza kompetencí

Analýza kompetencí navazuje na anamnestické údaje a slouží k tomu, aby si žák (klient) – sám nebo s dopomocí poradce, rodiče, učitele – dokázal odpovědět na otázku „v čem jsem opravdu dobrý, jaké mám silné stránky“. U žáků s lehkou mentální retardací je role poradce v procesu kariérového poradenství nezastupitelná, podstatně důležitější a také náročnější než u intaktních spolužáků. Jeho úkolem je nejen pomoci při hledání odpovědi na výše uvedenou otázku, ale doplnit ji také o zjištění, jaké má žák (klient) meze. Může to alespoň do jisté míry omezit metodu „pokus–omyl“, která vede k tomu, že žáci po ZŠ postupně začnou několik učebních oborů typu H, v nichž selžou, a teprve potom přecházejí do méně náročného oboru typu E.

Žáci s lehkým mentálním postižením (dále LMP) jsou jistě méně samostatní, přesto bychom je neměli z hledání kompetencí vynechávat. Při jejich zjišťování vycházíme z anamnestických údajů, z rozhovoru s žákem a s jeho zákonným zástupcem a z interaktivních aktivit založených např. na práci s motivačními kartami. Všechny tyto aktivity mohou vykonávat kariéroví poradci bez psychologického vzdělání, kompetentní jsou zejména speciální pedagogové s praxí ve školách zřízených podle § 16 odst. 9 školského zákona (dříve speciální školy – ZŠ praktická a ZŠ speciální). Výhodou je, pokud poradce zná žáka přímo z pedagogického procesu. Psychologické vyšetření by však v případě klientů s MP mělo být součástí kariérového poradenství vždy, spolupráce psychologa je tedy nezbytná.

Při profesním poradenství se soustředíme na kompetence:

- ▶ **konceptuální (kognitivní),**
- ▶ **praktické,**
- ▶ **sociální.**

■ **Konceptuální (kognitivní) kompetence**

Pro posouzení kognitivních kompetencí je důležitá kvalitní psychologická diagnostika. Při profesní analýze nejde o kvantitativní určení celkové úrovně intelektových předpokladů (to už je zpravidla do 15. roku věku opakovaně zjištěno), nýbrž o kvalitativní analýzu výkonového profilu.

Diagnostické metody: Testy intelektových předpokladů
Karty inteligencí
Dotazník kompetencí

Testy intelektových předpokladů

Wechslerova inteligenční škála pro děti (WISC-III) – pro věkovou skupinu 8–16 let. Důležité subtesty: Podobnosti (schopnost abstrakce, samostatná úvaha), Počty (porozumění konceptu množství, zvládnutí početních operací, porozumění informaci), Slovník (porozumění řeči, komplexita vyjadřování), Porozumění (sociální kompetence, praktický úsudek, aplikace naučeného), Řazení obrázků (plánování činností, praktický úsudek), Symboly (rychlost, přesnost), Kostky (konstrukční schopnosti, orientace v prostoru, práce s názornou předlohou, schématem apod.).

Wechslerova inteligenční škála pro dospělé (WAIS-III) – pro věk od 16 let výše. Z hlediska kompetencí jsou ve výkonovém profilu důležité stejné subtesty jako ve WISC-III.

Woodcock–Johnson III (WJIE) – pro populaci od 5 let výše. Důležité subtesty: Všechny verbální (porozumění řeči, aplikace naučeného), Prostorové vztahy (konstrukční schopnosti, orientace v prostoru, práce s názornou předlohou, schématem apod.), Symboly (rychlost, přesnost), Kvantitativní vyvozování (porozumění konceptu množství, práce s číslem, zvládnutí početních operací, porozumění informaci).

Kromě důležitých subtestů posuzujeme celkový průběh výkonové křivky, např. zda některá složka intelektu u klienta přesahuje do pásma podprůměru či průměru, která složka je naopak nejméně rozvinuta.

Lze použít i jiné testy intelektových předpokladů, mělo by však vždy jít o metodu komplexní. Někdy užívaný IST 2000 je velmi vhodný pro práci s průměrnou a nadprůměrnou populací, jde však o metodu pro žáky s LMP poměrně obtížnou. Výkonový profil bývá obvykle plochý, a proto pro analýzu kompetencí nevhodný.

Výsledky analýzy upřesníme během řízeného rozhovoru se zákonným zástupcem a s klientem a doplníme příslušné položky v Dotazníku kompetencí.

Karty inteligencí

(vydavatel: Regio – Výzkumné a rozvojové centrum, www.regio-advisor.cz)

Součástí metody je návod pro práci s kartami.

Metoda pracuje s teorií deseti inteligencí a její výhodou je názornost. Výběr karet může být zcela intuitivní, proto jej zvládnou i žáci/klienti s MP. Facilitace ze strany kariérového poradce je však nezbytná: často musíme obrazový materiál dovysvětlit, neobejdeme se bez doptávání – proč si klient tu kterou kartu vybral, čím může doložit, že je ve vybrané oblasti dobrý. Výběr karet je propojen s tabulkou kariérních oblastí, která obsahuje i povolání zcela praktická. Získané informace

lze porovnat s výsledky Obrázkového kariérového testu, který použijeme ke stanovení profesního typu (viz níže).

Posouzení kognitivních kompetencí je nezbytné zejména při volbě vzdělávací cesty po absolvování základního vzdělávání, ale i tehdy, chce-li si klient rozšířit již získanou kvalifikaci. Pokud nemůžeme v tabulce kompetencí ve většině položek zaškrtnout či doplnit pozitivní varianty (tzn. kompetence je rozvinuta nebo alespoň částečně rozvinuta), je třeba počítat s vysokým rizikem selhání v učebních oborech typu H. Pro další vzdělávání pak doporučujeme učební obory typu E, popřípadě praktickou školu. Pokud zákonní zástupci trvají na tom, aby žák pokračoval v učebním oboru typu H, je třeba na zvýšené riziko selhání upozornit a uvést to i v závěru a v doporučení.

■ Praktické a sociální kompetence

Diagnostické metody: Dotazník kompetencí
Karty pracovních hodnot

Dotazník kompetencí (viz příloha 2)

Dotazník kompetencí navazuje na anamnestický dotazník a rovněž vznikl jako výsledek zkušeností z dlouholeté činnosti kariérového poradce. Není standardizovaný ani kodifikovaný a kariérový poradce jej může modifikovat, doplňovat a obměňovat podle vlastní zkušenosti a potřeby. Jsou v něm shrnuty nejpodstatnější informace, které je třeba o žákovi/klientovi získat, pokud mu chceme být při volbě vzdělávací/kariévní cesty užiteční. Je možno s ním pracovat i klasickou dotazníkovou metodou, tzn. jako s dotazníkem určeným např. pro klientovy rodiče/učitele/vychovatele, kdy respondenti položky samostatně zaškrťávají. V případě žáků/klientů s MP to však nedoporučujeme. I vzhledem k tomu, že rodinné prostředí nebývá vždy podnětné, je efektivnější přímý kontakt s možností doptávání.

Kromě záznamu kompetencí kognitivních obsahuje dotazník tři další skupiny položek, které analyzují: pracovní návyky včetně učebních, organizaci času; praktickou činnost, vztah k práci a plnění povinností; vztah k lidem, kooperaci, empatii. Praktickým kompetencím věnujeme pozornost především v případě, že by žák rád volil obory postavené na manuální práci. Pokud má zájem o obory pečovatelské, o obchodnické práce, ale i o práci se zvířaty, je naprosto nezbytné a velmi důležité zaměřit se na kompetence sociální, zejména vztahové.

Karty pracovních hodnot

(vydavatel: Regio – Výzkumné a rozvojové centrum, www.regio-advisor.cz)

Součástí metody je návod pro práci s kartami.

Karty slouží k přímé práci s klientem, který si s jejich pomocí může sestavit a uvědomit vlastní žebříček pracovních, ale i osobních hodnot. Pokud jde o klienta s MP, bude nezbytná účast kariérového poradce, protože materiál je méně názorný než např. Karty pracovních hodnot. Obrázky jsou méně sdělné, karta

obsahuje vždy ještě verbální pojmenování příslušné hodnoty. Bez vysvětlování a dopomoci se neobejdeme.

3. Zjištění zájmových preferencí, stanovení kariérodního typu

Diagnostické metody: Obrázkový kariérový test
Karty inteligencí

Obrázkový kariérový test

(autor: Antonín Mezera; vydavatel: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, www.raabe.cz)

Součástí metody jsou podrobné pokyny k administraci a k vyhodnocení. Použití metody není vázáno na profesi psychologa ani na předchozí kurz, výhodou je však znalost profesní typologie RIASEC, protože jde o jednu z četných aplikací Hollandova hexagonálního modelu osobnosti a pracovních prostředí. Pro práci s klienty s lehkou mentální retardací se hodí zejména proto, že v dotazníkových položkách jsou verbální formulace doplněny schematickým zobrazením dané profese. Respondent navíc neposuzuje příslušné povolání na vícebodové škále, jak je u podobných metod obvyklé, ale rozhoduje se pouze mezi „líbí/nelíbí“, popřípadě „zajímá/nezajímá, přitahuje/nepřitahuje“. Instrukce je jednoduchá, avšak vyžaduje základní porozumění textu. Žáky/klienty s mentální retardací proto není vhodné nechat pracovat bez možnosti dovysvětlení a dopomoci. Míra účasti administrátora závisí na schopnostech a dovednostech respondenta: pokud žák vůbec nezvládá čtení s porozuměním, lze mu příslušné povolání pojmenovat, popsat. Je-li respondent při posuzování profesí hodně bezradný, můžeme použít i vylučovací metodu a nechat ho označit povolání, která by v žádném případě dělat nechtěl. Po vyhodnocení propojíme výsledky s rejstříkem studijních/učebních oborů a profesí podle zájmového kódu (je součástí metody).

4. Závěry a doporučení

Představují výsledek kombinace anamnestických údajů, diagnostiky intelektových předpokladů, analýzy kompetencí a zjištěného kariérodního typu.

V závěrech a doporučeních uvádíme:

- ▶ žákovi/klientovi profesní výhody – tedy převažující, dobře rozvinuté kompetence,
- ▶ kariérodní typ,
- ▶ profese, které jsou z hlediska kompetencí a kariérodního typu pro žáka/klienta vhodné,
- ▶ doporučení a alternativy vzdělávací cesty.

Soustředíme se na pozitivní informace, tedy na to, co je pro klienta vhodné. V určitých případech (např. vysoké aspirace žákových/klientových zákonných zástupců) je však žádoucí upozornit na zvýšené riziko selhání či přetížení na typu školy, který je pro žáka z hlediska jeho kompetencí obtížný.

Příloha 1

Anamnestický dotazník

Jméno, příjmení:

Datum narození:

Datum vyplnění:

Vzdělání rodičů (absolvované školy): Otec:

Matka:

Speciální vzdělávací potřeby, zdravotní stav: Odborná vyšetření, která žák absolvoval: neurologie, psychiatrie, vyšetření v PPP, SPC, jiné:

SPU, ADHD/ADD, postižení intelektu, poruchy chování, fobie včetně školní, poruchy příjmu potravy, úzkosti, jiné:

Omezení smyslová, tělesná, mentální, jiná: (alergie, chronická onemocnění apod. vedoucí k pracovním omezením...)

Typ školy, vzdělávací program, podle něhož se žák vzdělával: ZŠ, ZŠS, PrŠ, OU...

Výstupy vzdělávání upravené na minimální doporučenou úroveň dle RVP ZV, eliminace druhého cizího jazyka, učební obor typu E, jiný:

Školní výkon (prospěch): hodnocení na vysvědčení z důležitých předmětů ve dvou posledních absolvovaných ročnících: matematika...; čeština...; cizí jazyk...; pracovní vyučování...; další:

Nejlepší známky z předmětů:

Nejhorší známky z předmětů:

Oblíbené/neoblíbené vyučovací předměty:

Snadné/obtížné vyučovací předměty:

Zájmy, záliby: Hra na hudební nástroj – jaký:

Oblíbené, aktivně vykonávané sporty:

Výtvarné zájmy (např. kreslení, keramika...):

Specifické zájmy, koníčky:

Domácí povinnosti, doma vykonávané práce, popřípadě brigády:

Zkušenosti s péčí o sourozence, popřípadě o prarodiče:

Osobnostní charakteristiky a zvláštnosti:

Zvládání stresových (zkouškových) situací: nemá strach nebo trému / umí trému překonat, podá výkon, přestože má strach / zkouškové situace těžko snáší, tréma blokuje výkon.

Změny: nová prostředí a nečekané situace snáší bez problémů, nenarušují výkon / těžko se adaptuje na změny, výkon je narušen.

Preference: po čem žák touží, jakou práci by chtěl dělat, jestli už přemýšlel o nějaké škole nebo oboru (v tomto okamžiku nemusíme hodnotit, zda jsou žákovy touhy realistické nebo nerealistické):

Dotazník kompetencí

Kognitivní kompetence

Výsledky psychologického vyšetření:

Použité metody:

Celková úroveň intelektu:

Výkonový profil:

Nejúspěšnější v oblastech:

Nejméně úspěšný v oblastech:

Výsledek na úrovni průměru v oblastech:

Výsledek na úrovni podprůměru v oblastech:

Výsledek výrazně defektní v oblastech:

Osvojení trivia, aplikace a použití v každodenním životě:

Komplexita vyjadřování: Vyjadřuje se verbálně / neverbálně; s porozuměním / mechanicky; verbální instrukce chápe/nechápe, plní/neplní.

Mluví plyně, bez potíží, v souvislých větách, umí popsat a vysvětlit svoje pocity, děj, situaci (např. vysvětlit učební látku spolužákovi, popsat cestu apod.) / mluví jednoslovně nebo v jednoduchých větách, mluva je nesouvislá, stereotypní, těžko hledá slova / vyjadřuje se nesamostatně (tzn. je nutno pomáhat, napovídat slova) / vůbec neumí popisovat a vysvětlovat, objevuje se echolalie.

Čte souvisle / po slovech / slabikuje / nečte. Čte s porozuměním (reprodukuje text) / bez porozumění. Pochopí a vyřídí / nepochopí krátký, v jednoduchých větách psaný vzkaz.

Píše souvisle a čitelně (po slovech, větách) / nesouvisle, nečitelně / nezná tvary všech písmen. Písemný projev je samostatný / nesamostatný (slohové cvičení nenapíše bez pomoci nebo ho vůbec nezvládne).

Z početních operací ovládá sčítání/odčítání/násobení/dělení. Počítá samostatně / s pomocí / s názorem. Počítá mechanicky / umí aplikovat.

Je/není schopen určit, jaké zboží nebo služby si může za určitou finanční částku koupit.

Určí/neurčí, kolik je hodin, orientuje / neorientuje se v jednoduchém časovém rozvrhu.

Praktické kompetence, pracovní návyky včetně učebních, organizace času, vztah k práci, plnění povinností

Teoretické/praktické zaměření: Má raději: učení / manuální činnosti / zvládá obojí / vyhýbá se obojímu.

Do školy chodí: velmi rád(a) / bez odporu / s odporem / vyhýbá se škole (tzn. výmluvy na nemoc) / je schopen(na) tam nejít (tzn. má neomluvené hodiny).

Domácí příprava na výuku je: denní / nárazová / málo / vůbec se doma nepřipravuje; samostatná / s občasným dohledem / se stálým dohledem / spoléhá na pomoc druhých a bez ní nepracuje / nenechá se přimět k učení; obvykle se připravuje méně než půl hodiny / 1 až 2 hodiny / více.

Oblíbenou či zajímavou práci umí udělat precizně a vždy ji dokončí, pracuje vytrvale / je povrchní a netrpělivý(á) i při oblíbené práci, u žádné činnosti nevydrží dlouho.

Neoblíbenou práci udělá precizně a vždy ji dokončí / pracuje povrchně, urychluje práci na úkor kvality / nedokončí práci bez vnější kontroly / nenechá se přimět k práci, neplní povinnosti.

Při manuální práci je: velmi zručný(á) / nešikovný(á) / jak na co (upřesněte).
Pracuje rychle / průměrnou rychlostí / pomalu / jak kdy.

V domácnosti pomáhá pravidelně / nepravidelně, málo / nenechá se přimět k práci.

Ve svých věcech udržuje pořádek samostatně / jen pod tlakem / neudržuje.

Je fyzicky zdatný(á), zvládne tělesně namáhavou práci, nebo na takovou práci nestačí?

Umí: háčkovat; plést; přišít knoflík; šít na stroji; řezat ruční pilkou; zatlouct hřebík; vyměnit baterii, žárovku; postarat se o domácí zvíře; ohřát jídlo; jiné dovednosti:

Přemísťuje se samostatně i na delší vzdálenosti, veřejnou dopravou / jen s doprovodem.

Má už praktickou zkušenost s některými činnostmi, které budou mít význam pro budoucí povolání (tzn. brigády, vedení a hlídání dětí, pomoc v dílně, na statku, opravy kol...).

Sociální kompetence, vztah k lidem, kooperace, empatie:

Ve vztahu k lidem včetně rodičů a sourozenců je milý(á), přátelský(á) / nevcitlivý(á), chladný(á) / agresivní / jak kdy a ke komu.

Kamarádů má mnoho, snadno navazuje nová přátelství / má jednoho či dva trvalé dobré kamarády / nemá kamarády.

Ve skupině je dominantní / spíše se podřizuje / stojí stranou.

S cizími lidmi navazuje kontakt spontánně, rád(a) / nevyhledává ho, ale zvládne to, když je potřeba / nerad(a) jedná s cizími lidmi, kontaktu se vyhýbá.

Sociální distance je přiměřená/malá.

Sociální úsudek: V sociálním kontaktu je nedůvěřivý(á) / přiměřeně důvěřivý(á) / příliš důvěřivý(á), ovlivnitelný(á), zneužitelný(á); uvědomuje / neuvědomuje si rizika a důsledky svého chování.

Silné stránky, výhody: Co dobře umí a měl(a) by rozvíjet, popř. uplatnit ve svém budoucím povolání.

Slabší stránky, nevýhody: Co by mohlo ve škole či v povolání vadit, znesnadňovat výkon.

3.2 Diagnostika klientů se středně těžkým mentálním postižením a těžkým mentálním postižením

Hra, učení a práce jsou základní lidské činnosti, které hrají dominantní roli v určité etapě života každého jedince. Práce je spjatá s nejdělsí z těchto etap. Práci se přednostně věnujeme po ukončení vzdělávacího procesu až do konce profesní kariéry. Cílem pracovní činnosti je zpravidla finanční zajištění sebe, popř. své rodiny. Lidé ale pracují také z důvodu uspokojení dalších svých potřeb – seberealizace, osobního rozvoje, potřeby uznání, sebezdokonalování, sounáležitosti, potřeby být užitečný pro společnost, potřeby vytvářet něco nového nebo smysluplného (potřeba práce kopíruje Maslowovu hierarchii potřeb od fyziologických až po potřebu seberealizace). Výrazně odlišná situace vztahující se k náplni životní etapy po ukončení vzdělávacího procesu nastává v případě osob se závažným stupněm mentálního postižení (středně těžkého nebo těžkého). Smyslem práce jedinců se středně těžkým (nebo těžkým) mentálním postižením je zpravidla uspokojení odlišných potřeb oproti potřebám běžné populace. Nejedná se o finanční zabezpečení sebe nebo své rodiny, ale především o uspokojení potřeby seberealizace, sounáležitosti, alespoň určité míry nezávislosti, lásky a uznání.

Už děti v předškolním věku se ptáme, čím by chtěly být, až vyrostou. S blížícím se koncem základního vzdělávání slýchají žáci tuto otázku stále častěji. Ptají se jich rodiče, učitelé, kamarádi, lékaři a jiní. Oni sami si ji kladou taky, ale ne všichni dokážou odpovědět s jistou představou konkrétní profese. Nerozhodnutým jedincům (a jejich rodičům) jsou v těchto situacích nápomocni odborníci z různých oblastí ve státních i neziskových organizacích.

Téměř všichni jedinci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením navštěvují od předškolního věku speciálněpedagogická centra (SPC) pro klienty s mentálním nebo kombinovaným postižením. Pracovníci těchto center poskytují

klientům své služby dlouhodobě (zpravidla do 26 let). Vědí, jakým způsobem probíhalo jejich předškolní, základní i střední vzdělávání, a většinou dobře znají i rodinné zázemí svých klientů. Pracovníci těchto poradenských zařízení jsou tedy plně kompetentní k tomu, aby mohli svým klientům poskytovat základní poradenské služby v oblasti kariérového poradenství, popř. zkontaktovali tyto klienty s příslušným pracovištěm, které se zaměřuje na kariérové poradenství v místě jejich bydliště. Poradenští pracovníci velmi úzce spolupracují i s učiteli svých klientů. Ti sice znají své žáky kratší dobu než pracovníci školských poradenských zařízení, ale přesto se jedná o dobu několika let. Učitelé sledují, jak žáci reagují v běžných sociálních situacích v kolektivu i v individuálním kontaktu. Po celou dobu studia se snaží u svých žáků objevovat a rozvíjet jejich silné stránky, ale i zmírňovat či odstraňovat jejich nedostatky.

Po ukončení základního vzdělávání (zpravidla v základní škole speciální) pokračuje většina jedinců se středně těžkým mentálním postižením a těžkým mentálním postižením ve středním vzdělávání v praktické škole jednoleté nebo praktické škole dvouleté. Tyto školy zajišťují neprofesní přípravu. Praktická škola umožňuje svým žákům kromě upevnění základů trivie získat základní pracovní dovednosti, návyky a znalosti pracovních postupů potřebných v běžných sebeobslužných a pracovních situacích. Připravuje žáky pro výkon jednoduchých činností v oblasti služeb nebo výroby, ale především se zaměřuje na zvládnutí provozu domácnosti a sebeobsluhu. Žáci si zde osvojí základy vaření, šití a péče o oděvy, úklidu, obsluhy domácích spotřebičů, práce na zahradě a údržby domácnosti.

Už v době, kdy žáci studují praktickou školu, je jejich rodičům nabízena pracovníky SPC pomoc při orientaci v oblasti následných aktivit. Jsou jim poskytnuty informace o existenci a náplni práce neziskových organizací poskytujících kariérové poradenství. Jedná se o podporu a konkrétní pomoc při orientaci a zapojování se do profesního života (začleňování do trhu práce).

Při kariérovém poradenství je třeba objektivně vyvažovat často nereálná přání jedinců s jejich reálnými možnostmi a schopnostmi. V případě osob se středně těžkým nebo těžkým mentálním postižením to platí dvojnásobně. Při diagnostice v rámci kariérového poradenství se poradenští pracovníci (psychologové, speciální pedagogové) opírají o výsledky získané aplikací diagnostických metod určených pro věkovou kategorii adolescentů a dospělých. V případě diagnostiky jedinců se středně těžkým a těžkým mentálním postižením je nabídka diagnostických metod značně omezená, neboť většina psychodiagnostických metod určených pro účely kariérového poradenství vyžaduje alespoň podprůměrnou úroveň intelektových předpokladů a schopnost sebereflexe. Tyto oblasti jsou však u osob se závažným mentálním postižením výrazně limitované.

Zatímco v oblasti kariérového poradenství běžné populace je k dispozici značné množství diagnostických metod v podobě osobnostních dotazníků (např. *dotazník volby povolání - DVP, struktury zájmů - AIST-R, profesních zájmů - B-I-T II,*

pětifaktorový osobnostní inventář NEO, Bochumský osobnostní dotazník – BIP, dotazník motivace k výkonu – LMI) a testů speciálních schopností (např. d2 – test pozornosti, KTP – test koncentrace pozornosti, DRČ – disjunktivní reakční čas), v oblasti zaměřené na podporu klientů se středně těžkým mentálním postižením a těžkým mentálním postižením nelze tyto metody zpravidla aplikovat z důvodu zcela nereálné míry sebereflexe a výrazně narušených verbálních schopností u naprosté většiny těchto klientů (narušená bývá receptivní i expresivní složka řeči).

3.2.1 KLINICKÉ METODY

Klíčovými diagnostickými metodami v rámci kariérového poradenství jedinců se závažnějšími stupni mentálního postižení jsou obecné klinické metody, především rozhovor a pozorování. Kvalitní a pečlivá realizace těchto metod poskytuje komplexní pohled na klienta, širší prostor na zmapování jeho silných i slabých stránek.

Kvalitně vedený **rozhovor** s klientem, rodiči klienta a učiteli je cenným zdrojem informací o zájmech, schopnostech a možnostech daného jedince.

Aby byl rozhovor přínosný, je třeba respektovat určité zásady:

- ▶ Dobře se na rozhovor připravit – k prvnímu kontaktu s klientem zpravidla dochází na základě telefonické domluvy s ním nebo s jeho rodičem. Již v tomto úvodním telefonickém rozhovoru si můžeme vyžádat zaslání základních podkladů (zpráva z vyšetření, vyjádření asistenta, pedagoga...), které poslouží k lepší orientaci při přípravě na první osobní setkání. Pokud tedy máme ke klientovi nějaké podklady, dobře si je před rozhovorem prostudujeme. Nejasnosti v podkladech si označíme a připravíme si otázky k jejich objasnění.
- ▶ Zajistit k rozhovoru klidné prostředí (klidná místnost, vypnout mobil, odklonit pevnou linku).
- ▶ Vytvořit příjemnou, neformální atmosféru – pohodlný nábytek, nabídnout čaj, kávu...
- ▶ V úvodu rozhovoru navodit pozitivní naladění – ocenit dosavadní aktivity klienta, jeho přednosti, které jsme vyčetli z podkladů.
- ▶ Dotazy a sdělení formulovat s ohledem na úroveň mentálních schopností klienta.
- ▶ Předem informovat klienta (a jeho doprovod) o tom, že si v průběhu rozhovoru budeme dělat poznámky pro možnost budoucí kvalitnější spolupráce při zajišťování podpory.
- ▶ Dbát na to, aby naše reakce (verbální i neverbální) byly pozitivní nebo neutrální, v žádném případě negativní (pak hrozí, že se klient uzavře a ztratí důvěru).
- ▶ Při rozhovoru upřednostňovat otevřené otázky, vyvarovat se „podsouvání“ vlastních názorů.
- ▶ V závěru shrnout podstatné skutečnosti vyplývající z rozhovoru a nastínit další postup – formulovat v pozitivním smyslu.

- ▶ Délku rozhovoru přizpůsobit možnostem a schopnostem klienta. Pokud je klient schopen soustředit se pouze kratší časový úsek, naplánovat opakované setkání s krátkým časovým odstupem.

Následný podobný rozhovor se může uskutečnit bez klienta – pouze s jeho rodiči (nebo pedagogy). Výsledkem tohoto rozhovoru je náhled na to, co si oni přejí do budoucna pro své dítě (svého žáka), z čeho mají strach, čemu chtějí předejít, v čem (podle nich) potřebuje jejich dítě (žák) pomoc a co naopak zvládne samo (sám).

V rámci rozhovoru s klientem může být aplikována velmi zjednodušená podoba metody **Hollandovy typologie pracovních prostředí a osobnostních typů**: klient má k dispozici fotografie osob pracujících v různých pracovních prostředích (ZOO, divadlo, knihovna, kancelář, zahradnictví, depo/garáž, supermarket...) a provádějících rozličné pracovní úkony (sázení, úklid, vaření, skartování, lepení...). Při prohlížení těchto fotografií se klient vyjadřuje k tomu, kde by chtěl pracovat a co by chtěl dělat. Při dalších setkáních je možné s klientem různá pracoviště navštívit a seznámit ho s konkrétními podmínkami jednotlivých prostředí. Během následné praxe je zjišťováno, nakolik pracovní prostředí klientovi vyhovuje a zda v něm bude schopen přirozeně fungovat. Klientům bývá umožněno projít více pracovními prostředími a zkusit si více činností, a tak zjistit a rozhodnout se, která aktivita a prostředí jim nejvíce vyhovuje.

Další běžně využívanou metodou v rámci kariérového poradenství osob se závažným stupněm mentálního postižení je pozorování. **Pozorování** klienta v přirozeném prostředí (v rodině, ve škole), ale i v neznámém prostředí a situaci, která je pro klienta nová, poskytuje obrovské množství důležitých informací o tom, jak daný člověk reaguje na konkrétní známé podněty, jak zvládá změny v navykém režimu a v situaci neznámého prostředí, zda je schopen se zorientovat sám nebo s mírnou dopomocí jiné osoby, jak reaguje na zácvičnou situaci, jakou má míru fantazie, flexibility...). Při diagnostice je klient nenásilně vystaven situaci, kdy je pozorován při řešení různých praktických situací a při plnění manuálních úkolů (úklidové práce, práce s papírem, se dřevem, úroveň manipulace s nářadím...).

3.2.2 STANDARDIZOVANÉ TESTOVÉ METODY

Kromě klinických metod se i v případě kariérového poradenství využívají standardizované testové baterie zaměřené na zjišťování úrovně **intelektových schopností** (WISC-III, WAIS-III, ...). Inteligenční testy mohou být administrované pouze psychology. Verbální subtesty inteligenčních testů poskytují informace o úrovni slovní zásoby daného jedince, verbální pohotovosti, úrovni krátkodobé sluchové paměti a schopnosti formulovat své myšlenky. Výkony v neverbální části testové baterie nastiňují úroveň zrakové percepce, prostorové představitelosti a vizuomotorické koordinace (schopnost manipulační nebo grafické nápodoby, sestavování celku z částí, přesnost cílených pohybů, úroveň kooperace rukou, ...). Z takto získaných postřehů lze predikovat, jak člověk dokáže zpracovat vizuální informaci a reagovat na ni.

Během administrace testů primárně zaměřených na zjišťování míry intelektových schopností je důležité hodnotit nejen samotné výsledky (výkony v dílčích subtestech a celkové skóre), ale velmi cenné informace o klientovi je možné získat i na základě pozorování jeho chování a projevu v průběhu plnění dílčích úkolů – jak klient reaguje na zátěžovou situaci, zda si v situaci nejistoty vyžádá pomoc, nebo úkol předčasně vzdá, jak kolísá (popř. jak rychle klesá) jeho pracovní nasazení a schopnost koncentrace pozornosti, jak reaguje na časovou zátěž, jak rychle je schopen zpracovat přijatou informaci k úkolu a jak přesné je jeho provedení.

Úroveň intelektových schopností zjišťovaná inteligenčními testy představuje **kompetence** (soubor vědomostí, dovedností a schopností), které jsou předpokladem uplatnění a osobního rozvoje daného jedince. Mezi základní kompetence, které zaměstnavatelé požadují, je ochota učit se, nést zodpovědnost, schopnost řešit problém, schopnost pohotově reagovat (flexibilita), schopnost rozhodovat se, číst s porozuměním. V případě naší cílové skupiny však bývají právě tyto kompetence výrazně limitované.

3.2.3 NESTANDARDIZOVANÉ METODY

Kromě již zmíněných testových baterií určených k diagnostice intelektových schopností se v rámci kariérového poradenství osob se závažným stupněm mentálního postižení osvědčuje aplikovat i modifikované standardizované neverbální metody (kresebné, performační, popř. kombinované). Zvláště performační úlohy poskytují objektivní informace o manuální zručnosti daného jedince (podstatou těchto úloh je manipulace s konkrétním materiálem).

Nedílnou součástí kariérového poradenství jedinců se středně těžkým nebo těžkým mentálním postižením je realizace metody Johna O'Briena **Person Centered Planning – PCP (Plánování zaměřené na člověka)**, směřující primárně k diagnostice zájmů. Tato metoda „*napomáhá začleňování lidí s postižením či znevýhodněním do běžného života. Využívá celou řadu nástrojů i grafickou facilitaci. Je založená na myšlence, že každý člověk může být pro svět užitečný a je tedy nasnadě podat mu pomocnou ruku a podpořit ho při seberealizaci a aktivním zapojení do života ve společnosti*“ (<https://rytmus.org/planovani-zamere-ne-na-cloveka/>). O'Brien označuje tuto metodu jako „*cestu, při níž se ptáme, jak se tento člověk může v normálním životě projevat jako dobrý přítel a přínosný občan*“ (<https://rytmus.org/planovani-zamerene-na-cloveka/>). Výsledkem kvalitně provedeného plánování mohou být významné změny v životě daného člověka.

Plánování vytváří ucelenou představu o daném jedinci a o tom, co chce se svým životem udělat. Vždy probíhá za významné spoluúčasti klienta. Při aplikaci metody plánování se rovněž předpokládá úzká spolupráce daného odborníka (speciálního pedagoga, sociálního pedagoga, psychologa) s lidmi z okolí konkrétního klienta. Do fáze přípravy člověka s postižením na pracovní proces tato metoda zapojuje všechny blízké osoby, které jsou pro něj důležité a jsou ochotné

usnadnit mu významný krok v jeho životě. Společně s klientem zvažují možnosti, schopnosti, předpoklady, přání, ale i obavy daného jedince, podporují ho v jeho zájmech, zohledňují jeho hodnotový systém a představy o životě (je běžnou skutečností, že před zahájením procesu kariérového poradenství se daného klienta nikdo neptal, co by chtěl v budoucím životě dělat). Všichni zainteresovaní berou ohled i na reálnou nabídku možností (lokality, služby, hustota provozu, možnost dopravy...) a míru zapojení jednotlivých blízkých osob při realizaci dílčích plánů. Plánování respektuje i názory rodiny klienta a jeho blízkých, ale vždy je třeba v první řadě dbát na *podporování daného jedince v samostatném rozhodování*.

Při metodě plánování zaměřené na člověka je pro klienta zpracováván individuální plán a jeho jednotlivé kroky jsou realizované postupně. Tato metoda používá celou řadu *nástrojů*, které přispívají k detailnějšímu poznání silných a slabých stránek daného jedince, ke zjišťování toho, co je pro člověka důležité. V souvislosti s kariérovým poradenstvím jsou využívány především následující nástroje: *MAPA*, *CESTA*, *Kruhy vztahů*, *Můj ostrov*, *Erb* a *Profil na jednu stránku*. Z informací, které prostřednictvím nich získáme, lze vycházet při poskytování cílenější podpory v rámci řešení otázky profesního zaměření.

MAPA je tzv. akční plán, který odhaluje obavy, přání, touhy klienta, analyzuje původní zdánlivě bezvýhodnou životní situaci. Je to individualizovaný plán, na jehož tvorbě se spolu s klientem podílejí jemu blízké osoby. Jedná se o pomocný nástroj tvořený za účelem pomoci danému člověku při jeho začleňování do společnosti či do konkrétní skupiny.

MAPA je tvořena odpověďmi na následující otázky:

- ▶ Co to je MAPA? (Jak vypadá? Kdy ji používáme a k čemu? Co je smyslem MAPY?)
- ▶ Jaká je historie této osoby, její příběh? (Jaké jsou nejdůležitější okamžiky v životě klienta?)
- ▶ Co je tvým snem?
- ▶ Čeho se nejvíc bojíš?
- ▶ Kdo jsi (kdo je tento člověk)?
- ▶ Jaké jsou tvoje (jeho) silné stránky?
- ▶ Jaké jsou tvoje (jeho) skutečné potřeby?
- ▶ Jaký je plán činností (jaké jsou nejbližší cíle) této osoby a jejich blízkých?

Prostřednictvím mapování zjišťujeme přání a sny daného jedince a pomocí metody *CESTA* jsou plánovány jednotlivé kroky vedoucí ke splnění těchto přání a snů. Tato metoda dodává jedinci optimismus, že s pomocí blízkých se mu podaří splnit sny, dosáhnout cíle. Přes splnění bližších (dílčích) cílů se lze snadněji dostat ke splnění snu – dosáhnout cíle cesty. Klient je veden tak, aby si uvědomil a specifikoval, co je pro něj důležité nyní a co do budoucna. Oporou pro klienta je i to, že na znázorněné cestě reálně vidí, kdo splnění konkrétního dílčího cíle „pohlídá“ – je zde uvedené jméno (fotografie, podpis...) dané osoby. Obdobnou variantou je znázornění cesty ve formě **schodů**, kde každý schod znázorňuje

dílčí etapu na cestě k cíli (po splnění dílčí etapy postoupí klient na další schod). Vrchol schodiště představuje konečný cíl (např. uplatnění na trhu práce).

Obě tyto metody (*MAPA* a *CESTA*) jsou časově i organizačně náročné, ale v oblasti kariérového poradenství přinášejí pozitivní výsledky. Tím, že se zaměřují především na mapování silných stránek jedince, vytvářejí podmínky pro budování sociálních vazeb, uplatnění v pracovním procesu i pro zapojení do běžného života. *Specifikování toho, v čem člověk vyniká, zvyšuje pravděpodobnost, že mu nabídneme aktivity, o které má zájem a které mu budou přinášet radost.* Pokud člověk dělá to, v čem je dobrý a co ho baví, má zájem v těchto aktivitách pokračovat a zlepšovat se v nich.

Dalším z nástrojů metody plánování zaměřené na člověka je **Kruh vztahů**. Výsledkem procesu tvorby tohoto nástroje je přehled osob, které jsou pro klienta důležité, které chce mít ve své blízkosti. *Kruh vztahů* pomáhá určit, koho oslovit při sestavování profesního plánu a které vztahy by měly být posíleny a podporovány. *Ve finální podobě* vypadá jako čtyři soustředné kruhy s postavou uprostřed. Tato postava představuje klienta a v jednotlivých kruzích jsou umístěna jména (fotografie) konkrétních osob z jeho okolí. Nejbližší k postavě klienta jsou lidé, kteří mu jsou přítomni za všech okolností. Druhý kruh tvoří lidé, kteří pomohou, když je oslovíme. Ve třetím kruhu jsou lidé, kteří mají společné zájmy, a nejdál od středu jsou lidé, které bychom mohli oslovit, protože něco umějí.

Obdobně zaměřeným nástrojem je **Můj ostrov**. Při jeho realizaci klient zaznamenává (písmem, kresbou, fotografiemi...) osoby ze svého okolí, ke kterým by se obrátil o pomoc (odpovídá na otázky „Kdo mi může pomoci?“, „Ke komu mám největší důvěru?“, „U koho se cítím v bezpečí?“ nebo naopak „Ke komu si pro pomoc nepůjdu?“).

Dalším nástrojem v rámci plánování zaměřeného na člověka je **Erb**. Klient si s pomocí svých blízkých vytvoří erb, který ho má charakterizovat – píše, kreslí nebo lepí do něj to, co považuje za důležité, aby o něm druzí věděli (co má rád /osoby, činnosti, koníčky, schopnosti/, dále co nemá rád, co si přeje, co umí, co zvládá sám nebo naopak s čím potřebuje pomoci, co prožívá právě teď...). Z těchto subjektivních informací se vychází při hledání možných následných aktivit.

Další metodou používanou při plánování je **Profil na jednu stránku**. Tuto metodu z anglického originálu přeložili a následně vydali pracovníci nevládní organizace Rytmus – od klienta k občanovi, z.ú. (viz <https://rytmus.org/publikace/>). *„Je to poměrně jednoduchá metoda, která může pomoci zásadním způsobem změnit náhled na jedince tím, že představuje jeho silné stránky a rozvoj staví na nich. Umožňuje představit daného jedince jako osobnost, ne jako člověka se zdravotním znevýhodněním.“* (https://zapojevsechny.cz/user_files/kompenzační_pomůcky/Profil_na_jednu_stránku.pdf).

Na tvorbě profilu se podílejí rodiče, sourozenci, učitelé, asistenti, kamarádi, zkrátka všichni, kteří chtějí přispět k co nejhladšímu průběhu adaptace daného jedince na novou sociální situaci a novou sociální roli. Profil bez zbytečné

administrativy shrnuje, na čem danému člověku záleží a jakým způsobem mu poskytnout efektivní podporu.

V první části je klient pozitivně představen – jemu blízké osoby uvádějí, co na něm mají rády, co na něm obdivují, v čem vyniká, jaké jsou jeho dobré vlastnosti, co ho zajímá. Druhou část profilu tvoří heslovitý seznam toho, co je pro jedince důležité z jeho pohledu – pozitivní, ale i negativní pohled (konkrétní lidé, důležité činnosti a aktivity, okolnosti, rituály, oblíbené předměty, místa, pokrmy...). Další část profilu se zaměřuje na motivaci jedince – jedná se o soubor konkrétních návodů, jak člověka co nejlépe podpořit v jeho situaci (co by okolí mělo dělat nebo naopak nedělat). Na základě těchto informací získají poradenští pracovníci přehled silných stránek jedince, jeho zájmů, ale i oblastí, v nichž potřebuje podporu.

Profil může sloužit jako podklad při uvažování o určité oblasti pracovního zaměření, při plánování činností a stanovení cílů tak, aby odpovídaly tomu, co je pro konkrétního jedince důležité a jak je možné jej co nejlépe podpořit. Stanovené konkrétní cíle tak mohou být pro tohoto jedince smysluplnější a snáze dosažitelné.

Profil napomáhá tomu, aby přechod do pracovního procesu byl co nejplynulejší, a zaměstnavateli umožňuje zvolit efektivní, vyzkoušené strategie. Povědomí o zájmech a silných stránkách klientů velice napomáhá budování sociálních kontaktů nejen ve vrstevnické skupině, ale i na pracovišti.

Obdobnou metodou je **Mapa silných stránek**. Jedná se o proces, kdy je klient vyzván, aby do středu plochy papíru nakreslil sám sebe a kolem znázornil své silné stránky. Cílem této metody je, aby klient sám specifikoval své pozitivní vlastnosti, dovednosti, schopnosti, pozitivní zájmy. Kresba poslouží jako podklady pro následný rozhovor, během něhož jsou upřesňovány cíle, přání a vize daného jedince.

Při vytváření jednotlivých nástrojů v rámci plánování zaměřeného na člověka je nezbytné volit takový způsob, aby *výsledku rozuměl klient*. V opačném případě je výsledný produkt pro daného klienta zcela nesrozumitelný, tudíž bezcenný (pokud klient nedovede číst a psát, jsou jednotlivé nástroje tvořeny prostřednictvím kresby, popř. lepení obrázků, fotografií, piktogramů...; jen tak má klient konkrétní přehled o dalším možném postupu).

Oblíbenou metodou nejen v oblasti kariérového poradenství je i práce s **projektivními kartami**. Jedná se o sady karet s obrázky zaměřené na různá témata.

Aplikace těchto souborů:

- ▶ pomáhá navázat vztah s klientem,
- ▶ usnadňuje průběh komunikace mezi klientem a osobou, která provádí diagnostiku,
- ▶ poskytuje ujasnění životních priorit, vizí,

Co je na mě hezké

- Usměvavá, Pracovitá, Mám pěknou Postavu
- Milá, Laskavá, Přátelská, Akční
- Vytrvalost ve cvičení
- Hezký oči a vlasy
- Že jsem fotogenická
- Pečlivá, chování, spolehlivá, Pracovitá
- Že dokážu v těžkých chvílích pomoci
- Že se semnou dobře
- Povídá, to jaká jsem ve vnitř
- To, že mám dobré srdce
- Mám ráda děti
- Vše dělám poctivě a svědomitě
- Vkusně Oblékáni

MARKĚTA

Co je pro mě důležité

- Splnit si své sny - Navštívit Londýn, Paříž, Barcelonu
- Udržet si svoji Postavu - Cvičení, sport, běh
- Radost mi udělá to, když mě někdo nečím potěší
- Když si voláme s kamarádkami, tak se některým věcem co si řeknem zasmějeme
- Kamarádi i Rodina
- Důležité je pro mě Společnost se na Rodinu a Kamarády
- Najít si dobrého Partněra
- Důležitá je pro mě Zdravá Strava
- Mít kolem sebe Kamarády, které mě nezradí
- Najít si vhodnou práci

Jakou Potřebuji Podporu

- Když se necítím dobře a nejsu ve své kůži, Potřebuji, aby mě rozesmál a dostal do správné kůže
- Dobře se učím, když věci někdo ukáže, jak se co dělá
- Když mi při práci něco nejde, Potřebuji Pomoc nebo Poradit
- Když jsem naštvaná potřebuji svůj čas, aby mě to přešlo
- Někdy Potřebuji být sama
- Potřebuji Podporu při jednání s úřady, vyplňování dokumentů
- Potřebuji dovysvětlit věci, kterým třeba nerozumím

Příloha 1: Profil vytvořený klientkou neziskové organizace Rytmus – od klienta k občanovi, z. ú., pod vedením pracovnice této organizace (Zdroj: archiv autorů)

- ▶ umožňují a podporují proces uvědomění a sebepoznání,
- ▶ usnadňují a umožňují sdílení emocí a prožitků v prostředí, které je pro klienta bezpečné,
- ▶ pomáhá klientovi uchopit a uvědomit si jeho současný stav a situaci a současně definovat prostor pro změnu i cestu k ní.

Prostřednictvím rozhovorů nad jednotlivými kartami je možné získat odpovědi na různé otázky týkající se klienta (např. „Kde se vám líbí? Kde by vám bylo příjemně? Co byste rozhodně nechtěl? Co je vám nepříjemné?“). Mnohdy jsou výsledkem odpovědi, které by v průběhu prostého rozhovoru klient nebyl schopen formulovat a konkretizovat.

Výše uvedené nestandardizované metody mohou používat zaškolení psychologové, speciální pedagogové, sociální pedagogové i sociální pracovníci.

V rámci kariérového poradenství osob se závažným stupněm mentálního postižení může poskytnout důležité informace i administrace testu LOTCA, který je však primárně určený pro hodnocení kognitivních funkcí u dospělých osob po poškození mozku (zjišťuje úroveň praxe, myšlenkových operací, vizuomotorické organizace). S touto metodou však pracují výhradně proškolení ergoterapeuti (Sýkorová, 2011).

Všechny výše uvedené metody se osvědčují v praxi kariérového poradenství osob se zdravotním znevýhodněním, avšak je třeba respektovat skutečnost, že neexistuje jeden univerzální způsob řešení této problematiky, který by byl vhodný pro všechny jedince. V případě klientů se závažným stupněm mentálním postižením je současně nutné počítat s tím, že diagnostický proces může trvat i několik měsíců. Výsledkem tohoto diagnostického procesu je vytvoření tzv. *pracovního profilu*, kterým se konkrétní klient prezentuje u potencionálního zaměstnavatele s cílem získat uplatnění na trhu práce.

Při zvažování vhodného pracovního zařazení jedinců se středně těžkým (těžkým) mentálním postižením je třeba respektovat skutečnost, že naprostá většina těchto osob není schopna vykonávat žádné činnosti s nárokem na intelekt, přesnost, rychlost, ani činnosti ve vynuceném pracovním tempu. V jejich případě se většinou jedná o činnosti rehabilitačního charakteru přizpůsobené individuálním zvláštnostem každého z nich. Je důležité jim zajistit zkrácený pracovní úvazek, volnější pracovní tempo, dostatek relaxačních chvil, slovní i manuální podpory a vyšší míru individuální dopomoci.

SOUHRN

Diagnostické nástroje a postupy v rámci kariérového poradenství používají obvykle poradenští pracovníci ve školských poradenských zařízeních, ale jsou využitelné také v praxi pedagogů škol, zejména na pozici výchovných a kariérových poradců.

Profil na jednu stránku pro Martina v práci

Čeho si lidé na mně cení, co se jim na mně v práci líbí? • MAM SMYSL PRO HUMOR • JSEM ODVAŽNÝ • JSEM SPOLEHLIVÝ • JSEM OTEVŘENÝ NOVÝM VĚCEM	
Co je pro mě v práci důležité (z mého pohledu): • VZTAHY - MÍT DOBRÉ KOLEGY, KTERÍ RADI POMOŽOU A JE S NIMI SKANDA • PRACOVAT SVÝM TEMPEM, NESPĚCHAT NA NĚ • MÍT MOŽNOST UVÁŽET SI ČAJ NEBO KÁVU	Dobrá podpora pro mě v práci: • POTŘEBUJI VYSVĚTLIT CO PŘESNĚ MAM DĚLAT • SROZUMITELNÉ TORYNY A TRPĚLIVOST PŘI OPRAVOVÁNÍ • PROJEVIT OTRAVDOVÝ ZÁJEM (PŘÁTELSKÝ PŘÍSTUP) • ZPĚTNĚ OCENĚNÍ MĚ, PRÁCE, POTVÁŽENÍ DOBRÉ PRÁCE

Příloha 2: Pracovní profil klienta neziskové organizace Rytmus – od klienta k občanovi, z. ú.
(Zdroj: archiv autorů)

4 Kariérové poradenství pro žáky s mentálním postižením ve škole

— Petr Petráš, Petra Skvarilová —

Kariérové poradenství ve škole je historicky provázáno s osobou výchovného poradce školy. Výchovný poradce měl kromě standardních činností zaměřených na výchovné a vzdělávací problémy žáků vždy v náplni práce aktivity, které byly zaměřeny na volbu budoucího povolání. Protože se tyto aktivity prolínaly celým edukačním procesem, byly dlouhodobého charakteru a jejich výstupem byla volba určitého oboru střední školy. Pro jejich označení se užíval termín profesionální orientace, později nahrazený termínem profesní orientace.

Podle online Slovníku cizích slov (www.slovník-cizich-slov.abz.cz) pojem profesní orientace znamená „odborné dlouhodobé i krátkodobé pedagogické, psychologické, lékařské usměrňování a poradenství při volbě a výběru povolání, formování a rozvíjení reálného profesního cíle a příslušných vlastností osobnosti, zejména schopností a dovedností...“.

Podle Šikulové (2007) tento proces ovlivňuje řada různých faktorů, které dělí na individuální, sociální a kulturní. Mezi individuální faktory řadí vloh, schopnosti, zájmy žáka. Sociální faktory jsou tvořeny nejbližším okolím jedince, rodiči, učiteli, vrstevníky. Kulturní faktory představují působení hodnot, norem a kulturních vzorců širokého prostředí, ve kterém žák žije.

Obecně lze konstatovat, že dospívající jedinci nemají většinou reálné představy o budoucím povolání. Mají tendenci si některá povolání spíše idealizovat, líbí se jim povolání atraktivní a častokrát nedokážou sebekriticky posoudit, jestli mají dostatečné schopnosti (ať už intelektuální, či manuální) vysněné povolání zvládnout. Chybí jim také reálný náhled na to, co obnáší pracovní proces. Atraktivita povolání, která je nadchla, je jen vnější pohled, protože každé povolání přináší i množství méně zajímavých úkolů a úkonů. Nereálné jsou většinou i představy o tom, jak dlouho člověku trvá vydělat si takové množství peněz, aby to uspokojilo jeho požadavky (představy).

U žáků s mentálním postižením je nereálnost či zkrácenost těchto představ ještě více umocněna vlivem specifík v jejich kognici. Podílí se na tom především jejich nižší intelektová výkonnost, konkrétní myšlení bez vyšší abstrakce, emocionální nestálost a neadekvátní aspirace.

Vzhledem k tomu, že žákům s mentálním postižením chybí reálný náhled, bývají při volbě svého budoucího povolání nerozhodní. Současně není výjimkou, že během procesu profesní orientace i několikrát změni svůj názor. V důsledku toho jejich volby často neodpovídají skutečným schopnostem těchto jedinců.

Mladí lidé s mentálním postižením také často podléhají vlivům svého okolí (toho nejbližšího, ale i vzdálenějšího), takže za nereálností jejich volby mohou být jak jejich rodiče, příbuzní, tak i kamarádi. Stává se tak, že když výchovný poradce analyzuje příčiny nevhodné volby, může zjistit, že konkrétní obor je spíše přáním rodiče nebo příbuzného než žáka, ale také to, že žák nemá vlastně o zvolený obor zájem, ale je k němu motivován kamarádem.

Vliv kulturních faktorů na volbu povolání je patrný u žáků z jiných etnik. Vždy záleží na tom, v jaké etáži jejich hierarchie hodnot se nachází vzdělání. To pak ovlivňuje celkový postoj ke vzdělávání. Negativně ovlivnit vzdělávání a volbu budoucího povolání může i zanedbávající či slabé sociokulturní prostředí.

Při kariérovém poradenství ve škole je třeba se řídit zásadou, že každý žák má předpoklady pro výkon určitého povolání. Každý se nehodí pro všechna povolání, ale na druhé straně nejsou mezi námi lidé, kteří by se nehodili pro žádné povolání, pokud k tomu nemají závažné zdravotní indikace.

Cílem kariérového poradenství je výběr budoucí profese. Na začátku stojí otázky: „Čím budu? Co zvládnou? Pro co se hodím? Co mám studovat?“

V procesu rozhodování stojí na jedné straně charakteristické rysy člověka, jako jsou jeho zájmy, školní výsledky, životní cíle, představy, schopnosti, vlastnosti a zdravotní stav, a na druhé straně charakteristické znaky práce. Mezi ně patří charakter pracovní činnosti, pracovní prostředky, objekty práce, pracoviště, požadované vzdělání, mzdové podmínky, pracovní doba, pracovní kolektiv, možnosti kariéry, podnikání, různé výhody či nevýhody.

Obojí je třeba při rozhodování vzájemně porovnávat a hledat, kde jsou spolu v souladu a kde naopak v protikladu.

4.1 Role hlavních aktérů podílejících se na kariérovém poradenství žáka

Jak již bylo v úvodu řečeno, pro kariérové poradenství je charakteristické, že se jedná o dlouhodobou (longitudinální) záležitost, o proces, ve kterém je zapojeno více aktérů, prolínají se různé úrovně, různé aktivity a ovlivňuje ho řada faktorů. Různými úrovněmi přitom rozumíme především školní prostředí, prostředí

školského poradenského zařízení, ale také prostředí, ve kterém žák vyrůstá, a prostředí, ve kterém tráví svůj volný čas.

Škola zabezpečuje pro své žáky a jejich zákonné zástupce kariérové poradenství spojující vzdělávací, informační a poradenskou podporu k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění.

4.1.1 ZÁKONNÝ ZÁSTUPCE

Zákonný zástupce žáka sehrává v procesu kariérového poradenství důležitou roli. Ne každý rodič však dokáže objektivně posoudit schopnosti svého dítěte, sladit je s jeho zájmy, zorientovat se v nabídce dalšího vzdělávání po splnění povinné školní docházky a adekvátně zvolit vhodné zaměření a následně vhodný obor OU či SOU.

U zákonných zástupců žáků s mentálním postižením to častokrát souvisí s obtížemi, které nastaly po sdělení závažné diagnózy a následném vyrovnávání se se skutečností, že jejich dítě není předurčeno k tomu, aby naplnilo očekávání, které do něho vkládali. Svoji souvislost to má samozřejmě i s rodinnou hierarchií, výchovnými styly a aspirační úrovní rodičů. V případě, že aspirační úroveň je nízká, dochází obvykle k podcenění schopností dítěte, rodič volí obory jednodušší (např. u žáka s LMP, který by bez problémů zvládl obory kategorie E na OU, zvolí praktickou školu, která je určena především pro absolventy ZŠS). Důsledkem může být ztráta motivace k učení, rezignace, fluktuace. Naopak rodiče, kteří mají vyšší aspirační úroveň, nutí své dítě do oborů SOU, případně SŠ, které jsou nad jejich možnosti a schopnosti. Dochází k přetěžování žáka a jeho selhávání, což se odráží v jeho psychickém stavu a důsledkem bývá nedokončení zvoleného oboru (předčasné odchody z procesu vzdělávání).

Úkolem výchovného poradce či kariérového poradce je komunikovat se zákonnými zástupci žáka, spolu s třídním učitelem objektivně popsat schopnosti, zájmy a záliby daného žáka a informovat zákonného zástupce o možnostech další vzdělávací dráhy. Důležitá je přitom i spolupráce s odborným pracovníkem ŠPZ, který se zabývá kariérovým poradenstvím. Pokud je to možné, je vhodné zapojit zákonného zástupce do aktivit kariérového poradenství, kde by kromě sdílení informací mohli také pozorovat své dítě při činnostech, které odhalují jeho schopnosti, dovednosti a návyky a jsou indikací pro adekvátní volbu oboru. Jejich informovanost a zapojení jsou nezbytné také při diagnostice studijních předpokladů jejich dítěte (ze strany školy, ale i příslušného poradenského pracoviště).

Preferovanou formou při poskytování informací zákonným zástupcům o možnostech možného dalšího studia či volby povolání pro jejich dítě jsou především osobní konzultace. Při řízeném dialogu může příslušný aktér ze strany školy či SPC včas korigovat neadekvátní aspirace zákonných zástupců, popřípadě identifikovat nevhodnost oboru pro daného žáka (ať už pro jeho náročnost, nebo pro nedobrá zdravotní stav žáka). Svou roli tu sehrává také možnost budoucího profesního uplatnění na trhu práce v příslušném regionu. Tato korekce absentuje

především v případě pouhého poskytnutí informací pomocí e-mailu či odkazu na internet, případně pouhého zaslání informační brožury o středních školách v příslušném regionu. Je důležité mít na paměti, že zákonný zástupce zásadně ovlivňuje volbu budoucího povolání svého dítěte.

Rizikem mohou být rodiče, kteří nepracují, nýbrž spoléhají na sociální dávky své i svého dítěte a vidí v blízkém budoucnu důchod svého potomka z důvodu invalidity 1. až 3. stupně. Tito rodiče pak u svých dětí záměrně rezignují na jejich další vzdělávání; nevnímají přitom budoucnost svých dětí v době, kdy budou dospělé a oni o ně již nebudou moci pečovat.

4.1.2 ŘEDITEL ŠKOLY

Ředitel školy má v procesu kariérového poradenství zejména řídicí a kontrolní roli. Vzhledem k tomu, že zodpovídá za chod celé školy, jmenuje do funkce výchovného poradce vybraného pracovníka školy a deleguje na něj pravomoci důležité pro výkon této pracovní pozice. Zajistí také příslušné finanční ohodnocení (13. platová třída). Jestliže se rozhodne vedle výchovného poradce angažovat i kariérového poradce, rozdělí příslušné kompetence v náplni práce těchto pracovníků.

Do celého procesu kariérového poradenství pak ředitel vstupuje zejména ve fázi schvalovací (např. roční plán práce výchovného, případně i kariérového poradce), koordinační (např. harmonogram aktivit profesionální orientace a jejich soulad a provázanost s ročním plánem školy), ale také organizační (např. kontakt s náborovými pracovníky a řediteli SŠ, domlouvání schůzek, exkurzí apod.). Účastní se také různých aktivit v rámci kariérového poradenství. V případě potřeby je spolu s výchovným poradcem v kontaktu s rodiči. Kontroluje a hodnotí průběh kariérového poradenství.

4.1.3 VÝCHOVNÝ PORADCE

Aby byl proces kariérového poradenství efektivní, musí výchovný poradce jako vedoucí činitel tohoto procesu dobře znát osobnost konkrétního žáka, rozpoznat jeho schopnosti a směřovat jej, pokud možno v souladu s jeho zájmy, k adekvátní volbě budoucího oboru. Zde je důležitá týmová spolupráce s třídním učitelem a učiteli prakticky zaměřených vzdělávacích oborů, zejména vzdělávacího oboru Pracovní činnosti. Samozřejmostí je spolupráce a komunikace s rodiči žáků, informovanost o nabídce vhodných oborů a společné hledání přijatelného oboru pro jejich dítě.

Výchovný poradce vytváří celkovou strategii kariérového poradenství a koordinuje aktivity a působení jednotlivých aktérů kariérového poradenství. Spolupracuje s odbornými pracovníky SPC a PPP, kteří se zabývají v rámci ŠPZ kariérovým poradenstvím. Je v kontaktu se zástupci SŠ, organizuje besedy a exkurze (do SŠ, případně do firem v blízkém okolí). Zabezpečuje ve spolupráci s třídními učiteli 7.-9. ročníků 2. stupně ZŠ jejich účast na aktivitách směřujících k adekvátní

volbě učiliště či střední školy (např. Veletrh vzdělávání, Burza škol, Technohrátky, Dny otevřených dveří, Pracovat je normální, řemeslné soutěže apod.). Je nezbytné zdůraznit, že kariérové poradenství na základní škole je kontinuální proces a že je naprosto nezbytné žáky na správný výběr oboru středního vzdělávání začít připravovat nejpозději při příchodu na 2. stupeň základní školy. Jsou také organizovány třídní schůzky s rodiči žáků a konzultace ve škole. V závěrečné fázi kariérového poradenství pak výchovný poradce dopomáhá žákům a rodičům s vyřizováním přihlášek na střední školy, sleduje jejich úspěšnost při přijímacím řízení a poskytuje pomoc při případném nepřijetí či nepotvrzení přihlášky lékařem ze zdravotních důvodů.

Vymezení činností výchovného poradce v rámci kariérového poradenství:

- a) koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství – kariérovým vzděláváním a diagnosticko-poradenskými činnostmi zaměřenými k volbě vzdělávací cesty žáka,
- b) základní skupinová šetření k volbě povolání, administrace, zpracování a interpretace zájmových dotazníků v rámci vlastní odborné kompetence a analýzy preferencí v oblasti volby povolání žáků,
- c) individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství v této oblasti ve spolupráci s třídním učitelem,
- d) poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků ve spolupráci s třídním učitelem,
- e) spolupráce se školskými poradenskými zařízeními a středisky výchovné péče při zajišťování poradenských služeb přesahujících kompetence školy,
- f) zajišťování skupinových návštěv žáků školy v informačních poradenských střediscích krajských poboček Úřadu práce České republiky a poskytování informací žákům a zákonným zástupcům o možnosti individuálního využití informačních služeb těchto středisek,
- g) poskytování služeb kariérového poradenství žákům cizincům se zřetelem k jejich speciálním vzdělávacím potřebám (vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízení, v platném znění).

4.1.4 DALŠÍ PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI ŠKOLNÍHO PORADENSKÉHO PRACOVIŠTĚ (KARIÉROVÝ PORADCE, ŠKOLNÍ SPECIÁLNÍ PEDAGOG, ŠKOLNÍ PSYCHOLOG)

Mezi další pracovníky školního poradenského pracoviště patří kariérový poradce, školní psycholog a školní speciální pedagog. Dále metodik prevence a na některých školách i logoped.

Na základní škole plní kariérový poradce svou roli zejména na 2. stupni, a to ve vyšších ročnících, kde se podílí aktivně na realizaci procesu kariérového poradenství (dále kapitola 4.5). Jeho činnost můžeme vyvozovat ze standardní činnosti výchovného poradce v rámci kariérového poradenství a poradenské pomoci

při rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě žáků, které je uvedeno ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských pracovištích, v aktuálním znění. Je přitom nutné rozlišit činnosti, které vykonává výchovný poradce, od těch, které přísluší kariérovému poradci.

Kariérový poradce se zabývá zejména:

- ▶ poradenskou činností (koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství, základní skupinová „šetření“ k volbě povolání, individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství v této oblasti, poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků, spolupráce se školskými poradenskými zařízeními a středisky výchovné péče, zajišťování skupinových návštěv žáků školy v IPS),
- ▶ metodickou činností (metodická pomoc pedagogickým pracovníkům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků),
- ▶ informační činností (předávání odborných informací z oblasti kariérového poradenství pedagogickým pracovníkům školy).¹

V procesu kariérového poradenství spolupracuje také se školním psychologem a speciálním pedagogem. Tito pracovníci školního poradenského pracoviště participují při zapracování kariérového poradenství do příslušných vzdělávacích oblastí školního vzdělávacího programu a podílejí se na jeho realizaci. Speciální pedagog se zabývá především podporou žáků s mentálním postižením při plnění vzdělávacích cílů. Školní psycholog spolupracuje při individuálním a skupinovém poradenství, a to zejména při zpracování profesní anamnézy, administraci a hodnocení testů profesní orientace, analýze kompetencí apod. Svůj díl odvádějí také při práci se zákonnými zástupci žáků.

4.1.5 UČITEL

Významnou roli v procesu kariérového poradenství hraje učitel. Již na 1. stupni základní školy by měl budovat základní vědomosti o různých povoláních (bližší informace viz kapitola 4.5.1). Na 2. stupni ZŠ je to třídní učitel.

„Třídní učitel je všeobecně považován za organizátora a koordinátora veškerého dění ve svěřené třídě, za mluvčího této třídy, a to v rámci školy, ve vztahu k rodičům, ale také dalším orgánům a institucím. V užším vymezení organizačně řídí a výchovně vede kolektiv žáků ve své třídě, ve které také koordinuje výchovnou a vzdělávací činnost všech pedagogických pracovníků (učitelů, vychovatelů, asistentů pedagoga, osobních asistentů apod.). Vede předepsanou pedagogickou dokumentaci a vyřizuje také administrativní záležitosti spojené s pozicí třídního učitele“ (Petráš, 2015, s. 22).

¹ Zpracováno volně dle *Kariérová poradkyně, kariérový poradce* [online]. [cit. 2021-05-12]. Dostupné z: <https://vzdelavanivsem.cz/files/files/brozura-karierovy-poradce.pdf>.

V rámci svých kompetencí tak třídní učitel poskytuje výchovnému poradci informace o vzdělávacích a výchovných výsledcích žáka, o jeho osobnosti, vlohách, silných a slabých stránkách, zájmech, postavení v kolektivu (zejména kamarádkyckých vazbách), ale také o jeho rodičích a stavu rodinného zázemí. Komunikuje s výchovným poradcem o výběru vhodného oboru, zprostředkovává setkání s rodiči (v rámci třídních schůzek i mimo ně) a informuje rodiče o akcích v rámci procesu kariérového poradenství.

Zabezpečuje také ve spolupráci s výchovným poradcem soulad aktivit kariérového poradenství se školním vzdělávacím programem a jejich realizaci v rámci příslušných vzdělávacích oblastí.

V procesu kariérového poradenství má vedle třídního učitele významné místo také asistent pedagoga. Tím, že je zapojen do edukačního procesu žáka s MP, mu poskytuje podporu i při plnění úkolů souvisejících s kariérovým poradenstvím (stěžejní je např. jeho podpora při skupinovém poradenství, při jehož realizaci je důležité dbát na to, aby nedošlo k vyčlenění žáka s MP ze společných aktivit). Asistent pedagoga je v bezprostředním kontaktu jak s žákem samotným, tak i (a to zejména) s jeho zákonnými zástupci, takže může jednak poskytovat třídnímu učitel, případně přímo výchovnému či kariérovému poradci cenné informace o tom, jaké má žák zájmy, vědomosti, dovednosti či představu o budoucí profesi, jednak zjišťovat, jak se k problematice budoucí vzdělávací cesty vedoucí k dosažení určité pracovní pozice stavějí zákonní zástupci žáka. Důležitá je přitom včasná identifikace adekvátnosti či neadekvátnosti této volby, stejně tak jako rozpoznání faktorů, které tuto volbu ovlivňují. Vzhledem k často i méně formálním vztahům, které navazuje se zákonnými zástupci žáka, je na místě v případě neadekvátní volby jeho formativní přístup při hledání vhodné další vzdělávací cesty žáka s MP.

Své specifické postavení v kariérovém poradenství má učitel pracovních činností. V rámci svého předmětu se zabývá rozvojem vědomostí, dovedností a pracovních návyků žáků s MP. Na základě dosažených výsledků pak hodnotí úroveň připravenosti těchto žáků na jejich další vzdělávací cestu a pozdější profesní uplatnění. Všechny podstatné informace sdílí s výchovným poradcem a podílí se tak velkou měrou na kariérovém poradenství žáků s MP. Dalším předmětem, kde lze zařazovat témata kariérového poradenství, je nauka o společnosti.

4.1.6 PORADENSKÝ PRACOVNÍK SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÉHO CENTRA PRO MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ

Podle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v platném znění poskytuje jak PPP, tak i SPC kariérové poradenství žákům se SVP.

V odborném týmu pracovníků SPC jsou tradičně zavedené pozice: speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník. Nově se zavádí z důvodu nárůstu administrativních činností také pozice administrativního pracovníka.

Pozice kariérového poradce nebývá většinou zavedena, kariérové poradenství bývá obvykle suplováno některým odborným pracovníkem. Bývá jím zejména speciální pedagog či psycholog, tedy pracovníci, kteří mají daného klienta aktuálně v péči.

Z hlediska systémového přístupu ke kariérovému poradenství by však bylo vhodné, aby byla buď zavedena samostatná pozice kariérového poradce (zřejmě na částečný úvazek), nebo aby kariérovým poradenstvím byl pověřen jeden odborný pracovník SPC (psycholog či speciální pedagog). Tento odborný pracovník by pak koordinoval postupy a aktivity související s kariérovým poradenstvím v rámci SPC, ale také se školou, ze které klient přichází, s klientem a jeho rodiči, s OU či SŠ a jinými institucemi. Došlo by tak k provázanosti celého procesu kariérového poradenství a eliminaci náhod či protichůdných postupů.

Protože se hlavní proces kariérového poradenství klienta s mentálním postižením odehrává na základní škole, je stěžejním aktérem (koordinátorem) tohoto procesu výchovný (kariérový) poradce této školy. Komunikace mezi školou a SPC je tak důležitým předpokladem pro získání objektivních a aktuálních informací z tohoto procesu. Tato komunikace může probíhat buď nepřímou (zprostředkovanou), nebo přímou komunikací. Zprostředkovaná komunikace probíhá buď papírovou formou (dotazník, zpráva apod.), nebo prostřednictvím médií (telefon, e-mail, nebo on-line platforma Microsoft Teams apod.). Těto formy se využívalo zejména při mimořádných opatřeních, když byly uzavřeny školy z důvodu pandemie covid-19. Přímá komunikace je vedena při pravidelných návštěvách pracovníků SPC ve škole v rámci řešení jiných vzdělávacích záležitostí týkajících se žáka, případně při osobních konzultacích či společných setkáních zaměřených především na kariérové poradenství za účasti pracovníků SPC, zákonných zástupců a dalších zainteresovaných stran.

Odborný pracovník SPC zabývající se kariérovým poradenstvím by pak měl především řešit specifické záležitosti spadající do jeho kompetencí. Postupuje přitom vždy v kontextu klientovy aktuální osobní, rodinné, mentální i zdravotní situace. Kromě informací ze školního prostředí vychází také z vlastních poznatků, které pramení ze znalosti klienta a jeho rodinného zázemí (většina klientů je v péči SPC nejen po celou dobu jejich základního vzdělávání, ale daleko dříve, již v době před školní docházkou; probíhají pravidelné rediagnostiky a konzultace se zákonnými zástupci a se školami). Je tu tedy předpoklad pro objektivní posouzení všech důležitých a podstatných parametrů pro výběr vhodného směru dalšího studia. Na rozdíl od aktérů ze strany školy se tedy odborný pracovník SPC může při kariérovém poradenství opřít o výstupy ze speciálněpedagogických a psychologických vyšetření, která jsou zaměřena například na úroveň žákova intelektu, motoriky, manuálních dovedností, dílčích schopností a dovedností apod. Ve specifických případech (a také dle časových možností a vybavení příslušnými testovými materiály) provádí i diagnostiku typickou pro kariérové poradenství.

U daného klienta/žáka se posuzují např. tyto faktory:

- ▶ úroveň jeho studijních předpokladů,
- ▶ limity dané postižením vzhledem ke zvolenému studijnímu oboru,
- ▶ jeho osobnostní rysy a zájmy,
- ▶ úroveň jeho pracovního potenciálu,
- ▶ limity dané postižením vzhledem k jeho možnému pracovnímu uplatnění,
- ▶ jeho preference v dalším vzdělávání / další volbě povolání,

Zjišťuje se také:

- ▶ dostupnost vhodné školy,
- ▶ jaké vhodné obory škola nabízí.

Z hlediska budoucího pracovního uplatnění se zjišťují:

- ▶ pracovní příležitosti vhodné pro klienta,
- ▶ pracovní příležitosti dostupné pro klienta.

V neposlední řadě je také důležité zohlednit:

- ▶ klientovu zdravotní způsobilost,
- ▶ preference rodičů klienta.

K tomuto zjišťování by měl být odborný pracovník SPC vybaven škálou dostupných diagnostických nástrojů (viz kapitola 3). V praxi má také každé pracoviště vypracovaný vlastní systém metod k zjišťování relevantních informací pro kariérové poradenství.

Stejně jako v případě školy je preferovanou formou komunikace se zákonnými zástupci individuální konzultace.

4.1.7 NEZISKOVÝ SEKTOR

Činnost neziskových organizací se zaměřuje významně na osoby s určitým sociálním znevýhodněním či zdravotními handicapy (např. mládež z dětských domovů, studenty speciálních škol od 16 let, matky z azylových domů...). Směrem k základním a středním školám zajišťují neziskové organizace zejména externí skupinové kariérové poradenství. Prezентují zde nabídku svých služeb, pracují jak s žáky, tak také s výchovnými či kariérovými poradci těchto škol. Pro žáky pořádají besedy a workshopy, například s účastí úspěšných absolventů dalšího studia a podílejí se tak na motivaci k jejich dalšímu vzdělávání v OU a SOU. Mezi další činnosti patří celá škála aktivit, která zčásti kopíruje podobné aktivity vyvíjené aktéry kariérového poradenství ve školách (například doučování, rozvíjení sebezpoznání žáků, sebezprezentace, vytváření osobního portfolia, zpracování životopisu, pohovor nanečisto, testování profesního zaměření, exkurze do firem apod.). Pro výchovné poradce a kariérové poradce organizují vzdělávací semináře a workshopy a podílejí se tak na jejich dalším vzdělávání v kariérovém poradenství. Velmi důležitou aktivitou je organizace tranzitních programů. Vzhledem k personální

a organizační náročnosti tranzitních programů je kooperace škol s neziskovým sektorem stěžejní.

4.2 Proces kariérového poradenství

A. Přípravná fáze kariérového poradenství

1.–3. ročník

Formování základních představ o jednotlivých profesích. Zodpovídá: třídní učitel.

- ▶ Co dělají lidé.
- ▶ Čím je máma, táta.
- ▶ Čím chci být já.

Témata se probírají v rámci různých vzdělávacích oborů (český jazyk, prvouka, výtvarná výchova).

Pracovní činnosti: budování základních pracovních návyků a dovedností při práci s drobným materiálem.

4.–5. ročník

- ▶ Rozvíjení sebepoznání a sebereflexe.
- ▶ Co musím zlepšit, abych byl tím, čím chci.
- ▶ Identifikace zájmů a zálib žáků.
- ▶ Seznámení s průmyslem a zemědělstvím ČR (vlastivěda).
- ▶ V rámci třídnických hodin seznamování s jednotlivými profesemi (např. za využití videoprezentací).

Pracovní činnosti: základy práce s ručním náradím, jednoduché pracovní postupy, montážní a demontážní práce, pěstitelské práce a příprava jednoduchých pokrmů.

B. Kariérové poradenství

5.–6. ročník

Dokončování aktivit z 1. stupně ZŠ.

- ▶ Navazování na úroveň dosažených vědomostí, dovedností a návyků získaných v pracovních činnostech na 1. stupni ZŠ.
- ▶ Aktivní zapojení výchovného poradce, případně kariérového poradce: organizace aktivit, jejichž cílem je seznámit žáky (i jejich rodiče) s jednotlivými profesemi a obory SOU a SŠ, a řešit otázky s tím související.

7.–8. ročník

Cílené kariérové poradenství.

Výchovný poradce, kariérový poradce, třídní učitel, učitel pracovních činností.

- ▶ Organizace přednášek a besed.

- ▶ Organizace praktických workshopů.
- ▶ Organizace exkurzí.

Další aktivity zaměřené na sebepoznání (co mě baví, k čemu mám vloh, nadání) – využití vzdělávacích oborů občanská výchova, výchova ke zdraví.

Hledání vhodné profese, studijního oboru – získání informací z internetu v rámci informatiky (Atlas školství, Infoabsolvent apod.).

9. ročník

Intenzivní kariérové poradenství.

- ▶ Náboroví pracovníci z jednotlivých SOU a SŠ, informace o učebních oborech.
- ▶ Cílená práce s žáky a zákonnými zástupci.
- ▶ Návštěva ÚP – zájmy (test).
- ▶ Veletrhy vzdělávání, burzy SŠ.
- ▶ Dny otevřených dveří.
- ▶ Dny řemesel – praktické vyzkoušení řemesla (workshop).
- ▶ Práce s Atlasem škol.
- ▶ Informace o přijímacím řízení:
 - v lednu rozhodnutí (vybrané učební obory, SŠ), po pololetním vysvědčení přihlášky,
 - v březnu vydávání Zápisových lístků zákonným zástupcům,
 - v dubnu přijímací zkoušky – 1. kolo přijímacího řízení,
 - konzultace s žáky, kteří v 1. kole přijímacího řízení neuspěli.

4.3 Provázanost kariérového poradenství s klíčovými kompetencemi

Rozvoj specifických dovedností je nutný předpoklad pro získání klíčových kompetencí (zejména pracovních).

Klíčové kompetence

Jako klíčové kompetence (KK) jsou vnímány soubory výstupů, které si jedinec osvojí v průběhu vzdělávání a které jsou prakticky využitelné v jeho životě. Během procesu vzdělávání se KK propojují a navzájem doplňují. Jejich osvojování je dlouhodobý proces, který je zahájen již v předškolním vzdělávání, následně se prohlubuje ve všech navazujících vzdělávacích stupních a pokračuje i v dalším průběhu života. Klíčové kompetence tvoří důležitý základ pro celoživotní učení a napomáhají vstupu mladého člověka do života a pracovního procesu.

V etapě základního vzdělávání jsou za KK považovány:

- ▶ kompetence k učení,
- ▶ kompetence k řešení problémů,
- ▶ kompetence komunikativní,
- ▶ kompetence sociální a personální,

- ▶ kompetence občanské,
- ▶ kompetence pracovní,
- ▶ kompetence digitální (nově od roku 2021).

Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem KK na úrovni, která je pro ně dosažitelná. U žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je nutné respektovat jejich možnosti a zaměřit se na rozvoj kompetencí, které jim pomohou při uplatnění v dalším životě.

Specifika rozvoje KK u žáků s mentálním postižením

Vzhledem k potřebám žáků s mentálním postižením je při rozvoji a osvojování KK kladen důraz zejména na kompetence *komunikativní, sociální a personální* a *pracovní*. U žáků s lehkým mentálním postižením má své místo také kompetence *digitální*. Proto je vhodné se ve vzdělávacím procesu ve větší míře zaměřit na osvojování znalostí a dovedností, které směřují k těmto kompetencím. Při vzdělávání je nutné respektovat mentální úroveň žáků a nabídnout jim takové formy a postupy k osvojování KK, které budou v souladu s jejich možnostmi a potřebami.

4.3.1 KOMPETENCE KOMUNIKATIVNÍ

Žák s lehkým mentálním postižením (LMP) dokáže komunikovat s druhou osobou, vést dialog, rozumí obsahu sdělení a přiměřeně reaguje, využívá tištěné informace, vyjadřuje své názory a vhodnou formou si je dokáže obhájit, ke komunikaci využívá běžné prostředky, své dovednosti využívá k vytváření mezilidských vztahů, plnohodnotného soužití a spolupráce.

Žák se středně těžkým mentálním postižením (STMP) zvládá komunikaci s okolím přiměřeně svým schopnostem, dokáže vhodným způsobem vyjádřit své pocity, chápe jednoduché běžné texty, obrazové materiály, zvládá jednoduchou písemnou komunikaci, získané dovednosti využívá k vytváření vztahů potřebných ke společenské integraci.

Žák s těžkým mentálním postižením (TMP) pozná známé osoby a dokáže s nimi komunikovat osvojenými formami komunikace, reaguje na své jméno, vyjadřuje souhlas a nesouhlas, reaguje na jednoduché pokyny, vyjadřuje své potřeby, pocity a nálady osvojenými verbálními nebo neverbálními prostředky, dokáže pozdravit a reagovat vhodně na pozdrav druhé osoby.

4.3.2 KOMPETENCE SOCIÁLNÍ A PERSONÁLNÍ

Žák s LMP posiluje své sebevědomí na základě pochopení vlastní osoby, má povědomí o mravních hodnotách, spolupracuje ve skupině a respektuje pravidla týmové práce a ovlivňuje kvalitu společné práce, rozpozná nevhodné a rizikové chování, navazuje a udržuje styky s vrstevníky, posiluje sociální chování a sebeovládání, je vnímavý k potřebám druhých, zejména starých, nemocných a postižených, uvědomuje si nebezpečí možného psychického i fyzického zneužívání vlastní osoby.

Žák se STMP má základní představu o vztazích mezi lidmi, orientuje se ve svém prostředí, podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách, uplatňuje základní návyky společenského chování, stýká se s vrstevníky, respektuje druhé lidi, rozpozná nevhodné a rizikové chování a je seznámen s jeho důsledky, prokazuje získanou sebedůvěru při vystupování v neznámém prostředí.

Žák s TMP si uvědomuje svoji osobu prostřednictvím těla, zná členy rodiny a svého nejbližšího okolí, navazuje kontakt a adekvátně se dorozumívá s okolím, spolupracuje se svými blízkými, chová se zdrženlivě k neznámým osobám.

4.3.3 KOMPETENCE PRACOVNÍ

Žák s LMP zvládá základní pracovní dovednosti, operace a postupy, má pozitivní vztah k manuálním činnostem, dodržuje zásady bezpečnosti hygieny práce a ochrany životního prostředí, pracuje podle pracovního postupu, návodu a orientuje se v jednoduché technické dokumentaci, je schopen pracovní výdrže a koncentrace na pracovní výkon a jeho dokončení, reálně posoudí výsledek práce své i ostatních, má konkrétní představu o pracovních činnostech běžných profesí, využívá získané znalosti a zkušenosti a vytváří si představu o možnostech svého budoucího pracovního uplatnění.

Žák se STMP má osvojené hygienické návyky a dle svých možností zvládá sebeobsahu, zvládá základní pracovní dovednosti a postupy u jednoduchých pracovních činnostech, pracuje podle naučeného pracovního postupu, podle instrukcí plní jednoduché úkoly, soustředí se na pracovní výkon a je schopen vytrvat při jeho plnění, respektuje pravidla práce v týmu a svými výkony ovlivňuje kvalitu společné práce, přijímá posouzení výsledků své práce, dodržuje zásady bezpečnosti, ochrany zdraví, hygieny práce a ochrany životního prostředí při pracovních činnostech podle naučených stereotypů.

Žák s TMP zvládá nejjednodušší úkony sebeobsluhy a základy osobní hygieny, pozná a přiměřeně používá předměty denní potřeby, rozlišuje předměty různé velikosti a tvaru, uchopuje je a účelně s nimi manipuluje, využívá jednoduché pracovní techniky při práci s různými materiály, podílí se na jednoduchých praktických činnostech.

4.3.4 KOMPETENCE DIGITÁLNÍ

Žák s LMP ovládá běžně používaná digitální zařízení, aplikace a služby, využívá je při učení i při zapojení do života, samostatně rozhoduje o vhodném použití potřebné technologie dle účelu, získává, vyhledává, kriticky posuzuje, spravuje a sdílí data, informace a digitální obsah tak, aby to odpovídalo konkrétní situaci a účelu, vytváří a upravuje digitální obsah, kombinuje formáty a vyjadřuje se za pomoci digitálních prostředků, využívá digitální technologie, aby si usnadnil práci, zefektivnil své pracovní postupy a zkvalitnil svou práci, chápe význam digitálních technologií pro lidskou společnost, seznamuje se s novými technologiemi a kriticky je hodnotí ze strany přínosu i rizika, předchází ohrožení bezpečnosti

zařízení i dat, situacím s negativním dopadem na jeho tělesné i duševní zdraví i zdraví ostatních, při manipulaci v digitálním prostředí jedná eticky.

Do vzdělávacího programu pro žáky se STMP a TMP nebyla digitální kompetence zatím začleněna. To ovšem neznamená, že minimálně na uživatelské úrovni by si tito žáci nemohli danou kompetenci osvojovat a rozvíjet ji.

Z výše uvedeného rozvrstvení dovedností klíčových kompetencí podle stupně mentálního postižení tedy vyplývá, že nároky na osvojení klíčových kompetencí je nutné u každého jednotlivého žáka zvážit a poskytnout mu takové podněty, aby se mohl maximálně rozvíjet a v co nejširším spektru si klíčové kompetence osvojit.

4.4 Rozvoj specifických dovedností

Aby se žák s mentálním postižením mohl v budoucnu uplatnit a byl konkurenceschopný, musí disponovat určitými znalostmi a dovednostmi, které si osvojí na dostatečné úrovni. Při tomto procesu je však limitován svým kognitivním potenciálem i volnými schopnostmi a možnostmi.

Z toho důvodu má u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v dlouhodobém horizontu profesní přípravy své důležité místo také předmět speciálněpedagogické péče (PSPP). Poskytuje se těm žákům, kteří ve vzdělávání nemohou bez podpory dosáhnout srovnatelných výsledků. PSPP napomáhá kompenzaci obtíží a přispívá ke kvalitnímu vzdělávání. Nárok na jeho poskytování je podmíněn doporučením školského poradenského zařízení. Výčet možných oblastí PSPP poskytuje příloha č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb. Obsah předmětu se vytváří podle konkrétních potřeb žáka a jeho organizace je v kompetenci ředitele školy.

Zvláště u žáka s mentálním postižením může být v tomto předmětu posílena ta oblast, v níž má žák největší deficit, případně ta, která je z hlediska budoucího uplatnění pro žáka důležitá. V nižších ročnících může být pozornost zaměřena např. na řečovou výchovu, logopedii, smyslové stimulace a rozvoj grafomotorických dovedností. Ve vyšších ročnících lze PSPP využít pro nácvik sociálních dovedností, rozvoj komunikace a sociální interakce. Dále je možné využít tuto dotaci pro práci v oblasti nácviku sebeobsluhy a samostatnosti, pro zlepšení komunikačních schopností i praktických dovedností žáka.

U žáků s LMP, kteří po absolvování základní školy zpravidla pokračují studiem učebních oborů kategorie E, je největší důraz kladen na schopnost osvojení praktických dovedností, soběstačnost, samostatnost, pečlivost a důslednost (kompetence pracovní), komunikační dovednosti (kompetence komunikativní) a schopnost týmové práce (kompetence sociální a personální).

U žáků se STMP, kteří po absolutoriu základní školy pokračují většinou v učebních oborech kategorie C, je požadována schopnost osvojení praktických dovedností, pečlivost a důslednost, samostatnost a soběstačnost (kompetence pracovní).

Ve světle současného vývoje společnosti a s nástupem čtvrté průmyslové revoluce (Společnost 4.0) se jako nutná jeví také schopnost flexibilního přístupu ke změnám a umění vytvářet inovace, což jsou dílčí dovednosti spadající do souboru pracovních kompetencí směřujících k podnikavosti a podnikatelskému myšlení. U žáků s mentálním postižením se tyto dovednosti dotýkají spíše jen žáků s LMP, u kterých lze v budoucnu předpokládat samostatné zapojení do pracovního procesu a také určitou schopnost a ochotu reagovat na změny.

Mezi všeobecně potřebné dovednosti lze počítat i zvládnání moderních technologií, informatiky, výpočetní techniky a rozvíjení digitálních dovedností (digitální kompetence). Potřeba osvojení základních dovedností v této oblasti vystupuje do popředí zvláště na základě začlenění této digitální kompetence mezi KK a v duchu závěrů studie *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR do roku 2030+* se předpokládá jejich rostoucí význam. Tato studie hovoří o nutnosti připravovat absolventy, kteří mají kompetence a gramotnosti (digitální, mediální) nezbytné pro 21. století. Ministr školství uvádí v dopise ředitelům škol, ve kterém zdůvodňuje nutnost aktualizace RVP ZV, že tento vzdělávací program „přináší v nové Informatice a v digitální kompetenci kromě základů uživatelských dovedností pro práci se zařízeními a aplikacemi důraz na informatické myšlení, tj. schopnost strukturovaně přemýšlet, a to i s pomocí počítačů a aplikací. Dále dovednosti práce s informacemi, schopnost popsat problém, analyzovat to podstatné, hledat funkční řešení. Vedle porozumění principům digitálních technologií bude podstatné také jejich bezpečné a etické využívání, jako i využití při týmové práci“.

Pro žáky s LMP jsou dovednosti spadající do této kompetence velmi důležité. Při pracovním zařazení prakticky ve všech odvětvích se s digitálními technologiemi a výpočetní technikou mohou setkávat. Neznalost v této oblasti by významným způsobem snižovala možnosti jejich uplatnění.

4.5 Optimální model

Na závěr této kapitoly se na základě uváděných poznatků pokusíme vytvořit optimální model kariérového poradenství ve škole vztahující se k žákům s mentálním postižením. Vždy je přítomné nutné vycházet z úvodních informací obsažených v kapitolách 1 a 2 této metodiky, které se zabývají charakteristikou cílové skupiny žáků s mentálním postižením a dopady tohoto postižení do vzdělávání.

Úvodem si ale nejprve zodpovíme tři bazální otázky spojené se zaváděním kariérového poradenství ve škole:

1. Kdo všechno je zapojen do kariérového poradenství ve škole a kdo za ně zodpovídá?
2. Co je cílem poskytování kariérového poradenství?
3. Co ovlivňuje proces kariérového poradenství ve škole?

Ad 1) Při hledání relevantních odpovědí je třeba nejprve konstatovat, že kariérové poradenství je součástí fungování školy jako celku. Tato provázanost kariérového

poradenství se životem školy se demonstruje jak po stránce personální, tak i kurikulární.

Mezi hlavní aktéry kariérového poradenství ve škole patří pedagogičtí pracovníci (ředitel školy, třídní učitelé, učitelé, odborní pracovníci školního poradenského pracoviště: výchovný poradce, metodik prevence, školní psycholog či speciální pedagog – blíže viz kapitola 4.1).

Z hlediska kurikulárního je kariérové poradenství součástí výchovně-vzdělávacích strategií školy a je provázáno se školním vzdělávacím programem školy, důležitá je tedy jeho projekce do vzdělávacích oblastí a klíčových kompetencí. Vedle toho kariérový poradce vytváří také samostatný plán (strategii) kariérového poradenství ve škole, který schvaluje ředitel školy. Cíle kariérového poradenství formuluje koordinátor kariérového poradenství. Současná praxe je taková, že tuto pozici supluje většinou výchovný poradce školy, ale protože se zabýváme optimálním modelem, předpokládejme, že na škole působí jak výchovný poradce, tak i kariérový poradce a oba tito poradenští pracovníci mají své vymezené role v náplni práce.

V našem případě tak za realizaci kariérového poradenství a jeho evaluaci zodpovídá kariérový poradce.

Ad 2) Kariérové poradenství (někdy též kariérní) je systém individuálně či skupinově poskytovaných poradenských služeb s cílem pomáhat jednotlivcům jakéhokoliv věku při rozhodování v otázkách vzdělávání, profesní přípravy, volby zaměstnání a rozvoji kariéry v kterékoliv fázi jejich života (Metodický postup pro poskytování kariérového poradenství se zaměřením na 2. stupeň základních škol; OECD, 2004).

Pod kariérové poradenství zahrnujeme pomoc při:

- ▶ výběru vzdělávací a profesní dráhy,
- ▶ volbě prvního zaměstnání,
- ▶ přípravě na změnu zaměstnání či na další vzdělávání (celoživotní vzdělávání),
- ▶ návratu do pracovního procesu,
- ▶ změně původní kvalifikace a původního povolání (Průcha a Veteška, 2012, s. 142).

Při kariérovém poradenství na základní škole se z vyjmenovaných oblastí působnosti kariérového poradce budeme zabývat zejména poradenstvím při výběru vzdělávací a profesní dráhy. Kariérový poradce by přitom neměl být tím, kdo žákovi vhodný obor vybere, nýbrž tím, kdo ho provází celým procesem kariérového poradenství a směřuje ho k tomu, aby se rozhodl sám.

Ad 3) Proces kariérového poradenství ve škole ovlivňuje řada faktorů. Ty by se daly členit na obecné (platné pro všechny školy) a specifické, které jsou typické pro žáky s mentálním postižením. Z obecných faktorů jsou to hlavně styly vedení školy. Rozhodující je tu přístup ředitele školy a jeho nejbližších spolupracovníků k ostatním pracovníkům školy, interpersonální komunikace, způsob řešení

problémů apod. Je zřejmé, že pro dobré strategické plánování je důležitá kooperace všech pracovníků školy a ta funguje jen při respektování principů demokratického vedení. To je také předpokladem pro vytváření pozitivního klimatu školy.

Klima školy patří mezi důležité faktory ovlivňující realizaci kariérového poradenství. V atmosféře vzájemné důvěry a komunikace se většinou daří vytvářet nové a prospěšné koncepce, včetně konceptu kariérového poradenství.

Specifické faktory se odvíjejí od limitů, které jsou dány samotným mentálním postižením (blíže v dalším textu). První faktor se odvíjí od specifik v oblasti kognitivních schopností žáků a jejich dopadů do vzdělávání (popsáno v kapitolách 1 a 2). Obdobně je tomu i při užití diagnostických materiálů (viz kapitola 3). V neposlední řadě je limitující také nabídka vhodných oborů pro tyto žáky.

Když si to tedy shrneme: na začátku každé proměny musí být vize, která postupně po prodiskutování a konsensu všech zúčastněných aktérů dostane reálné rozměry.

Podpora vedení školy je v tomto procesu klíčová, vede k nastartování spolupráce a účasti všech aktérů.

Při realizaci kariérového poradenství je kromě již zmíněné provázanosti s kurikulárními dokumenty školy důležité, aby ze strany vedení školy došlo také k vytvoření odpovídajících materiálních podmínek (prostoru pro konzultace, vybavení poradenského pracoviště, pomůcek, ale také dostatečných finančních podmínek pro práci kariérového poradce a ostatních aktérů kariérového poradenství).

Důležitá je také týmová spolupráce mezi výchovným a kariérovým poradcem, školním psychologem a metodikem prevence, a to zejména při zohledňování speciálních potřeb žáků.

Další okruh otázek je spojen již s vlastní realizací kariérového poradenství ve škole:

4. Kdy začíná kariérové poradenství ve škole?
5. Jaké jsou metody a formy kariérového poradenství?
6. Jaká jsou specifika kariérového poradenství při společném vzdělávání žáků s mentálním postižením?

Ad 4) Obecně platí, že vlastní kariérové poradenství začíná při přechodu žáků na druhý stupeň ZŠ. Nic však nebrání tomu, aby přípravné fáze začaly mnohem dříve, již na 1. stupni základní školy.

Kariérové poradenství je dlouhodobý proces učení. Dochází při něm k průběžnému propojování reality světa práce s probíraným učivem. Cílem je praktické využití učiva v jednotlivých profesích. Důležité je to v předmětech přírodovědných (fyzika, biologie, chemie), v matematice a v informačních a komunikačních technologiích.

Ad 5) Mezi metody a formy, které kariérový poradce při své práci využívá, patří:

- ▶ zážitkové aktivity,
- ▶ poradenský rozhovor,

- ▶ testy profesní orientace, profesní anamnéza, analýza kompetencí, rozhovor, pozorování (někdy je třeba i pracovat týmově se školním psychologem nebo psychologem ze SPC),
- ▶ besedy,
- ▶ praktické workshopy,
- ▶ exkurze.

Ad 6) Specifika kariérového poradenství pro žáky s mentálním postižením ve společném vzdělávání:

- ▶ Kariérový poradce musí především vycházet z dobré znalosti osobnosti žáka a jeho specifík, včetně poskytovaných podpůrných opatření. Při získávání relevantních informací musí spolupracovat se všemi aktéry kariérového poradenství, především však s třídním učitelem, učitelem pracovních činností, výchovným poradcem, ostatními učiteli, a odbornými pracovníky SPC (psychologem, speciálním pedagogem), kteří mají žáka s mentálním postižením v péči. Klíčové jsou také postřehy rodičů, asistenta pedagoga, případně pracovníků zájmových aktivit, které žák navštěvuje. Kariérový poradce vychází také z vlastní přímé práce s žákem a z vlastní diagnostické činnosti.

Všichni, s nimiž žák s mentálním postižením přijde ve škole do kontaktu, by měli znát specifčnost jeho projevů a tyto informace by se měly přenášet i při přechodu do učiliště, aby se zajistila jednota přístupu a kontinuita jeho vzdělávání.

- ▶ Akcentováno je především individuální poradenství, individuální přístup. Při komunikaci je potřeba (stejně jako při vzdělávání) respektovat pravidla komunikace s osobou s mentálním postižením. Především jde o krátké, jasné a výstižné formulování vět (myšlenek, informací), vyvarování se užívání cizích slov, ověřování si, zda žák sdělením rozumí. Důležité je nastavit jasná pravidla a důsledně je dodržovat. Vzhledem ke specifitě poznávacích schopností žáků s mentálním postižením je třeba mít vyšší míru tolerance, trpělivě vysvětlovat, vracet se k nejasnému a vycházet vždy z konkrétních situací bezprostředně spjatých s realitou. Vyšší míru pomoci musíme poskytovat v situacích, které vyžadují praktický úsudek. Žák musí v činnosti, kterou má vykonávat, vidět nějaký smysl, a proto je důležité pohybovat se v okruhu zájmů žáka a předávat mu informace přehlednou formou.

Na druhé straně je důležité také zapojení žáka s mentálním postižením do skupinových forem (z důvodu rozvoje sociální motivace), a to v co největší možné míře s přihlédnutím k jeho individuálním, specifickým schopnostem a dovednostem. Je vhodné přitom rozvíjet sociální a komunikační dovednosti, a také témata ze světa práce.

- ▶ Využívá se všech adekvátních metod a forem práce. Žáka s mentálním postižením zapojujeme do všech aktivit kariérového poradenství, které je schopen zvládnout nebo zvládat s dopomocí, za poskytnutí podpůrných opatření. Žák by měl vždy předem vědět: kdy, kde, s kým a jakým způsobem se bude tématům

volby povolání věnovat, ve vyšších ročnících by měl být připraven na průběh exkurzí, besed a dalších akcí ve škole i mimo ni.

Při aplikaci metod a aktivit kariérového poradenství musí kariérový poradce přistoupit k jejich modifikaci dle individuálních schopností žáka a některé (zvláště ty, které vyžadují samostatnost, logické myšlení, abstrakci apod.) realizovat jen s dopomocí (asistenta pedagoga, ale i dalších aktérů kariérového poradenství), případně je nerealizovat vůbec. A platí zde jednoduché pravidlo: čím je stupeň mentálního postižení těžší, tím závažnější jsou jeho dopady do vzdělávání a tím se kariérové poradenství pro tyto žáky stává problematictější. Proto je nutné hledat nové, specifické přístupy.

Obdobně je tomu i při užití diagnostických materiálů (viz kapitola 3). Analogicky, čím je mentální postižení těžší, tím menší je nabídka adekvátních testových materiálů, osobnostních dotazníků, případně testů speciálních schopností apod.

V neposlední řadě je limitující také nabídka vhodných oborů pro tyto žáky. Kariérový poradce tak kromě hledání další optimální vzdělávací dráhy musí v mnoha případech řešit také problémy, které jsou spjaté s neadekvátní aspirací, a to nejen žáků, ale také jejich rodičů.

Další komplikací bývá zdravotní stav žáků, který zužuje již tak limitované možnosti výběru adekvátní profese.

- ▶ Vyžaduje se citlivý přístup k žákovi s mentálním postižením nejen ze strany všech aktérů kariérového poradenství, ale také ze strany spolužáků. Je důležité, aby se eliminovalo nebezpečí podceňování schopností žáka s mentálním postižením ze strany spolužáků a aby nebyl vystaven nebezpečí posměchu a odsunutí na periferii třídního kolektivu. Je nezbytné, aby v procesu kariérového poradenství docházelo u všech žáků k uvědomění, že každá profese, každá pracovní pozice má na trhu práce své důležité místo a že například zedník je pro stát (trh práce) stejně důležitý jako stavební inženýr.
- ▶ Z hlediska motivace je důležité stavět na individuálních schopnostech žáka s mentálním postižením, vyzvedávat jeho předpoklady pro obor OU či SOU – opřít se např. o dobré výsledky v pracovních činnostech (jeho manuální schopnosti apod.). Důležité je, aby žák s mentálním postižením plnil v rámci kariérového poradenství takové úkoly, které je na své úrovni schopen zvládnout a aby byl za jejich úspěšné splnění pochválen (aby zažil pocit úspěchu). Tím se posiluje i jeho mnohdy nevelké sebevědomí. Je zde tedy potřeba jasné konkrétní motivace. Pracovat s motivací je důležité jak pro osobní rozvoj handicapovaného jedince (dosažení maximálního potenciálu), tak i pro jeho orientaci k určitému oboru (profesi). Obecně by se tedy dalo konstatovat, že je důležité najít vhodnou motivaci, a to nejenom pro žáka, ale i pro jeho rodiče.
- ▶ Stěžejním, profilujícím vzdělávacím oborem pro žáky s mentálním postižením je Člověk a svět práce.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk a svět práce pro žáky s lehkým mentálním postižením

Na 1. stupni je rozdělen na čtyři tematické okruhy, které jsou pro školu povinné:

- ▶ Práce s drobným materiálem,
- ▶ Konstrukční činnosti,
- ▶ Pěstitelské práce,
- ▶ Příprava pokrmů.

Na 2. stupni je rozdělen na osm tematických okruhů:

- ▶ Práce s technickými materiály,
- ▶ Design a konstruování,
- ▶ Pěstitelské práce a chovatelství,
- ▶ Provoz a údržba domácnosti,
- ▶ Příprava pokrmů,
- ▶ Práce s laboratorní technikou,
- ▶ Využití digitálních technologií,
- ▶ Svět práce.

Tematické okruhy na 2. stupni tvoří nabídku, z níž tematický okruh Svět práce je povinný a z ostatních školy vybírají podle svých podmínek a pedagogických záměrů minimálně jeden další okruh. Vybrané tematické okruhy je nutné realizovat v plném rozsahu. Tematický okruh Svět práce je povinný pro všechny žáky v plném rozsahu a vzhledem k jeho zaměření na výběr budoucího povolání je vhodné jej zařadit do nejvyšších ročníků 2. stupně. Vzdělávací obsah je realizován na 1. i 2. stupni základního vzdělávání a je určen všem žákům (tedy chlapcům i dívkám bez rozdílu). Žáci se učí pracovat s různými materiály a osvojují si základní pracovní dovednosti a návyky. Učí se plánovat, organizovat a hodnotit pracovní činnost samostatně i v týmu. Ve všech tematických okruzích jsou žáci soustavně vedeni k dodržování zásad bezpečnosti a hygieny při práci. V závislosti na věku žáků se postupně buduje systém, který žákům poskytuje důležité informace ze sféry výkonu práce a pomáhá jim při odpovědném rozhodování o dalším profesním zaměření. Proto je vhodné zařazovat do vzdělávání žáků co největší počet tematických okruhů (RVP ZV).

Žáci se středně těžkým mentálním postižením

Vzdělávají se podle školního vzdělávacího programu zpracovaného dle RVP ZŠS. Vyučovací předmět Pracovní výchova vychází ze vzdělávací oblasti Člověk a svět práce.

Obsah vyučovacího předmětu je zaměřen na rozvoj jemné a hrubé motoriky, vytváření pracovních dovedností, návyků a umožňuje tak žákům snazší zapojení do běžného života. Žáci získávají základní vědomosti, pracovní dovednosti a návyky v různých oblastech lidské činnosti. Cíleně se zaměřuje na rozvíjení komunikačních, motorických a tvořivých schopností a systematicky je ovlivňuje. Vede žáky k pozitivnímu vztahu k práci a přispívá k jejich co nejsamostatnějšímu

zapojení do každodenního života; umožňuje jim přípravu na vykonávání jednoduchých pracovních činností. Náplň celé vzdělávací oblasti je určena všem (chlapcům i dívkám).

Vyučovací předmět je dělen do tematických okruhů:

- ▶ Sebeobsluha,
- ▶ Práce s drobným materiálem,
- ▶ Práce montážní a demontážní,
- ▶ Pěstitelské práce,
- ▶ Práce v domácnosti,
- ▶ Práce s technickými materiály (pouze na druhém stupni).

Výchovné a vzdělávací strategie uplatňované ve vyučovacím předmětu

Pracovní výchova:

Kompetence komunikativní:

- ▶ Vedeme žáky k obohacování slovní zásoby o termíny z oblasti pracovní výchovy (nástroje, nářadí, pomůcky...).
- ▶ Vedeme žáky k používání správné terminologie.
- ▶ Rozvíjíme schopnost vyjádřit svůj postoj a názor.
- ▶ Vytváříme vhodné prostředí pro odpovídající komunikaci mezi žáky.

Kompetence sociální a personální:

- ▶ Vedeme žáky k respektování různorodosti každého jedince.
- ▶ Podněcujeme k respektování nápadů druhých.
- ▶ Bereme ohled na druhé, svým chováním dáváme žákům příklad.

Kompetence pracovní:

- ▶ Vedeme žáky k dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (BOZP), k hygieně a ochraně životního prostředí.
- ▶ Uplatňujeme u žáků sebehodnocení i hodnocení práce ostatních.
- ▶ Budujeme základní pracovní dovednosti a návyky.
- ▶ Sledujeme pokrok žáků.

Kompetence k učení:

- ▶ Rozvíjíme samostatnost a tvořivost – motivujeme žáky kladným hodnocením.
- ▶ Vedeme žáky k dodržování předem stanovených pravidel pracovního postupu.

Kompetence k řešení problémů:

- ▶ Rozvíjíme přemýšlení o sledu jednotlivých pracovních kroků.

Kompetence občanské:

- ▶ Podněcujeme k pozitivnímu vztahu k práci.

Žáci s těžkým mentálním postižením, souběžným postižením několika vadami a autismem

Vzdělávají se podle školního vzdělávacího programu zpracovaného dle RVP ZŠS, díl II.

Pro kariérové poradenství je profilující vyučovací předmět Pracovní a výtvarné činnosti. Je to integrovaný předmět, který vznikl spojením obsahů dvou vzdělávacích oborů – Pracovní výchovy ze vzdělávací oblasti Člověk a svět práce a Výtvarné výchovy ze vzdělávací oblasti Umění a kultura.

Vyučovací předmět Pracovní a výtvarné činnosti je vyučován ve všech ročnících v rozsahu 3 vyučovacích hodin týdně. Pracovní a výtvarné činnosti vedou žáky k získání základních pracovních dovedností a návyků. Rozvíjejí motorické schopnosti a dovednosti, základní hygienické návyky a činnosti v oblasti sebeobsluhy, estetické cítění žáků a současně i komunikační dovednosti při provádění pracovních a výtvarných činností.

Integrovaný vzdělávací obsah oboru Člověk a svět práce je rozdělen na tematické okruhy:

- ▶ Sebeobsluha,
- ▶ Práce s drobným materiálem,
- ▶ Práce montážní a demontážní,
- ▶ Pěstitelské práce,
- ▶ Práce v domácnosti.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k získání základních hygienických a sebeobslužných návyků, základních manuálních zručností a pracovních dovedností, k vnímání radostných prožitků z výtvarných a pracovních činností, které pomáhají seberealizaci, k osvojení dovedností při používání a zacházení s pomůckami a drobným materiálem, k porozumění jednoduchým pracovním činnostem a k dodržování hygienických a bezpečnostních pravidel při práci.

Výchovné a vzdělávací strategie k rozvíjení klíčových kompetencí:

Kompetence k učení:

- ▶ Vedeme žáka k poznávání a používání předmětů denní potřeby, osvojené poznatky zařazujeme do režimu dne a spojujeme s životními situacemi (např. prostrávání stolu).
- ▶ Fyzickým vedením, dopomáháním nebo polohováním žáka při manipulaci s nástroji a výtvarnými pomůckami podporujeme schopnost napodobit předvedené pohyby a činnosti.

Kompetence komunikativní:

- ▶ Rozvíjíme komunikační dovednosti v průběhu všech výtvarných a pracovních činností, čímž podněcujeme žáka ke spontánní komunikaci.

- ▶ Komunikujeme se žáky podle jejich možností a schopností, čímž se žák učí reagovat na jednoduché pokyny, vyjadřuje své potřeby a pocity.
- ▶ Využíváme a navozujeme různé situace, čímž podněcujeme žáka ke spontánní komunikaci.

Kompetence sociální a personální:

- ▶ Vytváříme atmosféru jistoty a bezpečí, čímž podporujeme navazování kontaktu s okolím a vytváření vztahu žáka s učiteli a spolužáky.
- ▶ Nacvičené stereotypy žáci využívají při přípravě jídel a úklidu, čímž je vedeme k dorozumívání se s okolím.

Kompetence pracovní:

- ▶ Vedeme žáka ke zvládnutí nejjednodušších úkonů sebeobsluhy a základů osobní hygieny, čímž zvyšujeme míru jeho samostatnosti při vykonávání těchto činností.
- ▶ Podporujeme manipulaci s výtvarnými potřebami různých velikostí, tvarů, hmotností a barev, čímž rozvíjíme rozlišování těchto pojmů.
- ▶ Využíváme jednoduché stavebnice a konstruktivní hry k manipulaci, k rozvoji motoriky, čímž vedeme žáka ke vnímání radostných prožitků z pracovních činností, které pomáhají k seberealizaci.

4.5.1 PROCES KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ ŽÁKŮ S MENTÁLNÍ POSTIŽENÍM NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Vzhledem ke specifickým v kognici žáků s LMP a vlivu faktorů, které negativním způsobem ovlivňují volbu adekvátní profese, je zřejmé, že čím dříve začneme s kariérovým poradenstvím (nebo alespoň s jeho jednotlivými prvky), tím to bude pro výslednou volbu lepší.

Výchovní poradci či kariéroví poradci základních škol mají většinou sestavený harmonogram kariérového poradenství, který je zpracován po ročnících a zahrnuje nejen druhý stupeň základních škol, ale i stupeň první, případně začínají již od mateřských škol.

V případě žáků s LMP by nebylo účelné dělit tento proces na ročníky, ale vzhledem k individuálním specifickým žáků (demonstrujícím se různými stupni MP, komorbiditami apod.), by bylo objektivnější pokusit se o členění na první a druhý stupeň.

Z hlediska kariérového poradenství je 1. stupeň ZŠ pro žáky s MP důležitý zejména v tom, že se zde formují základní představy o jednotlivých profesích. Nejedná se ještě o kariérové poradenství v pravém slova smyslu, spíše jde o jeho přípravnou fázi. Jde zejména o to vzbuzovat u žáků nenásilnou a hravou formou představu o existenci různých povolání a pozvolné uvědomování si toho, že co se ve škole naučí, později využijí ve své další vzdělávací dráze s cílem dosáhnout určité pracovní pozice. Aktérem (průvodcem) kariérového poradenství je především třídní učitel. Je tedy na něm, aby analyzoval a identifikoval možnosti jednotlivých vzdělávacích oblastí a předmětů z pohledu kariérového poradenství

a využil je při edukaci. Spolupracuje přitom s výchovným poradcem školy, případně školním psychologem (je-li na škole tato pozice zřízena). Ve specifických případech se může obrátit i na odborného pracovníka SPC. Protože samotné mentální postižení s sebou nese řadu specifík v kognici žáků a má přímé dopady do vzdělávání, je nutné počítat s tím, že stejné dopady budou i z hlediska kariérového poradenství. Nelze tedy přejímat vzory procesu kariérového poradenství pro intaktní žáky, ale vždy je nutno tyto postupy a aktivity modifikovat s přihlédnutím k mentálnímu postižení. I při skupinových činnostech je tedy třeba respektovat individuální schopnosti žáka s MP. S tímto žákem se ve společném vzdělávání pracuje za podpory asistenta pedagoga a vyučuje se s pomocí individuálního vzdělávacího plánu (IVP), který vychází z minimální doporučené úrovně výstupů (MDU). Učivo je oproti spolužákům zredukováno a rozvolněno do jednotlivých ročníků. Ve stejném IVP by měly být zapracovány i aktivity kariérového poradenství. Vhodné by bylo, aby tyto aktivity probíhaly souběžně s ostatními spolužáky, aby žák s MP nebyl vyloučen, ale zapojen, byť na své úrovni a s dopomocí asistenta pedagoga. Vyloučení by časem snižovalo jeho sebevědomí, zatímco při vhodném zapojení naopak dojde k jeho posílení a motivaci. Důležité je, aby žák s MP zažil pocit úspěchu, stejně jako jeho spolužáci.

V rámci vzdělávacích oborů Český jazyk a Prvouka žáci zpočátku vyprávějí o tom, čím jsou máma a táta a co by chtěli dělat oni. Mohou k tomu být využívány např. kartičky profesí – čím chci být. Ve výtvarné výchově mohou žáci také malovat obrázky na téma řemesla. Klademe otázky „Co dělají lidé? Čím budu?“.

Ve vyšších ročnících 1. stupně zařazujeme již o něco náročnější témata, např. do tématu „Čím chci být a proč“ zařazujeme složitější variantu, která již vyžaduje určitou míru sebepoznání a sebereflexe, tedy „Co musím zlepšit, abych tím byl“. Jde nám také o identifikaci zájmů a zálib jednotlivých žáků (je to jeden z důležitých faktorů, který ovlivňuje celý proces kariérového poradenství).

Ve vzdělávacím oboru Vlastivěda lze využít téma „ČR – obyvatelstvo“ k mapování toho, kde lidé pracují a jaký máme v rámci ČR průmysl a zemědělství.

Na konci 1. stupně lze v rámci třídnických hodin také diskutovat o tom, čím žáci chtějí být, s využitím videoprezentací jednotlivých řemesel.

Svůj vysoký podíl přináší v KP žáků 1. stupně ZŠ především vzdělávací obor Pracovní činnosti. V rámci tohoto vzdělávacího oboru získávají žáci s MP základní znalosti a dovednosti při práci s drobným materiálem, ručním nářadím, učí se základům měření a jednoduchých pracovních postupů. Dalšími tematickými okruhy jsou Práce montážní a demontážní, Pěstitelské práce a Příprava jednoduchých pokrmů.

Na základě získaných základních vědomostí, dovedností a návyků dochází k částečnému zrealnění pohledu na fyzickou práci a jejího odlišení od práce duševní.

V rámci cíleného procesu KP je také vhodné založit žákům portfolia, ve kterých bude zdokumentován celý průběh tohoto procesu.

4.5.2 PROCES KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ ŽÁKŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Na počátku 2. stupně ZŠ se ještě u většiny žáků s MP dokončují aktivity přípravné fáze KP započaté na stupni prvním. Stejně jako na 1. stupni je nutné respektovat individuální specifika kognice a osobnosti těchto žáků a tomu přizpůsobovat celý proces KP.

Je třeba také navazovat na úroveň dosažených vědomostí, dovedností a návyků získaných v pracovních činnostech na 1. stupni, které se obohacují o tyto tematické okruhy: Práce s technickými materiály, Práce s ostatními materiály a Provoz a údržba domácnosti. Tematický okruh přímo zaměřený na KP je Svět práce.

Na 2. stupni ZŠ, od 6. ročníku, se již realizuje cílené kariérové poradenství a s každým dalším ročníkem se postupně zintenzivňuje. Celý proces kariérového poradenství řídí kariérový poradce a zodpovídá také za jeho koordinaci

Kariérový poradce ve spolupráci s ostatními aktéry kariérového poradenství organizuje pro žáky jednotlivé aktivity nebo je může spojit ve společný projekt.

Cílem těchto aktivit je seznámit žáky (i jejich rodiče) s konkrétními profesemi, a to nejen na základě poskytnutých informací, ale také na základě osobní účasti žáků ve „výrobním procesu“, kde si mohou na vlastní kůži zažít to, co která profese obnáší. Dochází tak na základě vlastního prožitku k ještě většímu zrealnění pohledu na jednotlivé profese.

Přednášky a besedy

Přednášky a besedy patří mezi aktivity, kterou jsou sice vedeny více méně teoreticky, ale s využitím vhodného demonstračního materiálu (prezentace, videoukázky, obrazový materiál, ukázky výrobků apod.).

Mezi oblíbená témata a aktivity patří: výběr školy, výběr povolání, test silných stránek, rozvoj pracovních a sociálních dovedností.

Vhodné je také zapojení rodičů, zejména u aktivit „Volím svoji budoucnost“, „Jaká je realita“, „Prezentace řemesel“.

Lektory mohou být pedagogičtí pracovníci školy (VP, učitelé PV), lektori z jiných institucí a firem, kteří participují na procesu PO (pracovníci ŠPZ, ÚP, Hospodářské komory, zástupci firem...).

Praktické workshopy

Bývají realizovány za doprovodu pedagogů zúčastněné školy přímo ve středních odborných učilištích, která jsou regionálně dostupná. Tyto aktivity vede nejčastěji mistr odborného výcviku a konají se v odborných učebnách (dílnách) příslušného učiliště či SŠ.

Před započátkem workshopu je vhodné, aby mistr odborného výcviku konzultoval s učitelem a výchovným poradcem zúčastněné základní školy, jaká je úroveň žáků z hlediska jejich schopností a dovedností při práci s daným materiálem. Na tomto základě společně sestaví metodický (instruktažní) list tak, aby uvedené

postupy byly žákům srozumitelné a přiměřené. Žáci musí být vždy poučeni o bezpečnosti a hygieně při práci a musí být nad nimi vykonáván dozor ze strany doprovázejícího pracovníka.

Workshopy jsou zaměřeny prakticky, žáci si vyzkouší při práci na jednoduchých výrobcích, jaké jsou jejich teoretické a manuální schopnosti, tedy jaká je úroveň jejich připravenosti na vstup do OU či SŠ.

V přímé práci musí být uplatněny praktické metody a techniky zohledňující specifickou jednotlivých oborů. Všechny aktivity (workshopy) motivují cílovou skupinu žáků k následné studijní dráze. Žáci si odnášejí hotový výrobek (motivace), píšou si poznámky, snaží se sestavit postup práce, vytvořit náčrtek, orientovat se v nákresu. Zhotovena může být i fotodokumentace.

Exkurze

Tyto aktivity jsou opět realizovány za doprovodu pedagogů zúčastněné školy přímo ve spolupracujících firmách nebo podnicích. Vede je pověřený pracovník firmy. Podá žákům stručný a výstižný výklad o firmě, o jejím zaměření. Poučí žáky o dodržování BOZP a hygieny – upozorní je zejména na dodržování kázně a zákazu přibližování se ke strojům a nebezpečným místům. Dle domluvy je provede výrobou a seznámí je se základy technologie výroby. Zhotovena je fotodokumentace.

Na závěr projektu proběhne v rámci závěrečné aktivity s jejími účastníky beseda, při níž bude celý projekt za aktivní spoluúčasti žáků shrnut a zhodnocen (např. prezentací žakovských portfolií, výstavou výrobků, prezentací fotodokumentace...).

Kariérové poradenství v posledních ročnících 2. stupně základní školy

Kromě již uvedených aktivit je kariérové poradenství realizováno ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, a to v tematickém okruhu Svět práce.

Tento tematický okruh je povinný pro 8. a 9. ročník, s možností realizace od 7. ročníku. Bezprostředně souvisí s kariérovým poradenstvím. Při jeho realizaci se využívají kromě vlastních metod a forem také výstupy z uskutečněných aktivit profesní orientace, mezipředmětové vztahy a jiné aktivity v rámci tohoto tematického okruhu. Ve školním vzdělávacím programu se vychází z RVP ZV, a to z minimální doporučené úrovně výstupů.

■ Žák se orientuje v pracovních činnostech vybraných profesí, v učebních oborech a středních školách.

Tato MDÚ výstupu je logickým završením poznatků, které žáci získávali od 1. stupně ZŠ, kdy se postupně vzájemně seznamovali s profesemi, které vykonávají jejich rodiče, příbuzní a známí. Jsou již tedy schopni identifikovat různá povolání a popsat, v čem spočívá jejich pracovní náplň. Své poznatky si mohou sdělovat v diskusi se spolužáky, charakterizují přitom i druhy činností, které se zde provádějí. Lze využít i poznatků z besed s pracovníky SŠ, z exkurzí v podnicích apod. Opět mohou využívat i jiných motivujících aktivit (vyhledávání

informací pomocí internetu, zapojení rodičů formou besedy, zhlédnutí videoprojekce a následné shrnutí buď ústně, nebo písemně apod.). Žáci by se měli pokusit také vyjmenovat požadavky, jejichž splnění je předpokladem pro úspěšné zvládnutí uváděných profesí (zejména požadavky kvalifikační, zdravotní, osobnostní).

- Žák posoudí své možnosti v oblasti profesní, případně pracovní orientace při zhlédnutí k potřebám běžného života.

Žáci by se měli vést k tomu, aby na základě již nabytých informací o možných profesích a vlastního sebepoznání dokázali reálně posoudit své možnosti při výběru učebního oboru (měli by získat co nejvíce reálný náhled na své schopnosti, dovednosti a návyky, které si osvojili v průběhu vzdělávání, a to hlavně ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce). Při tomto zvažování by měli brát v úvahu i své zájmy, dispozice, tělesný a zdravotní stav.

- Žák využije profesní informace a poradenské služby pro výběr vhodného dalšího vzdělávání.

Zapojení odborných pracovišť ŠPZ (SPC a PPP) je vhodné z již dříve popisovaných důvodů (zejména pracovník SPC zná žáka mnohdy daleko dříve, než začne školní docházku – hlavně u žáků s těžšími stupni MP, a dokáže tak odborně, na základě prováděné diagnostiky, posoudit jeho osobnost). Psychologové SPC mohou navíc při poradenství vycházet i z výsledků testů zaměřených přímo na kariérové poradenství. Zapojení koordinátora úřadu práce zase přináší pro žáka informace o aktuální poptávce trhu práce v daném regionu. Své představy žáci konzultují s kariérovým poradcem, učiteli, rodiči. Připravují se na přijímací řízení. Učitelé pracovních činností seznamují žáky s katalogy škol, informačními letáky, s informacemi na internetu, účastní se dalších aktivit, ze kterých získávají relevantní informace, např. burzy škol apod.

- Žák prokáže v modelových situacích prezentaci své osoby při ucházení se o zaměstnání:

- ▶ byl seznámen s právy a povinnostmi zaměstnanců a zaměstnavatelů,
- ▶ byl seznámen s možnostmi využití poradenské pomoci v případě neúspěšného hledání zaměstnání.

Učitel pracovních činností navozuje atmosféru pohovoru u zaměstnavatele (po nácvičku), přičemž může do role zaměstnavatele angažovat jiného pedagogického pracovníka, případně výchovného poradce či školního psychologa. V modelových situacích si tak žáci vyzkoušejí prezenci své osoby při pohovoru u zaměstnavatele (jak probíhá řízený rozhovor, zakládání a uplatnění portfolia, psaní životopisu). Žáci jsou seznamováni také s různými způsoby hledání zaměstnání (přes úřady práce, pomocí inzerce, internetu, využití osobních kontaktů). Důležité je také poskytnout informace, kam se obrátit, pokud žák zaměstnání nenajde.

Žáci ZŠ speciální

Očekávané výstupy nejsou v tomto tematickém okruhu pro tyto žáky formulovány.

Ve Výchově k občanství a ve Výchově ke zdraví se využívají modelové situace a aktivity směřující k poznání pocitů, emocí, uvědomění si, že každý žák je na něco více či méně nadaný. Zaměříme se na vytvoření vlastního žebříčku hodnot.

Posilovat sebepoznání a sebehodnocení lze s využitím jednoduché hry: „Co bys chtěl dělat, až budeš velký?“ – žáci vymýšlejí pro své spolužáky povolání.

V rámci informatiky se žáci aktivně zapojují do vyhledávání důležitých informací pro výběr své budoucí profese a školy na internetu, např.: Infoabsolvent, Atlas školství apod.

Dle schopností žáků jsou zařazovány další aktivity:

- ▶ Žáci si vyberou profesi, kterou by chtěli vykonávat (SŠ), vytvářejí prezentaci pro své spolužáky.
- ▶ Mohou vytvářet „podnikatelský plán“ – vyberou si, kde by chtěli podnikat, a za úkol mají popsat podnikatelské aktivity.
- ▶ Technohrátky – spolupráce s Hospodářskou komorou.

Na jednotlivých školách domlouvají setkávání žáků se zástupci místních podniků, spolupracují s místními podniky, pořádají exkurze.

Všech aktivit, které jsou připraveny pro žáky vyšších ročníků, se mohou zúčastnit i žáci, kteří pro svůj neprospěch nebo ze zdravotních důvodů opakují ročník.

Kariérové poradenství na OU a SOU

Školní kariérový poradce – obecná specifikace pozice:

1. Doporučování vhodných informačních zdrojů a vhodných poradenských subjektů v návaznosti na žakovu situaci a poradenské potřeby (*informační letáky s obory škol; informační letáky se sociálními službami, jako např. sociální rehabilitace...; informační letáky Úřadu práce; jiné brožury a příručky; webové stránky; Salmondo – aplikace pro podporu kariérového poradenství: O aplikaci – Salmondo; spolupráce se školním psychologem: individuální konzultace, test IQ a speciálních schopností, učební styly...*).
2. Příprava pro vstup na trh práce (*příprava na pracovní pohovor, pomoc, konzultace při zpracování CV – probíhá především v předmětu občanská výchova – v závěrečném ročníku všech oborů kategorie E jsou otázky ze světa práce součástí ústní části závěrečné zkoušky*).
3. Poradenství v oblasti mobility a profesních příležitostí v zahraničí (*např. programy Jihomoravského centra pro mezinárodní mobilitu*).
4. Komunikace s rodiči, včetně skupinového poradenství pro žáky a rodiče.
5. Podpora žáků s potřebou podpůrných opatření / se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků ohrožených předčasným ukončením studia při výběru povolání a při vstupu na trh práce.
6. Spolupráce s krajskými institucemi, organizacemi a firmami při realizaci průřezového tématu Člověk a svět práce ve školách a podpoře při vstupu na trh práce, realizace exkurzí, spolupráce s ÚP ČR a poradenskými pedagogickými pracovišti.

Proces kariérového poradenství na OU a SOU:

Kariérový poradce na OU a SOU (dále jen učiliště) realizuje kariérové poradenství ve třech rovinách.

V té první se zaměřuje na poskytování kariérových informací směrem k základním školám. Jsou to především informace o možnostech studia na příslušném učilišti a požadavcích na připravenost žáka na vstup do učiliště, které vyplývají ze specifických jednotlivých oborů (např. manuální zručnost, vzdělávací výsledky, ale také zdravotní stav). Úzce tak spolupracuje s výchovnými, v ideálním případě s kariérovými poradci těchto škol a s učiteli, v rámci jejichž předmětů se kariérové poradenství realizuje (zejména jsou to učitelé pracovních činností, kteří hrají významnou roli při vzdělávání žáků s mentálním postižením). Společně organizují pro žáky a jejich rodiče besedy, workshopy, exkurze apod. (popsáno v předešlé kapitole). Kariérový poradce předává letáčky či brožurky vztahující se ke studiu na příslušném učilišti, odkazuje na webové stránky školy, pouští prezentace o škole, ale také zve na dny otevřených dveří a upozorňuje na další aktivity, které učiliště organizuje (pro žáky s mentálním postižením má např. velký význam prakticky zažít, co který obor obnáší).

Druhá rovina jeho působnosti představuje vlastní kariérové poradenství na příslušném učilišti. Zde se kariérový poradce zaměřuje na žáky přijaté do prvních ročníků. V prvním čtvrtletí ve spolupráci s třídními učiteli a vrchními mistry hodnotí vhodnost zvoleného oboru. Prvním indikátorem neadekvátní volby může být výrazný neprospěch žáka. V této souvislosti jsou také často řešeny výchovné problémy či problémy s motivací ke studiu, případně osobní problémy. Důsledkem neřešení těchto problémů následně bývají i předčasné odchody ze vzdělávání. Kariérový poradce na základě analýzy dané situace (stavu) musí nejprve odhalit příčiny tohoto stavu a následně zvažovat možnosti podpory. Spolupracuje přitom nejen s třídním učitelem, ale také se školním psychologem, případně s psychologem SPC. Cílem je udržet žáka ve stávajícím zahájeném studiu. V případě opravdu nevhodné volby pak navrhuje změnu oboru studia, a to prioritně v rámci současné školy (komunikuje s žáky samotnými, ale také s jejich rodiči). Například žákovi s lehkým mentálním postižením, který má nízkou aspirační úroveň a byl přijat do učebního oboru kategorie E, ve kterém výrazně selhává, je navrženo přeřazení do praktické školy dvouleté. Zde dojde k jeho postupné adaptaci na podmínky učiliště a po jejím absolvování je opět nasměrován kariérovým poradcem do učebního oboru kategorie E, který pak díky svému „nastartování“ v praktické škole úspěšně absolvuje. Praktická škola tak v těchto případech sehrává socializační roli (může být někdy pojmána i jako „přestupní stanice“ do učňovských oborů kategorie E).

Třetí rovinou působnosti kariérového poradce je poradenství k dalšímu směřování absolventů školy s přesahem na trh práce. Kariérový poradce přitom komunikuje nejen s žáky (absolventy) učiliště, ale osvědčuje se i přizváním rodičů (přímý kontakt znamená nezkraslené, objektivní informace). Předmětem, který

je zaměřen na kariérové poradenství, je především občanská výchova. Ve 3. ročníku tu bývá zařazeno téma Trh práce, ve kterém se žáci seznamují se základními informacemi důležitými pro orientaci na trhu práce, jako je např. přijímací pohovor, profesní životopis, pracovní smlouva, povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele, mzda, sociální a zdravotní pojištění apod. Tyto znalosti je dobré provázat s praxí např. formou besed se zástupci jednotlivých firem (ideální je, když se účastní někdo přímo z provozu a žáky seznamuje s realitou praxe, případně personalista, který žáky provádí problematikou přijímacích pohovorů, psaní životopisu, sepsání pracovní smlouvy apod.). Svě místo tu má i návštěva různých institucí, jakými jsou například finanční úřad, okresní správa sociálního zabezpečení, úřad práce (zejména jeho informační poradenské středisko – IPS).

Pro žáky, kteří by chtěli dále studovat, navrhuje kariérový poradce nabídku dalších možností vzdělávání (a to i na jiných učilištích).

V případě, že žák již nevolí další vzdělávací dráhu, může ještě v rámci studia absolvovat „individuální praxi“, kterou vykonává pod vedením instruktora přímo v příslušném podniku a jejímž cílem je zaučení (zpracování) v určité profesi. Kariérový poradce informuje o dalších možnostech zaměstnání pro absolventy s mentálním postižením, jakými jsou sociální podniky, podporované zaměstnávání, Centrum pro rodinu a sociální péči apod. (blíže je popsáno v kapitole 5).

SOUHRN

Kariérové poradenství ve škole je kontinuální proces, který by neměl začínat až v nejvyšších ročnících základní školy, nýbrž mělo by jít o proces v rámci celé školní docházky. Na kariérovém poradenství se ve škole podílí řada odborníků, např. výchovný poradce, učitel, školní psycholog, školní speciální pedagog. Mimo školu je kariérové poradenství podporováno také ze strany školských poradenských zařízení a neziskového sektoru (tranzitní programy).

5 Proces kariérového poradenství při přechodu na trh práce

— Miloš Majer, Jitka Jarmarová —

Smysluplná pracovní aktivita bude vždy v životě jedince zaujímat nenahraditelné místo. Je základní podmínkou jeho existence a zajišťuje mu jistotu a pocit užitečnosti v rámci sociální skupiny. Dokáže uspokojit jeho pocit soběstačnosti, nezávislosti na okolí a umožňuje mu získat i potřebné sociální postavení.

5.1 Formy zaměstnávání, jejich příležitosti a rizika

Zaměstnávání osob s mentálním postižením je vždy výrazně ovlivněno především rozsahem a závažností daného handicapu. Při zaměstnávání těchto jedinců je důležité personální zajištění nejen pro zapracování, vedení a dohlížení během pracovní činnosti, ale je též zapotřebí kvalitní proškolení a předání informací všem pracovníkům, kteří přijdou v rámci pracovního procesu s danou osobou do kontaktu. Vzhledem ke zvýšeným požadavkům především na bezpečnost práce při zaměstnávání osob s MP je nutné vytvářet tzv. chráněný trh práce formou podpory. K tomuto účelu existují právně vymezené instituty, které zaměstnavatele motivují k přijetí osob se zdravotním postižením a k vytváření odpovídajících pracovních podmínek pro tyto jedince. Mezi nejzákladnější formy zaměstnání s danou podporou patří pracovní uplatnění v následujícím výčtu.

Novela zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, která platí od 1. 1. 2018, rozdělila trh práce na dva typy – chráněný a volný (otevřený) trh práce. Ve své podstatě je zdůrazněno, že osoby se zdravotním postižením (OZP) mohou být zaměstnány na volném i chráněném trhu práce, pro každý však platí trochu jiné podmínky.

Základní rozdíly mezi nároky na jednotlivé příspěvky

Příspěvek	Zaměstnavatel na volném trhu práce (méně než 50 % OZP)	Zaměstnavatel na chráněném trhu práce (více než 50 % OZP)
§ 75 zákona o zaměstnanosti – příspěvek na zřízení pracovního místa pro OZP	ANO	ANO
§ 76 zákona o zaměstnanosti – příspěvek na úhradu provozních nákladů vynaložených v souvislosti se zaměstnáváním osoby se zdravotním postižením	ANO	NE (nelze, aby byl souběh tohoto příspěvku s příspěvkem na podporu zaměstnávání OZP na chráněném trhu práce)
§ 78a zákona o zaměstnanosti – příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením na chráněném trhu práce	NE (určen pouze pro chráněný trh práce)	ANO

Příspěvek na zřízení pracovního místa pro OZP (§ 75 zákona o zaměstnanosti)

Příspěvek je poskytován především zaměstnavatelům na volném trhu práce, v odůvodněných případech i zaměstnavatelům na chráněném trhu práce. Je určen na zřízení pracovního místa, které zaměstnavatel zřídil pro OZP nebo které OZP zřizuje k výkonu vlastní samostatné výdělečné činnosti na základě písemné dohody uzavřené mezi zaměstnavatelem a ÚP ČR, který příspěvek poskytuje.

Pracovní místo musí být obsazeno OZP po dobu 3 let. Příspěvek se poskytuje při splnění zákonem stanovených podmínek (podmínka bezdlužnosti aj.). Výše příspěvku může činit pro OZP 1. a 2. stupně a pro OZZ maximálně osminásobek a pro TZP maximálně dvanáctinásobek průměrné mzdy v národním hospodářství za 1. až 3. čtvrtletí předchozího kalendářního roku. Při současném zřízení deseti a více pracovních míst činí maximální výše příspěvku desetinásobek, resp. čtrnáctinásobek průměrné mzdy.

Příspěvek na úhradu provozních nákladů vynaložených v souvislosti se zaměstnáváním OZP (§ 76 zákona o zaměstnanosti)

ÚP ČR může poskytnout na základě písemné dohody se žadatelem příspěvek na úhradu provozních nákladů. Příspěvek je poskytován zaměstnavatelům na zaměstnance, kteří jsou osobami těžce zdravotně postiženými nebo osobami se zdravotním postižením 1. a 2. stupně, a osobám samostatně výdělečně činným, které jsou osobami se zdravotním postižením.

Příspěvek není možné poskytnout:

- ▶ na osobu se zdravotním postižením, na kterou ÚP ČR poskytuje příspěvek podle § 78a zákona o zaměstnanosti;
- ▶ na osobu se zdravotním postižením, která pracuje mimo pracoviště zaměstnavatele;
- ▶ na zaměstnance, který je osobou se zdravotním znevýhodněním;
- ▶ na osobu se zdravotním postižením, jejímž zaměstnavatelem je agentura práce.

Příspěvek je poskytován zálohově. Maximální roční výši příspěvku na jednu osobu se zdravotním postižením stanovuje § 76 zákona o zaměstnanosti.

Příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením na chráněném trhu práce (§ 78a zákona o zaměstnanosti)

Zaměstnavateli, se kterým ÚP ČR uzavřel dohodu o uznání zaměstnavatele, se poskytuje příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením formou částečné úhrady vynaložených prostředků na mzdy nebo platy a dalších nákladů. Příspěvek poskytuje příslušná krajská pobočka ÚP ČR, v jejímž obvodu má zaměstnavatel sídlo – právnická osoba, případně bydliště – fyzická osoba.

Příspěvkem jsou nahrazovány skutečně vynaložené prostředky na mzdy nebo platy v měsíční výši 75% skutečně vynaložených prostředků na mzdy nebo platy na zaměstnance v pracovním poměru, který je osobou se zdravotním postižením, včetně pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění, které zaměstnavatel za sebe odvedl ze základu pojistného tohoto zaměstnance, nejvýše však do částek uvedených v § 78a zákona o zaměstnanosti.

Zaměstnavateli k příspěvku náleží měsíční paušální částka na každou osobu se zdravotním postižením na náklady spojené se zaměstnáváním těchto osob v kalendářním čtvrtletí, za které o poskytnutí příspěvku žádá. Výši paušální částky stanovuje § 78a zákona o zaměstnanosti.

Zaměstnavatel rovněž může uplatnit nárok na zvýšení příspěvku na další náklady vynaložené v souvislosti se zaměstnáváním osoby se zdravotním postižením v kalendářním čtvrtletí, za které o poskytnutí příspěvku žádá do výše stanovené zákonem o zaměstnanosti.

Příspěvek se poskytuje čtvrtletně zpětně na základě písemné žádosti zaměstnavatele doručené příslušné krajské pobočce ÚP ČR nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po uplynutí příslušného kalendářního čtvrtletí při současném splnění podmínky bezdlužnosti. Před podáním žádosti je vhodné situaci žadatele konzultovat s administrátorem příspěvku na příslušné krajské pobočce ÚP ČR.

5.1.1 CHRÁNĚNÉ PRACOVNÍ MÍSTO

Zaměstnavatel může na svém pracovišti vytvořit tzv. chráněné pracovní místo, známé dříve pod obecným názvem chráněná dílna. Od 1. ledna 2012 byly dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, chráněné dílny nahrazeny institutem

chráněného pracovního místa (CHPM). Chráněné pracovní místo zřizuje zaměstnavatel pro osobu např. s mentálním postižením na základě písemné dohody s Úřadem práce ČR, kterou uzavírá na dobu 3 let. Po tuto dobu musí být pracovní místo obsazeno. Samozřejmě, že náplní a obsahem činností zastávají chráněné pracovní místo plnohodnotně chráněné dílny.

Nejčastějšími pracovními činnostmi splňujícími kritéria pro chráněné pracovní místo pro osoby s mentálním postižením bývají práce v dílně výtvarné, keramické, tkalcovské, knihařské, dřevařské, košíkářské aj. Je však možné pro tyto osoby najít vhodné uplatnění také v přípravných jídel, v kavárnách, cukrárnách, pekárnách apod.

5.1.2 PRACOVNÍ REHABILITACE

V nejširším pojetí je pracovní rehabilitace souvislou činností zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání pro osobu se zdravotním postižením. Na základě žádosti osoby se zdravotním postižením toto zabezpečují úřady práce. Pracovní rehabilitace jsou vhodné zejména pro osoby motivované ke změnám, ochotné dobrovolně spolupracovat na rehabilitačním procesu a se stabilizovaným zdravotním stavem.

Do pracovní rehabilitace lze zahrnout zejména: zprostředkování, udržení či změnu povolání, poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, teoretickou i praktickou přípravu na zaměstnání, vytváření vhodných pracovních podmínek pro výkon zaměstnání, případně i ergodiagnostické vyšetření (určení tzv. funkčního psychosenzomotorického potenciálu dané osoby s MP, díky němuž je možné nastavit následné možnosti integrace na trh práce). Na pracovní rehabilitaci mají právo všechny osoby se zdravotním postižením. Oprávněnou osobou je:

- ▶ osoba uznaná ČSSZ invalidní v 1., 2. nebo 3. stupni a osoby zdravotně znevýhodněné – doloženo posudkem či rozhodnutím ČSSZ;
- ▶ osoba, která byla ošetřujícím lékařem uznána za dočasně práce neschopnou (DPN), na základě jeho písemného doporučení (zařazení do PR nesmí být v rozporu se zdravotní způsobilostí této osoby – jedná se především o zdravotní stavy, které směřují do chronicity, jsou ustálené a je přitom vhodné ještě za trvání dočasné pracovní neschopnosti připravovat fyzickou osobu na její původní nebo vhodné nové pracovní uplatnění);
- ▶ osoba, která přestala být invalidní rozhodnutím ČSSZ do doby 12 měsíců po vydání tohoto rozhodnutí;
- ▶ osoba, která byla doporučena Okresní správou sociálního zabezpečení v rámci kontrolní lékařské prohlídky i u osob, kterým byla invalidita zrušena.

5.1.3 SOCIÁLNĚ TERAPEUTICKÉ DÍLNY

Sociálně terapeutická dílna se zaměřuje na terapeutickou práci s osobami s duševním onemocněním, s mentálním postižením a s kombinovaným postižením.

Sociálně terapeutická dílna patří mezi ambulantní služby poskytované osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení. Tyto osoby nejsou kvůli svému zdravotnímu postižení zpravidla umístitelné na otevřeném ani chráněném trhu práce. Účelem sociálně terapeutické dílny je dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie. Terapie je klientům sociálně terapeutických dílen poskytována v režimu zákona o sociálních službách.

Sociálně terapeutické dílny jsou provozovány na základě zákona o sociálních službách a vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Jde o jeden z druhů služeb sociální prevence, které spolu se službami sociální péče tvoří komplex tzv. sociálních služeb, zakotvených v zákoně o sociálních službách.

Sociálně terapeutické dílny jsou odlišným institutem, než je chráněné pracovní místo. Účelem sociálně terapeutických dílen je naproti tomu dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie. Jde tedy o poskytování sociální služby a klient nemá za svoji práci v těchto dílnách nárok na mzdu. Nabízené aktivity jsou přizpůsobovány především potřebám konkrétních klientů.

5.1.4 TRANZITNÍ PROGRAM

Přechod ze školy do dospělého života představuje pro jedince s mentálním postižením významnou změnu v jeho životě. Tímto přechodem se obecně zabývá tranzitní program. Tento program znamená podporu jedince, u kterého můžeme očekávat znevýhodnění na pracovním trhu.

V praxi se jedná o pomoc jedincům, u kterých se předpokládá, že v době před ukončením školy budou potřebovat dlouhodobou podporu. Tranzitní program se uskutečňuje v rámci podporovaného zaměstnávání formou individuálních praxí na běžných pracovištích za účasti pracovního asistenta.

Nejdůležitějším úkolem a cílem tranzitních programů je:

- ▶ získání reálné představy o životě v nechráněném prostředí,
- ▶ rozvoj pracovních a sociálních dovedností.

Tranzitní program lze považovat za prevenci nezaměstnanosti, kdy si žák může vyzkoušet různé typy práce v běžném prostředí a lépe se pak rozhodnout pro určitý druh povolání. Výběr pracoviště a celý průběh praxe vychází z individuálních předpokladů, schopností a zájmů studenta, viz *Rukověť kariérového poradce žáků se SVP – individuální plánování a tranzitní program* (Maštalíř et al., 2022).

Do tranzitního programu je zpravidla zapojen i učitel, který žáka dobře zná. Pokud se po ukončení školy nepodaří získat práci, je tu možnost podporovaného zaměstnávání, které zpravidla navazuje na službu tranzitní program.

V České republice tranzitní program zpravidla poskytují agentury pro podporované zaměstnávání, které tuto službu zahrnují pod sociální rehabilitaci.

Sociální rehabilitace je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb (§ 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů).

5.1.5 CENTRA DENNÍCH SLUŽEB

Centrum denních služeb bývá nejčastěji zařízení ambulantní služby pro osoby se sníženou samostatností, které žijí ve svém přirozeném prostředí, ale jsou jen obtížně schopny z důvodu vysokého věku nebo v důsledku mentálního, duševního či kombinovaného postižení zajistit péči o svou osobu v celém rozsahu. Cílem je podpora těchto lidí s mentálním a kombinovaným postižením dle jejich individuálních schopností tak, aby dosáhli maximální možné míry nezávislosti, tzn. umožnit jim způsob života srovnatelný s jejich vrstevníky.

5.1.6 SOCIÁLNÍ REHABILITACE

Služba je poskytována dle § 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a § 35 vyhlášky č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a to v ambulantní, terénní i pobytové formě. Jedná se o soubor činností směřujících k dosažení maximální samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob rozvojem jejich schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonů běžných a pro život nezbytných činností. Činnosti sociální rehabilitace probíhají způsobem, který využívá a umožňuje zachovat schopnosti, potenciál a kompetence klientů. Jsou poskytovány osobám, které se připravují na budoucí povolání nejčastěji formou docházky do akreditovaných kurzů, zácvikových dílen, a uživatelům, kterým je poskytován rehabilitační program.

Hlavním cílem sociální rehabilitace je prevence sociálního vyloučení osob se zdravotním postižením a příprava na samostatný život ve společnosti. Cílovou skupinu sociální rehabilitace tvoří převážně osoby se zdravotním postižením (mentálním, tělesným, duševním, kombinovaným).

Sociální rehabilitace zabezpečuje přípravu uživatelů na zařazení do zaměstnání např. v oborech zahradnické práce, šití a úprava oděvů, práce v prádelně, montážní a kompletační práce apod.

5.1.7 PODPOROVANÉ ZAMĚSTNÁVÁNÍ

Program podporovaného zaměstnávání je určen především lidem, pro které je problematické v důsledku zdravotního postižení nebo jiných znevýhodňujících faktorů nalézt uplatnění na současném trhu práce. Hlavním cílem je umožnit

těmto lidem nejen zaměstnání získat, ale také si jej udržet. K dosažení tohoto cíle je však také mimo jiné vhodné zvýšit samostatnost a soběstačnost klientů, což je právě jedním z cílů tohoto programu.

Podporované zaměstnávání patří mezi metody sociální rehabilitace, která je legislativně vymezena zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tato služba je jak terénní, tak ambulantní, klient dochází na konzultace a zároveň je navštěvován v místě svého pracoviště. Tato služba je poskytována zdarma a je časově omezena, nejčastěji na dobu jednoho roku, může být však prodloužena až na tři roky. V případě nutnosti ji může osoba se zdravotním postižením využívat opakovaně. Příjemci této služby bývají osoby se zdravotním postižením –tělesným, mentálním, smyslovým a kombinovaným nebo s duševním onemocněním, ve věku od 16 do 64 let. Služba je ale určena též pro osoby se sociálním znevýhodněním a s nízkou kvalitací.

Náplní programu je celá řada činností, které těmto jedincům pomáhají upřesnit si představy o budoucím pracovním zařazení, orientovat se v aktivitách spojených s hledáním zaměstnání – odpovědi na inzeráty, příprava na přijímací pohovory – a především samotná podpora a pomoc na místě zaměstnání.

S tímto programem se úzce pojí dva termíny, pracovní konzultant a pracovní asistent. Pracovní konzultantem je osoba, která pomáhá klientovi se zdravotním postižením s hledáním pracovního místa, ale též se zvyšováním samostatnosti. Úzce spolupracuje s budoucím zaměstnavatelem. Pracovní asistent spolupracuje s klientem na novém pracovišti, pomáhá mu hledat ideální způsob komunikace na pracovišti a osvojit si potřebné schopnosti a dovednosti pro vykonávání vybraného povolání.

Podporované zaměstnávání nepřináší výhody jen osobám se zdravotním postižením, ale také zaměstnavatelům, kteří se rozhodnou možnost zaměstnání těmto osobám nabídnout.

5.2 Komunikace s potenciálním zaměstnavatelem

Lidé s mentálním postižením mají omezenou slovní zásobu, mnohdy kombinovanou s vadou výslovnosti či artikulace, často doprovázenou dysgramatismy, a to jak v psaném, tak i mluveném projevu. Nejedná se však o osoby s omezením svéprávnosti.

Jako všichni lidé chtějí mít svůj domov, rodinu a přátele. Chtějí pracovat a bavit se. Chtějí být soběstační, svobodní, rozhodovat si o svých věcech, nést následky svých rozhodnutí a zodpovědnost za ně.

5.2.1 CHCEME PRACOVAT ANEB JAK VZÁJEMNĚ SPRÁVNĚ KOMUNIKOVAT

Někteří lidé zvládají vstupní pohovory sami, jiní potřebují dopomoc a doprovod. Ten může zajišťovat jakákoliv dospělá osoba – rodič, sourozenec, pedagog, rodinný příslušník, soused, sociální pracovník atd. Úlohou je podpora k samostatnosti při jednání, zapamatování si důležitých informací a vedení ke splnění požadavků k přijetí. Přitom lidé s mentálním postižením jsou paradoxně vedeni k co největší samostatnosti a mnoho z nich by bylo schopno věc na úřadě vyřídit, pokud by jim byl úřad i pracovníci přístupnější.

Pokud se osobě s mentálním postižením sdělují jakékoli informace, je důležité ověřit si, zda dobře vidí a slyší. Následně je nutné vysvětlit, o čem se bude hovořit a jaký bude průběh celého pohovoru. Je třeba postupovat po malých krocích. Při různých administrativních úkonech je důležitá trpělivost, prostor a čas, aby činnost jedinec zvládl sám. Zohlední-li se jeho tempo, on sám se lépe soustředí. Zároveň je nutné ověřovat, zda všemu dobře porozuměl. Klást otázky typu „Rozumíte tomu? Potřebujete to vysvětlit ještě jednou?“. Samozřejmostí je vyčkat na odpověď, neodpovídat za klienta. Hovořit srozumitelně a pomalu, nepoužívat cizí slova ani dlouhá souvětí. Doprovodným prvkem při komunikaci je i mimika a řeč těla.

Při komunikaci je důležité se vyvarovat prvků ironie a dvojsmyslů, které často vedou k nepochopení a zbytečným nedorozuměním.

5.3 Proces přechodu ze školy na trh práce

Volba budoucí profese je u osob s mentálním postižením vždy mnohem složitější než u zdravých jedinců. Vzhledem k postižení jsou značně omezeny možnosti ve výběru budoucího povolání. Je mnoho profesí, které nemohou osoby s mentálním postižením vykonávat. O to důležitější je samotná příprava před rozhodnutím, jakou školu vybrat, aby svým zaměřením nejlépe vyhovovala individuálním potřebám jedince.

Osoby s mentálním postižením jsou potenciálním zaměstnavatelem často vnímány jako určitá riziková skupina. Ve společnosti stále přetrvávají vůči těmto osobám předsudky, nedůvěra, obavy a tendence k vytváření nežádoucích stereotypů. Na trhu práce je tak mentálně postižený absolvent téměř vždy znevýhodněn v konkurenci se zdravou populací a pro danou profesi lépe vybavenými vrstevníky.

Neméně důležitá je po ukončení povinné školní docházky předprofesní příprava v daném učebním oboru. Většina žáků s LMP může pokračovat na 2–3letých učebních oborech kategorie E (např. zednické, truhlářské, zahradnické, strojírenské, kuchařské, cukrářské práce, pečovatelské služby, čalounická výroba apod.).

Pro žáky s těžším stupněm postižení nebo s kombinovaným postižením jsou určeny praktické školy jednoleté nebo dvouleté. Na těchto školách je prioritním cílem nejčastěji nikoliv příprava na povolání, ale především rozvíjení sociálních návyků, dovedností k výkonu jednodušších činností spojených s každodenním životem, posílení samostatnosti a sebeobsluhy.

S obtížným přechodem osob s postižením ze školy do dospělého života významně pomáhá též koncept tranzitního programu. S plánováním tohoto přechodu by se mělo u žáků začínat již koncem povinné školní docházky. Tranzitním programem můžeme v tomto kontextu rozumět primárně proces, který bude podporovat přechod ze školy k činnostem po jejím zakončení; zahrnuje mimo jiné nejen podporované zaměstnání, ale i celkové zapojení do společnosti a umožňuje v maximální míře osamostatnění jedince. Prostřednictvím tranzitního programu si mohou osoby s mentálním postižením už během studia vyzkoušet svoje pracovní schopnosti, získat nové sociální a pracovní dovednosti a po ukončení školy být připraveni na přijetí do pracovního procesu.

Jedním z nejdůležitějších úkolů tranzitního programu spojeného s přechodem mladého člověka do zaměstnání je pomoc při rozvoji sociálních a pracovních dovedností potřebných k získání a k udržení si práce na novém pracovišti, získání pracovních návyků jako je pravidelná docházka, komunikace s kolegy na pracovišti apod. Zde hraje svoji významnou roli pracovní asistent jako průvodce osoby s mentálním postižením v nepřehledných sociálních situacích.

5.4 Jiné možnosti uplatnění žáka mimo trh práce

U lidí s mentálním postižením vystupují do popředí nejen problémy ekonomické, sociální a psychické, ale také smysl jejich života a pocit lidské důstojnosti. Protože je stále větší důraz kladen na produktivitu práce a její kvalitu, mají tito lidé v současné společnosti stále menší šanci uplatnit se na trhu práce. Na úřadech práce převyšuje jejich evidence několikanásobně evidenci zdravých jedinců. Starost o nezaměstnaného člena rodiny s postižením velmi často zapříčiní bezvýhodnou situaci.

Lidem, kteří nemají pracovní naplnění, chybí pravidelná pracovní aktivita, pravidelná náplň času, pravidelné sdílení zkušeností s jinými lidmi než členy rodiny. Práce dává člověku smysl života, je zdrojem aktivity a její nedostatek vede k pocitům nudy a neklidu.

Aktivní pomoc lidem s tělesným či psychickým postižením omezujícím jejich funkční kapacitu a samostatnost nabízí i tzv. **léčebná pedagogika**, a to zejména obory **arteterapie** a **ergoterapie**. **Arteterapie** vede k posilování psychického stavu a zdraví. Jedinec prostřednictvím svých výtvarných projevů může projevat své myšlenky, pocity, představy i to, jak se právě cítí, jak na něj působí prostředí, ve kterém se v určitou chvíli vyskytuje.

Pracovní a činnostní terapie se velmi úzce překrývají. **Pracovní terapie (ergoterapie)** se liší od činnostní terapie tím, že se v ní vytváří výrobek jako výsledek práce. Jejím cílem je aktivní začlenění do společnosti a dosažení maximální soběstačnosti a nezávislosti na okolí. Jednou z jejích hlavních oblastí je tzv. **předpracovní rehabilitace**, jejímž cílem je zařazení do pracovního procesu prostřednictvím chráněných či podporovaných pracovišť či přímo běžného trhu práce.

Pro volný čas mimo domov ve společnosti lidí s mentálním či jiným zdravotním znevýhodněním nebo jako možnost umístění lze využít:

Denní a týdenní stacionáře

Denní stacionáře zajišťují ambulantní sociální služby, klienti do těchto institucí tudíž docházejí. Zaměřují se především na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

U *týdenních stacionářů* se jedná o pobytové sociální služby. Klienti využívají služeb zařízení v pracovních dnech, na víkendy se vrací ke svým rodinám. Tento typ zařízení poskytuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění).

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Jedná se o pobytové zařízení, které zajišťuje komplexní služby celoročně. Poskytují výchovné a vzdělávací aktivity, pracovní a zájmové činnosti, rehabilitační péči a speciální terapie. Zajišťují svým klientům ubytování, stravování, pomoc při zvládnutí sebeobsluhy a při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí (§ 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění).

SOUHRN

V rámci přechodu ze školy na trh práce jsou možné různé formy zaměstnávání. Významným kritériem je aktuální zdravotní stav uchazeče o zaměstnání. Kromě uplatnění na trhu práce jsou také možné jiné formy mimo trh práce.

6 Střední obory vzdělávání kategorie „E“ – charakteristika

— Petr Hanák —

Pro žáky s lehkým mentálním postižením jsou zřízeny obory středního vzdělávání kategorie E. Obory jsou koncipovány jako 2leté nebo 3leté. Při doporučení konkrétnímu žákovi, o který obor by se měl zajímat, je třeba vždy sledovat limity daného žáka. Je zřejmé, že všichni nejsou disponovaní pro všechny obory, a proto je třeba cíleně vybírat a směřovat žáka tak, aby byl ve vybraném oboru spokojený a úspěšný. Pokud má žák například problémy v komunikaci a se sociálními kontakty, není vhodné mu doporučit obor, kde se komunikaci nevyhne, např. prodavač. Obdobně je třeba znát oblast jemné a hrubé motoriky žáka a také podle toho doporučit vhodný obor.

V některých školách pozorujeme jev, kdy žák uměle dlouhodobě setrvává ve vzdělávacím systému, například řetězením několika oborů a škol bez návaznosti na potřeby trhu práce. Důvodem mohou být například obavy žáka a rodiny z neúspěchu v mimoškolním prostředí. Dalším důvodem může být částečné suplování nedostatečné kapacity adekvátních sociálních služeb. Také proto je správný výběr oboru velmi důležitý.

STROJÍRENSTVÍ A STROJÍRENSKÁ VÝROBA

Strojírenské práce

► Kód oboru: 23-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci si osvojí základy kování kovů, obrábění kovů, klempířských prací a údržbářských prací v autodílně. Naučí se obsluhovat základní zařízení v zámečnických dílnách, odporově svařovat kovové materiály, zacházet se zařízením pro svařování pod ochrannou atmosférou a podle výkresové dokumentace provádět strojírenské operace. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst strojírenskou

technickou dokumentaci, zhotovovat jednoduché výkresy a náčrty, volit, používat a udržovat nářadí a pracovní pomůcky, dodržovat pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce, nakládat s nebezpečnými odpady.

ELEKTROTECHNIKA, TELEKOMUNIKAČNÍ A VÝPOČETNÍ TECHNIKA

Elektrotechnické a strojně montážní práce

► Kód oboru: 26-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí volit odpovídající pracovní postupy, při práci využívat technickou dokumentaci, elektrotechnické a strojírenské materiály, prvky a součástky; provádět pod dohledem a podle pokynů odpovědného pracovníka přípravné práce pro elektrické rozvody, připravovat instalace a zapojení vodičů, zásuvek apod.; zapojovat a odpojovat pájením elektrické a elektronické součástky; vykonávat po zaučení pracovní úkony na technických zařízeních v souladu s odbornou dokumentací; udržovat dle pokynů odpovědného pracovníka určené zařízení v provozu. Žáci podle pokynů a pod dohledem odpovědného pracovníka měří základní elektrotechnické veličiny, montují a demontují elektromechanické výrobky a zařízení, instalují součástky a části elektrických strojů, elektronických přístrojů a zařízení. Osvojí si schopnost dodržovat bezpečnost práce a technologické postupy závazné pro jednotlivé pracovní činnosti.

TECHNICKÁ CHEMIE A CHEMIE SILIKÁTŮ

Keramická výroba

► Kód oboru: 28-57-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí připravovat vhodnou keramickou hmotu, jednoduché sádrové formy, vytvářet výrobky ručním tvarováním, točením, litím do forem, obráběním, lisováním, tažením, pracovat s nářadím, obsluhovat stroje a zařízení, provádět jejich běžnou údržbu. Naučí se základy technologických postupů jako je sušení, výpal keramických výrobků, zažihání dekoru, třídění výrobků podle kvality, jejich balení, skladování a expedování.

Bižuterní výroba

► Kód oboru: 28-63-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí posuzovat vlastnosti a kvalitu surovin a materiálů, skladovat je podle stanovených zásad, dodržovat normy, pracovat s nářadím, obsluhovat stroje a zařízení, provádět jejich základní údržbu, dodržovat technologický postup, provádět dokončovací operace při výrobě bižuterie, prokazovat manuální a řemeslnou zručnost. Dále se žáci naučí posuzovat kvalitu výrobků, rozpoznávat jejich vady, odborně tyto vady odstraňovat, bižuterní výrobky třídít, balit a expedovat.

POTRAVINÁŘSTVÍ A POTRAVINÁŘSKÁ CHEMIE

Potravinářská výroba

► Kód oboru: 29-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí připravovat, upravovat a zpracovávat suroviny, pomocné látky a přísady pro příslušnou potravinářskou výrobu, zejména při výrobě cukrářských výrobků, mlékárenských nebo masných a uzenářských výrobků, tj. dodržovat technologické postupy a vykonávat jednodušší činnosti při ruční i strojové výrobě potravin, obsluhovat jednoduché stroje a zařízení ve vybraných provozech, včetně balení a etiketace potravinářských výrobků, posuzovat sensoricky kvalitu surovin, meziproduktů a hotových výrobků, uchovávat a skladovat hotové výrobky nebo polotovary, vést jednoduchou provozní evidenci a dodržovat hygienické předpisy a normy s cílem zajistit výrobu bezpečných potravin i jejich prodej.

Potravinářské práce

► Kód oboru: 29-51-E/02

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí připravovat, upravovat a zpracovávat suroviny, pomocné látky a přísady pro potravinářskou výrobu, zejména pekařskou, cukrovinkářskou nebo konzervářskou, tj. dodržovat technologické postupy a vykonávat jednoduché činnosti při ruční i strojové výrobě potravin (například chleba, běžného pečiva, nečokoládových i čokoládových cukrovinek aj.), obsluhovat jednoduché stroje a zařízení v potravinářském provozu, včetně balení a etiketace výrobků, posuzovat pomocí jednoduchých sensorických metod kvalitu surovin, meziproduktů a hotových výrobků, uchovávat hotové výrobky nebo polotovary, vést jednoduchou provozní evidenci a dodržovat hygienické předpisy a technologické normy s cílem zajistit výrobu bezpečných potravin i jejich prodej.

TEXTILNÍ VÝROBA A ODĚVNICTVÍ

Textilní a oděvní výroba

► Kód oboru: 31-57-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

V oblasti textilní výroby se žáci naučí připravovat textilní materiál ke zpracování, spolupracovat při přípravě jednoduchých strojů a výrobních zařízení pro výrobu textilií, při výrobě textilií vykonávat ruční a strojně ruční operace, obsluhovat dílčí části poloautomatických strojů nebo zařízení pro výrobu textilií, při obsluze strojů pracovat podle pokynů předáka, obsluhovat jednoduché textilní stroje a zařízení pro výrobu textilií předením, tkaním nebo pletením, případně při výrobě textilií jinou technologií. V oblasti oděvní výroby se žáci naučí manipulovat s textilními materiály a drobnou přípravou (knoflíky, spínátka,

tkanice apod.), připravovat textilní materiály pro stříhání, vykonávat jednoduché operace při zhotovování oděvů a jiných šitých výrobků, manipulovat s hotovými výrobky a vykonávat jednoduché žehlířské práce. V oblasti textilní a oděvní výroby se žáci naučí kontrolovat technické údaje o textilních materiálech, polotovarech a výrobcích a třídít je, označovat výrobky podle jakosti. Vzhledem k šíři oboru a množství pracovních činností se žáci připravují vždy v konkrétním zaměření podle oblasti výroby.

Šití oděvů

- ▶ Kód oboru: 31-59-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí číst jednoduché technické nákresy a technické popisy výrobků, číst značky pro spojovací proces na oděvních komponentech, číst technologické postupy, obsluhovat oděvní stroje a zařízení na úsecích spojovacího, tvarovacího a dokončovacího procesu a pečovat o ně. Dále se naučí šít na šicích strojích a ručně, provádět montáže dílů a součástí oděvů, montáže výrobků, díly a součásti oděvů žehlit mezi jednotlivými operacemi a tvarovat, výrobky dokončovat a provádět konečné žehlení a tvarování.

Šití prádla

- ▶ Kód oboru: 31-59-E/02

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí číst značky pro spojovací proces na komponentech prádlových výrobků, číst jednoduché technologické postupy, obsluhovat šicí stroje a zařízení na úsecích spojovacího, tvarovacího a dokončovacího procesu a pečovat o ně. Dále se naučí šít na šicích strojích a ručně, provádět montáže dílů a součástí prádla, montáže výrobků, díly a součásti žehlit mezi jednotlivými operacemi a tvarovat, výrobky dokončovat a provádět konečné žehlení a tvarování.

KOŽEDĚLNÁ A OBUVNICKÁ VÝROBA A ZPRACOVÁNÍ PLASTŮ

Kožedělná výroba

- ▶ Kód oboru: 32-41-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí vykonávat stanovený okruh pracovních činností v oblastech montáže obuvi, výroby obuvnických polotovarů, šití svršků, dále jednoduché činnosti při výrobě a opravách brašnářských a sedlářských výrobků, tj. provádět základní operace v šicí dílně, dělit, tenčit, kosit materiál, obsluhovat a provádět běžnou údržbu používaných strojů, nanášet lepidla, čistit, přibarvovat a balit výrobky, vést základní provozní evidenci, skladovat, přijímat výrobky k opravě a vydávat je.

ZPRACOVÁNÍ DŘEVA A VÝROBA HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ

Truhlářská a čalounická výroba

► Kód oboru: 33-56-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se podle zaměření na truhlářskou nebo čalounickou výrobu naučí používat a připravovat materiály ke zpracování a podle své profílce vykonávat základní práce při výrobě a opravách truhlářských výrobků, čalouněného nábytku nebo při čalounění dopravních prostředků, tj. číst jednoduché technické výkresy a zhotovovat jednoduché náčrty výrobku nebo jeho části, rozlišovat, připravovat, ošetřovat a zpracovávat běžné truhlářské nebo čalounické materiály, volit a používat vhodné pomůcky a nástroje pro jejich zpracování, obsluhovat, udržovat a seřizovat jednoduché stroje a zařízení, provádět základní práce při výrobě a montáži truhlářských výrobků, dřevěných konstrukcí nebo čalouněného nábytku a v dekorátérské výrobě, provádět jednoduché opravy a renovace výrobků, ošetřovat a skladovat materiály i výrobky, balit a připravovat k expedici hotové výrobky.

Děvařská výroba

► Kód oboru: 33-57-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět přípravné práce při zpracování dřeva a zajišťovat základní činnosti v dřevozpracující výrobě, tj. připravovat, upravovat a uskladňovat surovinu, rozlišovat, používat a připravovat vhodné materiály pro jejich další použití, číst s porozuměním jednoduché technické výkresy a technologické postupy, používat vhodné nástroje, nářadí a jednoduché stroje ve výrobním procesu, ručně i strojně opracovávat dřevo a materiály na bázi dřeva, sestavovat hotové výrobky a součásti, vhodně je skladovat, balit a manipulovat s nimi.

Zpracovatel přírodních pletiv

► Kód oboru: 33-58-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se podle zaměření na košíkářskou a/nebo kartáčnickou výrobu (škola může volit jeden nebo oba profilující okruhy) naučí zhotovovat dekorační a užitkové výrobky z přírodních pletiv a ostatních materiálů, tj. rozlišovat, připravovat, ošetřovat a zpracovávat základní a pomocné materiály v košíkářské a/nebo kartáčnické výrobě, číst technickou dokumentaci výrobků a kreslit jednoduché výkresy a náčrty výrobku nebo jeho části, vyrábět jednoduché výrobky s využitím vhodného materiálu, pracovních nástrojů a technologického postupu, provádět jednoduché opravy a renovace výrobků, ošetřovat a skladovat materiály i výrobky, balit a připravovat k expedici hotové výrobky.

POLYGRAFIE, ZPRACOVÁNÍ PAPÍRU, FILMU A FOTOGRAFIE

Knihářské práce

► Kód oboru: 34-57-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci získají všeobecný přehled o knižní produkci, strojích a zařízeních používaných v knihářské výrobě i odborné vědomosti o ruční vazbě. Naučí se používat vhodné pracovní pomůcky a nástroje pro konkrétní pracovní postupy, vhodně volit jednotlivé druhy knihářských materiálů, respektovat předepsané způsoby skladování a manipulace s materiálem, osvojí si technologické postupy zhotovení knižních vazeb i ostatních výrobků v knihářském oboru, naučí se dodržovat technologickou kázeň a parametry jednotlivých výrobků. Žáci získají také přiměřené znalosti z dějin umění a znalosti vztahující se k vývoji knižní vazby.

STAVEBNICTVÍ, GEODÉZIE A KARTOGRAFIE

Dlaždičské práce

► Kód oboru: 36-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché dlaždičské práce, tj. volit, používat a udržovat nářadí a pracovní pomůcky, mechanizované ruční nářadí a jednoduché stroje a zařízení pro dlaždičské práce; volit materiály a výrobky; používat základní měřičské pomůcky a postupy při vyměřování dlažeb; volit pracovní postupy; provádět podsypy a podklady dlažeb; připravovat materiály pro dlažby a dopravovat je na místo zpracování; provádět opory, obruby, dlažby vozovek a chodníků velké a mozaikové z kamenných kostek, dlažby z desek, betonových dlaždic a tvarovek; bourat a opravovat dlažby; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst a zhotovovat jednoduché výkresy dlaždičských konstrukcí; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Klempířské práce ve stavebnictví

► Kód oboru: 36-55-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí zhotovovat, montovat a opravovat jednoduché výrobky pro klempířské stavební konstrukce (odvodnění střech, oplechování a lemování stavebních konstrukcí), tj. volit, používat a udržovat nástroje, nářadí, ruční mechanizované nářadí a pracovní pomůcky pro ruční zpracování jemných plechů a profilů; volit, seřizovat a obsluhovat stroje a zařízení pro výrobu klempířských výrobků; volit pracovní postupy; volit materiály a výrobky; ručně a strojně

zpracovávat jemné plechy a profily na klempířské stavební výrobky; montovat a opravovat výrobky a konstrukce; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst a zhotovovat pomocné dílenské náčrtý jednoduchých klempířských výrobků a konstrukcí; provádět pomocné výpočty rozměrů klempířských výrobků a konstrukcí a spotřeby materiálů pro jejich výrobu; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Malířské a natěračské práce

► Kód oboru: 36-57-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché malířské a natěračské práce, tj. volit, používat a udržovat nářadí a pracovní pomůcky; volit materiály a výrobky a připravit je pro zpracování; volit technologické a pracovní postupy malířských a natěračských prací; posuzovat optimální pracovní podmínky pro malířské a natěračské práce, jako jsou teplota vzduchu, vlhkost, prašnost aj.; provádět základní malířské a natěračské práce včetně přípravy podkladu; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. používat technickou dokumentaci zejména materiálové a technologické listy, číst výkresy barevných řešení prostorů nebo výrobků; provádět jednoduché výpočty spotřeby materiálů a orientovat se v jednoduchých cenových záležitostech oboru, zpracovat položkový rozpočet; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Podlahářské práce

► Kód oboru: 36-59-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché podlahářské práce, tj. číst jednoduché výkresy podlahářských prací; volit, používat a udržovat nářadí, mechanizační zařízení a pracovní pomůcky; volit materiály a výrobky; volit pracovní postupy; zhotovovat a upravovat podkladní, vyrovnávací a izolační vrstvy podlah; volit technologické a pracovní postupy podlahářských prací; měřit půdorysné rozměry tvarově jednoduchých podlah a vypočítávat spotřebu materiálů; zhotovovat podlahy dřevěné (prkenné, vlysové a parketové) a povlakové (podlahoviny pružné, textilní, korkové, laminátové a linolea) v konstrukčním provedení jako tuhé nebo plovoucí podlahy; osazovat podlahové kompletační prvky; napojovat podlahy na okolní konstrukce; provádět údržbu, čištění a opravy různých druhů podlah; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí

přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst technickou dokumentaci podlah a zhotovovat jednoduché výkresy a náčrty; měřit půdorysné rozměry podlah a vypočítat spotřebu materiálů; orientovat se v jednoduchých cenových záležitostech oboru; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Sklenářské práce

► Kód oboru: 36-62-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché sklenářské dílenské a stavební práce, tj. volit, používat a udržovat nářadí, strojní zařízení a pracovní pomůcky; volit materiály a výrobky; zaměřit a stanovit velikosti skel pro zasklívané konstrukce; vypočítat spotřebu materiálů; skladovat, manipulovat a dopravovat tabulová skla; opracovávat ploché sklo ručně a pomocí strojních zařízení; zasklívat konstrukce různými typy plochého skla do tmelu a pomocí profilů, zasklívat izolačními dvojskly a trojskly do dřevěných, kovových a plastových profilů; rámovat a paspartovat obrazy včetně zasklení; opravovat a udržovat zasklené konstrukce; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst a zhotovovat výkresy a náčrty jednoduchých sklenářských konstrukcí; provádět jednoduché výpočty spotřeby materiálů a orientovat se v cenových záležitostech oboru; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Tesařské práce

► Kód oboru: 36-64-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět práce při zhotovování a opravách jednoduchých tesařských konstrukcí, tj. volit, používat a udržovat nářadí, strojní zařízení a pracovní pomůcky; volit materiály a výrobky; ručně opracovávat a strojně obrábět dřevo; rozměřovat a zakládat tesařské konstrukce; zhotovovat bednění betonových konstrukcí, vázat a montovat tesařské konstrukce střech; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst technickou dokumentaci pozemních staveb, zhotovovat a číst jednoduché výkresy a náčrty tesařských konstrukcí; provádět jednoduché výpočty spotřeby materiálů a orientovat se v cenových záležitostech oboru; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Zednické práce

► Kód oboru: 36-67-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché betonářské a zednické práce na pozemních stavbách, tj. volit, používat a udržovat nářadí, mechanizační prostředky a pracovní pomůcky; volit materiál a výrobky pro betonářské a zednické práce, dopravit je na místo zpracování a připravit pro zpracování; provádět základní betonářské a zednické práce na pozemních stavbách, tj. betonovat svislé a vodorovné konstrukce, zdít zdivo z různých materiálů, osazovat prefabrikáty; provádět úpravu zdiva omítkami; posuzovat optimální pracovní podmínky pro zednické práce, jako jsou teplota vzduchu, vlhkost aj.; dodržovat předpisy bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst technickou dokumentaci pozemních staveb a zhotovovat jednoduché stavební výkresy a náčrtý; provádět jednoduché výpočty spotřeby materiálů a orientovat se v cenových záležitostech oboru; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

Stavební práce

► Kód oboru: 36-67-E/02

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché práce ve stavebnictví, jako jsou práce výkopové – ruční práce včetně ruční dopravy a uložení výkopku; pomocné práce při budování kanalizačních a vodovodních sítí; doprava a skladování materiálů; příprava, doprava, ukládání a ošetřování stavebních směsí; jednoduché betonářské a zednické práce; práce při montáži a demontáži lešení a podpůrných konstrukcí; manipulace s výtuzí; jednoduché bourací práce; úklid pracoviště a manipulace se stavebními odpady; ošetřování nářadí, pracovních pomůcek a mechanizačních prostředků; obsluha jednoduchých mechanismů. Žáci jsou vedeni k tomu, aby omezovali negativní vlivy vykonávaných činností na životní prostředí, rozpoznávali rizikové látky a nakládali s odpady v souladu s platnými předpisy.

Pokrývačské práce

► Kód oboru: 36-69-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché pokrývačské práce na sklonitých střeších s jednoduchými tvary střešních rovin, tj. montovat, opravovat a udržovat skládané střešní krytiny z různých materiálů; volit, používat a udržovat nářadí, pracovní pomůcky a mechanizační prostředky; volit a používat materiály a výrobky pro pokrývačské práce, dopravit je na místo zpracování a připravit před zpracováním; volit pracovní postup pokrývačských prací; zhotovovat podklad pod krytiny; pokládat a upevňovat skládané krytiny na bednění a laťování; rozebírat

a třídit skládané krytiny pro další použití; opravovat skládané krytiny z různých materiálů; posoudit optimální pracovní podmínky pro pokrývačské práce, jako jsou teplota vzduchu, vlhkost aj.; dodržovat pravidla bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci. Součástí přípravy je osvojení průpravných činností, tj. číst technickou dokumentaci pozemních staveb, číst a zhotovovat jednoduché výkresy a náčrty pokrývačských konstrukcí; provádět jednoduché výpočty spotřeby materiálů a orientovat se v cenových záležitostech oboru; pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií, zejména v oblasti získávání odborných informací; znát vliv činností v oboru na životní prostředí a nakládat s odpady v souladu s platnými předpisy.

ZEMĚDĚLSTVÍ A LESNICTVÍ

Zemědělské práce

- ▶ Kód oboru: 41-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí vykonávat jednoduché práce při pěstování rostlin (zpracování půdy, ošetřování rostlin během vegetace, sklizňové práce) a chovu zvířat (ošetřování, krmení) a zpracování rostlinných a živočišných produktů, provádět obsluhu, základní údržbu a běžné opravy jednoduchých mechanizačních prostředků, vykonávat činnosti související s vedením domácnosti a práce související s rozvojem venkova (agroturistika, péče o krajinu) a naučí se řídit motorová vozidla skupiny T.

Zahradnické práce

- ▶ Kód oboru: 41-52-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět jednoduché operace a práce při množení rostlin, výsadbě, ošetřování, hnojení, při ochraně proti škodlivým činitelům a při sklizni a expedici vypěstovaných produktů. Budou také provádět jednoduché činnosti při pěstování zahradnických plodin ve sklenicích i volné půdě, při zakládání a údržbě sadovnických a krajinářských úprav a zhotovovat běžné vazačské výrobky.

Zahradnická výroba

- ▶ Kód oboru: 41-52-E/02

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí pomáhat při množení rostlin, při jejich výsadbě, ošetřování, hnojení, při ochraně proti škodlivým činitelům a při sklizni a expedici vypěstovaných zahradnických produktů, tzn. především zeleniny, ovoce, ale i květin a okrasných dřevin. Budou také pomáhat při pěstování zahradnických plodin ve sklenicích i volné půdě, při zakládání a údržbě sadovnických úprav. Naučí se zhotovovat jednoduché vazačské výpěstky se snahou o nejvyšší kvalitu své práce a výrobků.

Opravářské práce

- ▶ Kód oboru: 41-55-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí používat vhodné materiály pro strojírenskou výrobu a opravářenskou činnost, provádět běžné operace ručního a strojního obrábění kovů, stanovit příčinu běžné poruchy zemědělských strojů a zařízení, provádět montáž a demontáž základních strojních celků, odstraňovat zjištěné závady, vykonávat údržbu a spolupracovat při seřizování mechanizačních prostředků a jejich obsluze, dodržovat zásady bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci, získají vědomosti a dovednosti potřebné pro řízení traktoru a ke svařování elektrickým obloukem.

Lesnické práce

- ▶ Kód oboru: 41-56-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí pracovat s nejběžnější technologickou dokumentací vyskytující se při realizaci lesnických technologií, volit a hospodárně používat vhodné materiály pro lesní výrobu, používat v příslušných technologiích ruční nářadí, nástroje a jednoduché stroje a zařízení, a to zejména při činnostech souvisejících se zajišťováním sadebního materiálu, zakládáním, ochranou, pěstováním a výchovou lesa, skladováním, balením a přepravou výrobků, seřizovat, provádět běžnou údržbu a jednoduché opravy strojů a zařízení, dodržovat předepsané pracovní postupy s ohledem na rizikovost práce v lese, spolupracovat při základní údržbě lesní dopravní sítě, přidružené výrobě zaměřené na jednoduché výrobky ze dřeva, transportu vytěženého dříví a základní péči o zvěř a myslivecká zařízení, jednat ekonomicky a v souladu se strategií udržitelného rozvoje, obsluhovat traktor při lesnických činnostech.

GASTRONOMIE, HOTELNICTVÍ A TURISMUS**Stravovací a ubytovací služby**

- ▶ Kód oboru: 65-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Obor je zaměřen zejména na stravovací služby, které zahrnují přípravu pokrmů a vykonávání různých kuchařských prací. Okruh ubytovací služby mohou školy zařadit podle zájmu a rozšířit tak možnosti uplatnění absolventů. Žáci se v oblasti stravovacích služeb naučí zejména připravovat různé teplé pokrmy a vybrané studené pokrmy, připravovat teplé nápoje a pokrmy z polotovarů, vypomáhat při přípravě pokrmů, nakládat s inventářem a pečovat o něj, dodržovat hygienické předpisy v gastronomii. Seznámí se se základy jednoduché obsluhy hostů. V případě, že škola využije nepovinný okruh týkající se ubytovacích služeb, naučí se žáci vykonávat úklid v pokojích a prostorách ubytovacího zařízení, zajišťovat drobnou údržbu a provádět služby spojené s ubytováním hostů.

Práce ve stravování

- ▶ Kód oboru: 65-51-E/02

Charakteristika přípravy v oboru

Obor je zaměřen na stravovací služby, které zahrnují přípravu pokrmů a vykonávání různých kuchařských prací. Žáci se naučí zejména připravovat různé teplé pokrmy a vybrané pokrmy studené kuchyně, připravovat teplé nápoje a pokrmy z polotovarů, vypomáhat při přípravě pokrmů, nakládat s inventářem a pečovat o něj, dodržovat hygienické předpisy v gastronomii. Seznámí se se základy jednoduché obsluhy hostů a podávání pokrmů při bufetovém uspořádání.

OBCHOD

Prodavačské práce

- ▶ Kód oboru: 66-51-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žák se naučí doplňovat zboží v prodejnách, prodávat vybraný sortiment zboží, pracovat se stroji a zařízením prodejny, nástroji a pomůckami určenými k dělení, vážení a měření zboží, skladovat a ošetřovat zboží, manipulovat s obaly, vykonávat činnosti spojené s výkupem lahví a úklidem provozovny.

OSOBNÍ A PROVOZNÍ SLUŽBY

Provozní služby

- ▶ Kód oboru: 69-54-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Žáci se naučí provádět úklid v ubytovacích zařízeních, kancelářích, veřejných prostorách, v sociálních a zdravotnických zařízeních, připravovat jednoduché pokrmy a nápoje a dodržovat hygienické požadavky při jejich přípravě, šít a opravovat prádlo a bytové doplňky, prát a žehlit prádlo a oděvy.

PEDAGOGIKA, UČITELSTVÍ A SOCIÁLNÍ PÉČE

Pečovatelské služby

- ▶ Kód oboru: 75-41-E/01

Charakteristika přípravy v oboru

Obor připravuje pracovníky pro několik oblastí konkrétních činností. První a hlavní z nich je zaměřena na práci v sociálních službách. Žáci se naučí poskytovat přímou péči a pomoc sociálním klientům, dětem i dospělým, kteří potřebují z důvodů zdravotního postižení, dlouhodobého závažného onemocnění, věku nebo dlouhodobé krizové sociální situace pomoc druhé osoby při zvládnutí běžných úkonů, např. při oblékání, hygieně, pohybu, při zajišťování stravy, obstarávání nákupů a jiných osobních záležitostí. Budou připraveni pečovat o domácnost a pomáhat rodinám s dětmi. Naučí se vhodně komunikovat s klienty, organizovat

si práci, dodržovat pracovní postupy a zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Další oblast tvoří úklidové práce, příprava pokrmů, šití a opravy prádla a bytových doplňků, praní a žehlení prádla a oděvů. Žáci se teoreticky a prakticky seznámí s přípravky používanými při úklidu a s jejich vlastnostmi a naučí se je správně používat. Budou pracovat s úklidovými stroji, zařízeními a pomůckami. Dále se naučí připravovat jednoduché pokrmy teplé a studené kuchyně a teplé nápoje, volit vhodné druhy surovin, opracovávat je a upravovat. Osvojí si zásady racionální výživy i pravidla kulturního stolování. Získají vědomosti, jak vybírat, správně skladovat a ošetřovat jednotlivé druhy potravin a nápojů. Získají také vědomosti o základních textilních materiálech používaných při šití prádla a oděvů a praktické dovednosti potřebné pro šití a opravy prádla a bytových doplňků (povlečení, záclon, závěsů apod.) včetně šití na šicím stroji. Dále si osvojí technologické postupy pro ruční i strojové praní a žehlení prádla a oděvů. Naučí se používat prací prostředky správně a šetrně k prádlu i životnímu prostředí, seznámí se s chodem prádelny a obsluhou strojního zařízení.

Zpracováno s využitím www.infoabsolvent.cz.

SOUHRN

Pro absolventy základního školství jsou zřízeny různé obory středního vzdělávání. Jejich nabídka je poměrně pestrá, i když je regionálně nevyvážená. Poměrně bohatý výběr učebních oborů vhodných pro žáky s lehkým mentálním postižením doplňuje také nabídka praktických škol jednoletých a dvouletých určených pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením.

7 Možnosti uplatnění absolventů oborů středního vzdělávání kategorie „E“

— Petr Hanák —

V této kapitole jsou popsány možnosti, kde se absolventi jednotlivých oborů mohou nejlépe uplatnit. U každého oboru jsou shrnuty činnosti, které si žáci osvojí, a provozy, ve kterých je mohou uplatnit v praxi.

STROJÍRENSTVÍ A STROJÍRENSKÁ VÝROBA

■ Strojírenské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní v kovárnách v povolání strojní kovář, v obrobnách v povolání obráběč kovů, dělník v zámečnické nebo klempířské dílně nebo v autoservisu.

ELEKTROTECHNIKA, TELEKOMUNIKAČNÍ A VÝPOČETNÍ TECHNIKA

■ Elektrotechnické a strojně montážní práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi naleznou široké uplatnění při vykonávání pracovních činností ve výrobě, montáži i demontáži elektrotechnických zařízení. Absolventi provádějí na pracovišti požadované elektrotechnické, elektroinstalační, montážní a strojně montážní práce, obsluhují výrobní zařízení a provádějí nenáročnou údržbu na zařízeních elektrotechnického a strojírenského charakteru.

TECHNICKÁ CHEMIE A CHEMIE SILIKÁTŮ

■ Keramická výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých činností při výrobě užitkové keramiky, technické keramiky, žáruvzdorné keramiky, technického porcelánu a další speciální keramiky. Absolventi dohotovují výrobky, provádějí povrchové úpravy keramických a porcelánových výrobků, glazují, zakládají a vybírají keramické výrobky ze sušáren a pecí, třídí vypálené keramické výrobky. Uplatní se též při manipulaci se surovinami, při třídění hotových výrobků a jejich hodnocení, balení a expedici.

■ Bižuterní výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých činností při výrobě skleněné a kovové bižuterie, při výrobě vánočních ozdob a dekorativních předmětů. Absolventi dohotovují a kompletují výrobky, provádějí základní údržbu strojů a zařízení. Uplatní se též při manipulaci se surovinami, při třídění hotových výrobků, jejich hodnocení, balení a expedici.

POTRAVINÁŘSTVÍ A POTRAVINÁŘSKÁ CHEMIE

■ Potravinářská výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých činností u povolání cukrář, řezník-uzenář, mlékař nebo při obsluze potravinářských strojů jako zaměstnanci příslušných potravinářských firem. Jsou připraveni vykonávat jednoduché činnosti při ruční výrobě cukrářských, masných, uzenářských nebo mlékárenských výrobků včetně obsluhy jednoduchých strojů a technologických zařízení.

■ Potravinářské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při přípravě surovin a obsluze potravinářských strojů zejména v pekařské, cukrovinkářské nebo konzervářské výrobě jako zaměstnanci příslušných potravinářských firem. Jsou připraveni vykonávat jednoduché činnosti při zpracování surovin na potravinářské výrobky, zejména obsluhovat jednoduché stroje a technologická zařízení.

TEXTILNÍ VÝROBA A ODĚVNICTVÍ

■ Textilní a oděvní výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní jako dělníci v textilní a oděvní výrobě nebo v některé z pozic povolání výrobce textilií, např. jako tkalci, pletaři, prýmkaři apod. podle

profilace přípravy na konkrétní textilní obor (technologickou oblast) a podle výrobního zaměření firmy/firem, pro kterou se připravovali. Při optimálních podmínkách daných výrobním programem firmy/firem v regionu ovládají absolventi komplexně pracovní činnosti v jedné z technologických oblastí textilní nebo oděvní výroby. Vykonávají pomocné, přípravné, obslužné a manipulační práce při výrobě textilií nebo oděvů, mohou vykonávat pracovní úkoly např. při předání, tkaní, pletení na jednoduchých strojích a zařízeních, při zhotovování textilií jednoduchých vazeb apod.

■ Šití oděvů

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní jako šičky, šiči v pozici zaměstnanců ve velkých, středně velkých i malých firmách pro výrobu šité konfekce. Budou připraveni plnit pracovní úkoly při výrobě oděvů, tzn., že budou zhotovovat individuálním a hromadným způsobem jednoduché dámské oděvy, např. sukně, kalhoty, halenky, šaty. Mohou se uplatnit i při výrobě jiných jednoduchých oděvních výrobků, popřípadě jiných šitých výrobků, a při opravách oděvů.

■ Šití prádla

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní jako šičky, šiči v pozici zaměstnance ve velkých, středně velkých i malých firmách pro výrobu šité konfekce. Budou připraveni plnit pracovní úkoly při výrobě prádla, tzn., že budou zhotovovat individuálním a hromadným způsobem prádlo osobní, stolní a ložní. Po určité praxi se mohou uplatnit i při výrobě jiných šitých výrobků, jednoduchých oděvních výrobků a při opravách prádla.

KOŽEDĚLNÁ A OBUVNICKÁ VÝROBA A ZPRACOVÁNÍ PLASTŮ

■ Kožedělná výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých činností při zhotovování a opravách obuvi a kožedělných výrobků, zejména brašnářských a sedlářských. Uplatní se jak v sériové výrobě při obsluze strojů, zařízení a linek, tak i v soukromých výrobních dílnách při řemeslném zhotovování výrobků, při opravách a obnovování výrobků na zakázku, při přejímce a výdeji.

ZPRACOVÁNÍ DŘEVA A VÝROBA HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ

■ Truhlářská a čalounická výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní zejména v odvětví dřevozpracující výroby, podle svého zaměření především v truhlářské, čalounické případně v dekorátérské výrobě,

mohou se rovněž uplatnit při zhotovování truhlářských výrobků využívaných ve stavebnictví.

■ Dřevařská výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých pracovních činností v odvětví dřevozpracující výroby, například v pilařské výrobě, při obsluze strojů, zařízení a dopravníků v dřevařské prvovýrobě, mohou se uplatnit i v truhlářské výrobě při manipulaci s materiálem, polotovary a výrobky, při základním ručním a strojním opracování dřeva, při výrobě a jednodušší montáži nábytku, průmyslových výrobků ze dřeva a aglomerovaných výrobků ve stavebně-truhlářské výrobě apod.

■ Zpracovatel přírodních pletiv

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní zejména při zpracování přírodních pletiv a dalších materiálů v košíkářské a/nebo kartáčnické výrobě při výrobě pletených, užitkových a dekoračních košíkářských výrobků, galanterních předmětů a bytových doplňků z přírodních pletiv a kartáčnických výrobků, například v povoláních košíkář, kartáčník, výrobce dřevěných předmětů aj.

POLYGRAFIE, ZPRACOVÁNÍ PAPÍRU, FILMU A FOTOGRAFIE

■ Knihařské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi oboru knihařské práce se uplatní jako dělníci v knihařských a kartonážnických provozech, kde jsou schopni vykonávat samostatně jednoduché pracovní činnosti a složitější pracovní postupy pod dohledem. Pod vedením a dohledem mohou také v tiskárnách vykonávat jednoduché pomocné práce.

STAVEBNICTVÍ, GEODÉZIE A KARTOGRAFIE

■ Dlaždičské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání dlaždič při provádění dlaždičských prací. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon volné živnosti dlaždičské práce a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Klempířské práce ve stavebnictví

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání stavební klempíř při zhotovování, montáži a opravách klempířských stavebních výrobků a konstrukcí.

Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon řemeslné živnosti stavební klempířství a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Malířské a natěračské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání malíř, lakýrník a natěrač při provádění malířských a natěračských prací. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon řemeslné živnosti malířství, lakýrnictví a natěračství a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Podlahářské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání podlahář při provádění podlahářských prací. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon volné živnosti pokládání textilních podlahovin nebo řemeslné živnosti podlahářství (kladení podlahovin) a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Sklenářské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání sklenář při výkonu sklenářských prací ve sklenářských a stavebních firmách. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon volné živnosti sklenářské práce, rámování a paspartování a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Tesařské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání tesař při výkonu tesařských prací v tesařských a stavebních firmách při výrobě, montáži, údržbě a opravách tesařských konstrukcí. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon řemeslné živnosti tesařství a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Zednické práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání zedník při provádění betonářských a zednických prací. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb.,

o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon řemeslné živnosti zednictví a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

■ Stavební práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při výkonu jednoduchých prací ve stavebnictví. Jsou schopni samostatně nebo pod dozorem provádět práce na pozemních, inženýrských a vodních stavbách.

■ Pokrývačské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou pracovníci, kteří se uplatní v povolání pokrývač při montáži a opravách skládaných krytin střech se střešními rovinami jednoduchých tvarů. Po splnění podmínek podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), mohou získat živnostenský list pro výkon řemeslné živnosti pokrývačství a pracovat jako osoby samostatně výdělečně činné.

ZEMĚDĚLSTVÍ A LESNICTVÍ

■ Zemědělské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi jsou kvalifikovaní pracovníci, kteří se uplatní při výkonu povolání zemědělský dělník v zemědělské prvovýrobě a službách pro zemědělství. Vykonávají jednoduché práce související s pěstováním rostlin a chovem zvířat, uplatňují se při obsluze a údržbě zemědělské techniky, v oblasti agroturistiky a péče o krajinu, při pěstování ovoce a zeleniny, zpracování rostlinných a živočišných produktů v rámci zemědělského podniku a při vedení domácnosti. Uplatňují se jako zemědělství dělníci v rostlinné a živočišné výrobě, hospodyně, případně po zapracování jako pěstitelé nebo chovatelé zvířat.

■ Zahradnické práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní na trhu práce při výkonu jednoduchých pracovních činností v povolání zahradník s uplatněním v základních oblastech zahradnické výroby, jako je rozmnožování a pěstování zeleniny, ovoce, květin, okrasných a ovocných dřevin a sadovnických výpěstků. Absolventi budou schopni vykonávat jednoduché práce při množení, výsadbě, ošetřování a hnojení, pěstování rostlin ve volné půdě i ve sklenících, údržbě a zakládání sadovnických úprav a při zhotovování běžných vazačských výrobků.

■ Zahradnická výroba

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi oboru zahradnická výroba jsou připraveni pro výkon jednoduchých pracovních činností v povolání zahradník s uplatněním v základních oblastech zahradnické výroby, jako je rozmnožování a pěstování zeleniny, ovoce, květin, okrasných a ovocných dřevin a sadovnických výpěstků. Vykonávají jednoduché práce při množení, výsadbě, ošetřování a hnojení, pěstování rostlin ve volné půdě i ve sklenicích, údržbě a zakládání sadovnických úprav a při zhotovování vazačských výrobků.

■ Opravářské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní zejména v oblasti zemědělského opravárenství a servisních služeb v povolání zemědělský dělník se zaměřením na výkon opravářských prací. Provádějí především vlastní opravy, údržbu a seřizování strojů a zařízení, ale podílejí se případně i na výrobě a renovaci součástí. Tato šířka profilu umožňuje uplatnění absolventů i v příbuzných strojírenských provozech, lesním hospodářství, dopravě, stavebnictví, případně v dalších oblastech, kde se vyskytuje opravářská problematika.

■ Lesnické práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní v komplexní lesní výrobě v méně náročných dělnických činnostech, a to především v oblasti zakládání, pěstování a ochrany lesů, případně v přidružené lesní výrobě. Okrajově se mohou uplatnit při péči o komunální zeleň, o přírodu v územích se zvláštním režimem ochrany a v trvalé péči o zeleň podél komunikací.

GASTRONOMIE, HOTELNICTVÍ A TURISMUS

■ Stravovací a ubytovací služby

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní ve stravovacích službách při výrobě pokrmů jako kuchaři, dále například v provozovnách rychlého občerstvení při přípravě pokrmů a nápojů. V případě, že bude školou využito a zařazen i volitelný okruh ubytovací služby, najdou absolventi uplatnění i ve službách ubytovacích (při úklidu v ubytovacím zařízení a při jeho provozu, vykonávání drobné údržby v zařízení) jako pokojské, vrátní, nosiči zavazadel apod.

■ Práce ve stravování

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní jako pomocní pracovníci ve stravovacích službách, zejména jako kuchaři, dále v provozovnách rychlého občerstvení, ve výrobnách knedlíků a při přípravě studené kuchyně. Budou schopni připravovat jednoduché pokrmy včetně příloh, pokrmy vyráběné z polotovarů a teplé nápoje. Budou provádět jednoduchou obsluhu hostů nebo pomáhat v obsluze při bufetovém uspořádání.

OBCHOD

■ Prodavačské práce

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní jako pomocní pracovníci provádějící pomocné, přípravné, obslužné a manipulační práce při prodeji zboží.

OSOBNÍ A PROVOZNÍ SLUŽBY

■ Provozní služby

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní při úklidu v ubytovacích zařízeních, kancelářích, veřejných prostorách a ve zdravotnických a sociálních zařízeních. Také se uplatní při výkonu pomocných prací při přípravě pokrmů, při šití a opravách prádla a bytových doplňků a při praní a žehlení prádla.

PEDAGOGIKA, UČITELSTVÍ A SOCIÁLNÍ PÉČE

■ Pečovatelské služby

Uplatnění absolventů v oboru

Absolventi se uplatní především jako pracovníci sociálních služeb. Mohou pracovat v různých sociálních zařízeních (např. v domech pro seniory nebo pro osoby se zdravotním postižením, v centrech denních služeb, denních nebo týdenních stacionářích) a v terénních sociálních službách, zejména při poskytování přímé obslužné péče a pomoci klientům, při zajišťování chodu domácnosti klientů nebo pomoci rodinám s dětmi. Mohou vykonávat práci pečovatele, osobního asistenta, pomocníka v domácnosti. Absolováním oboru se však nezískává kvalifikace zdravotnického pracovníka – ošetřovatele. Kromě toho se absolventi uplatní také v úklidových službách (např. při úklidu v sociálních či ubytovacích zařízeních, v kancelářích apod.), v kuchyních při výkonu pomocných prací při přípravě pokrmů, na pracovištích pro šití a opravy prádla a bytových doplňků, v prádelnách při praní a žehlení prádla.

Absolventi uvedených oborů kategorie E si nejvhodněji mohou doplnit své vzdělání v příbuzném oboru vzdělání kategorie H. Jeho absolvováním získají nejen novou kvalifikaci a další výuční list. Je třeba vzít v úvahu, že absolvent oboru kategorie E není pro přímé pokračování v nástavbovém studiu dostatečně připraven, protože v oborech kategorie E jsou kladeny nižší nároky v oblasti všeobecného a obecně odborného vzdělání. Limitující je samozřejmě také míra mentálního postižení.

Zpracováno s využitím www.infoabsolvent.cz.

SOUHRN

Nabídku oborů středního vzdělávání doplňuje charakteristika možností jejich uplatnění na trhu práce.

8 Pro inspiraci

— Petr Hanák, Petra Skvarilová, Iva Vojtková,
Jitka Jarmarová, Miloš Majer —

■ Jirka

Jirka, aktuálně ve věku 30 roků, byl žákem praktické školy dvouleté. Má lehké mentální postižení a těžkou vadu sluchu. V rámci tranzitního programu organizovaném školou ve spolupráci s neziskovou organizací se podařilo zajistit Jirkovi praxi v knihovně, kde pracoval s podporou asistenta neziskové organizace. Práce v depozitáři Jirku velmi naplňovala a byl pyšný na to, že pracuje mezi zdravými lidmi. Po více než roční praxi se stal v kolektivu zaměstnanců knihovny velmi oblíbený, a protože ho práce v knihovně velmi bavila, měla škola i rodiče Jirky velký zájem, aby praxí tranzitní program neskončil. Skutečně se povedlo za podpory prostředků ESF vytvořit v knihovně pracovní místo. Jirka zde pracuje již sedm let, je řádným zaměstnancem knihovny, s prací je spokojený, velmi se mu zvýšilo sebevědomí a také jeho rodiče mají radost z jeho úspěšného zapojení na trh práce.

■ Adam

Mladý muž ve věku 27 let, se středně těžkým mentálním postižením při základní diagnóze Downův syndrom. Absolvent základní školy speciální a následně praktické školy jednoleté i dvouleté. Již v době studia na praktické škole se stal klientem neziskové organizace AGAPO, jejímž prostřednictvím získal možnost vyzkoušet si různé pomocné pracovní profese na rozdílných pracovištích. Následně po několika neúspěšných pokusech o pracovní zařazení (v zahradnictví, obchodě a bance) se úspěšně realizuje v oblasti cestovního ruchu. Již druhým rokem je zaměstnancem penzionu, kde se na zkrácený pracovní úvazek podílí na úklidu vyhrazených prostor. Zpočátku pracoval pod trvalým vedením zkušené kmenové pracovnice, postupně zvládal své pracovní povinnosti se stále vyšší mírou samostatnosti. V současné době je téměř samostatný, dohled nad jeho prací

je nutný vykonávat jen občas, popř. si Adam dokáže sám vyžádat pomoc nebo radu (zvládá orientaci v prostoru penzionu, ví, kde najde pomocnou ruku v případě potřeby). Adam pracuje sice pomalu, ale na kvalitu jeho práce a pečlivý přístup se dá spolehnout.

Za dobu působení v penzionu výrazně vzrostlo jeho sebevědomí. Při náhodném setkání s ním mi Adam s pýchou sděluje, že už je chlap, chodí do práce tak jako mamka a taťka, vydělává si sám a šetří si na nový mobil a na dárek pro svoji holku.

■ Lukáš

Lukáš je dlouholetým klientem SPC pro MP. Základní diagnózou chlapce je LMP s mírnou poruchou chování (na bázi ADHD). Od 3. ročníku navštěvoval na základě žádosti zákonného zástupce ZŠ zřízenou podle § 16 odst. 9 školského zákona se vzdělávacím programem dle RVP ZV – minimální doporučené úrovně. V době prázdnin často navštěvoval truhlářskou dílnu svého strýce a zajímal se o práci se dřevem. V rámci svých možností a schopností se snažil pomáhat a strýc mu zadával jednoduché úkoly, které Lukáš, dle informací rodiny, většinou s nadšením vykonával a cítil se být užitečný. Vždy bylo nutné zabezpečit především dohled a postarat se o Lukášovu bezpečnost.

Po ukončení povinné školní docházky byla tudíž volba budoucího učebního oboru pro Lukáše i jeho rodiče celkem jasná. Chlapec nastoupil na 3letý učební obor – Truhlářská a čalounická výroba se ŠVP – Truhlářské práce (kód oboru: 33-56-E/01) v místě svého bydliště. Během studia patřil spíše k průměrným žákům, nebavilo ho již učení, ale zajímala ho především praxe. Po úspěšném ukončení studia se vrátil do dílny ke strýci.

Dnes pracuje již čtvrtým rokem stále ve stejném prostředí v dílně mezi celkem pěti zaměstnanci, kde se cítí dobře a bezpečně, ochotně plní jednoduchá zadání spočívající hlavně v pomocných a často stále se opakujících činnostech. Vždy bude nutné Lukášovi zabezpečit dohled kvalifikované osoby, zajistit bezpečnost prostředí a seznámit nově příchozí spolupracovníky s problematikou chlapcova postižení.

■ Pavel

Žák po ukončení PŠD nastoupil na obor kategorie E – Prodavačské práce, který nedokončil z důvodu výukových obtíží spojených s přetrvávajícím neúspěchem a nezájmem o studium. Znovu se přihlásil ke studiu, tentokrát na obor Zahradnické práce. Zejména odborným výcvikem byl nadšen a po 3 letech vykonal závěrečné zkoušky s výučním listem.

Sehnat pracovní uplatnění nebylo lehké, ale nakonec dostal nabídku starosty obce jako pomocný pracovník v obci pečující o zeleň. Mimo to však jezdil do supermarketu na brigády skládat palety zboží. Žák byl prací a pochopitelně i finančním ohodnocením velmi nadšen.

■ Eva

Eva se stala klientkou SPC v průběhu 2. ročníku základní školy, kdy se začaly projevovat počáteční obtíže v učení. První stupeň povinné školní docházky absolvovala v běžné třídě, kde se od 3. ročníku vzdělávala podle IVP, který vycházel z minimálních výstupů RVP ZV. Přestože využívala také podporu asistenta pedagoga, s narůstající náročností a objemem učiva se její vzdělávací obtíže stále stupňovaly. K tomu se přidaly bolesti břicha, hlavy a jiné psychosomatické projevy strachu a přetížení.

Od 6. ročníku Eva přestoupila do speciální třídy, která na škole také fungovala. Vzdělávala se v menším kolektivu, byly na ni kladeny přiměřené nároky, nebyla stresována tlakem okolí. Dívce se začalo velmi dařit. Brzy patřila k nejlepším žákům ve třídě a stala se z ní sebevědomá dívka. Také rodiče měli radost, že se Evě daří.

Ke konci 8. ročníku začala maminka dívky mluvit o tom, že Eva je jedničkářka, takže se může hlásit, kam chce, a třeba se vyučit kadeřnicí. Jak třídní učitelka, která zároveň vykonávala funkci výchovné poradkyně, tak pracovnice SPC se snažily mamince vysvětlit, že tak jednoduché to není. Dostalo se jim odpovědi, že Eva si to tak přeje a matka ji v tomto přání stoprocentně podporuje.

Při kontrolním vyšetření a konzultaci v SPC před podáváním přihlášek na střední školu byla opět celá situace zevrubně probírána s matkou i Evou. Byly jim vysvětleny rozdíly v náročnosti jednotlivých učebních oborů. Své rozhodnutí nezměnily. Pracovnice SPC tedy chtěla s matkou probrat možnosti podpory, která by Evě mohla být na střední škole poskytnuta v rámci Doporučení ŠPZ. Matka se ohradila, že o žádnou intervenci ze strany SPC nestojí a nechce, aby byla Eva stigmatizována tím, že do nové školy přichází ze „zvláštní“. Na argument, že učební obor typu H je určen pro jinou vzdělávací skupinu a je nutné podle toho připravit Doporučení, matka reagovala okamžitým ukončením spolupráce s SPC. Dle jejích slov proto, aby „nad ní SPC ztratilo moc“.

V listopadu byla vzájemná spolupráce obnovena. Eva potřebovala Doporučení ŠPZ k přestupu na obor Prodavačské práce, který spadá do kategorie E, a k přijetí bylo toto Doporučení potřebné.

■ Šárka

Šárce bylo diagnostikováno v PPP lehké mentální postižení v 8 letech, kdy již začala významně selhávat ve 2. ročníku běžné základní školy. Rodina, především matka dívky, si tuto diagnózu v žádném případě nechtěla připustit a Šárka trávila většinu volného času v domácím prostředí doučováním, doháněním nepochopeného učiva. Netrvalo dlouho a matka začala s dívkou navštěvovat pedopsychiatra, který záhy konstatoval u Šárky značné přetížení a doporučil návštěvu SPC pro MP. Do péče tohoto SPC se žákyně dostala až v 5. ročníku, tehdy již byla dlouhodobě medikována dětským psychiatrem.

Poté byl dívka v 6. ročníku na běžné ZŠ vypracován IVP, který respektoval základní diagnózu – LMP v dolním pásmu. Rodina se s touto situací jen velmi obtížně smířila. Po ukončení povinné 9leté školní docházky ji matka přihlásila na běžný učební obor (Cukrářka, kód oboru: 29-54-H/01). Pro Šárku však nastaly krušné časy. Ocitla se v neznámém prostředí běžného učiliště bez jakékoliv pomoci a podpory. Nevládala nejen učivo navazující na ZŠ, ale ani nerozuměla instrukcím mistrové na odborném výcviku. Po necelém měsíci byla vyučující svědkem toho, jak Šárka myje šlehač ve vodě, avšak ještě zapnutý a pod elektrickým proudem. Rodině bylo navrženo okamžitě změnit učební obor, který by lépe zohlednil dívčino postižení. Matka odmítla tento návrh a trápení Šárky pokračovalo. Brzy se stala terčem posměchu a šikany ze strany spolužaček. Dívka se psychicky zhroutila.

Po necelém roce studia Šárka z učiliště odešla, pár měsíců strávila v psychiatrické léčebně a dnes je již třetím rokem v domácím prostředí. Je silně medikována a odmítá vycházet z domova, kde se o ni stará její babička.

■ Pepa

Žák s LMP, s rodiči podcenili doporučení pracovníků SPC, že studium oboru kategorie H – automechanik – je již výukově náročné. U přijímacích zkoušek Pepa uspěl a byl přijat. Žák však nevládal ani teorii, ani odborný výcvik.

Pro špatný prospěch opakoval 1. ročník, ale ani nadále se mu nedařilo. Změnu oboru na obor kategorie E odmítal jak on, tak i jeho rodiče. Druhý ročník zvládl s obtížemi, a proto počátkem 3. ročníku studia zanechal. O další obor neměl zájem, aktuálně je veden na ÚP a bohužel je spokojen.

SOUHRN

Kapitola nabídla příklady z praxe, které názorně popisují, jak kariérové poradenství v některých konkrétních případech probíhá.

9 Shrnutí obsahu kariérového poradenství

— Petr Petráš —

A. Přípravná fáze kariérového poradenství

ZŠ / 1.–3. ročník			
Co	Zaměření/témata	Kde	Kdo
Utváření základních představ o různých zaměstnáních	„Co lidé dělají?“ „Kde pracuje máma, táta, babička, dědeček, rodiče kamarádů či kamarádek?“ „Co tam dělají?“ „Čím bych chtěl být já?“	Vzdělávací předměty - český jazyk - prvouka - výtvarná výchova - pracovní činnosti (vytváření základních pracovních návyků a dovedností při práci s různorodým materiálem)	Pedagogové Rodiče
4.–5. ročník			
Co	Zaměření/témata		Kdo
Rozvíjení sebepoznání a sebereflexe	„Co musím udělat pro to, abych byl tím, čím chci být?“ Zjišťování zájmů a zálib žáků Průmysl a zemědělství ČR (vlastivěda) Hodnota peněz (matematika) Profese (seznamování s jednotlivými profesemi za využití pohádek a videoprezentací v rámci třídnických hodin) Pracovní činnosti: základy práce s ručním nářadím, kuchyňským náčiním i šicími pomůckami, jednoduché pracovní postupy, montážní a demontážní práce, péstitelské práce a příprava jednoduchých pokrmů		Pedagogové Rodiče

B. Kariérové poradenství

5.–6. ročník		
Co	Zaměření/témata	Kdo
Dokončování aktivit z 1. stupně ZŠ	Navazování na úroveň dosažených vědomostí, dovedností a návyků získaných na 1. stupni ZŠ v rámci různých předmětů a především pracovních činností Aktivity, jejichž cílem je seznámit žáky (i jejich rodiče) s jednotlivými profesemi a obory OU a SOU, řešení otázek s tím souvisejících	Pedagogové, zapojení výchovného poradce, případně kariérového poradce, ŠPP, SPC, PPP Rodiče / zákonní zástupci
7.–8. ročník		
Co	Zaměření/témata	Kdo
Cílené kariérové poradenství	Přednášky a besedy (lektoři z ÚP, OU, SOU) Praktické workshopy Exkurze do různých firem, obchodů, škol... Aktivity zaměřené na sebepoznání („Co mě baví, k čemu mám vlohy, nadání?“) Využití vzdělávacích oborů občanská výchova, výchova ke zdraví Vyhledávání vhodné profese, studijního oboru a informací z internetu (informatika) Seznámení s Atlasem školství a různými webovými stránkami (Infoabsolvent)	Výchovný poradce, kariérový poradce, třídní učitel, učitel pracovních činností, ostatní pedagogové, pracovníci ŠPP, SPC, PPP Pracovníci ÚP, zástupci OU, SOU (VP/KP...) NNO Rodiče / zákonní zástupci
9. ročník		
Co	Zaměření/témata	Kdo
Intenzivní kariérové poradenství	Cílená spolupráce s žáky, jejich zákonnými zástupci, pracovníky SPC, PPP Návštěva ÚP – besedy, konzultace, test volby povolání, informace o dalších možnostech Burza práce a povolání Intenzivní práce s Atlasem škol a různými webovými stránkami středních škol Informace o přijímacích řízeních na konkrétních školách	Výchovný poradce, kariérový poradce, třídní učitel, učitel pracovních činností, ostatní pedagogové, pracovníci ŠPP, SPC, PPP, kliničtí psychologové, lékaři Pracovníci ÚP, zástupci OU, SOU (VP/KP...) NNO Rodiče / zákonní zástupci

OU, SOU		
Co	Zaměření/témata	Kdo
Pro žáky hlásící se ke studiu (tedy směrem k základním školám)	Nabídka oborů ke studiu – webové stránky školy Dny otevřených dveří Individuální konzultace s pracovníky ŠPP	Výchovný poradce / kariérový poradce Pedagogové Rodiče / zákonní zástupci / žák
Poradenství pro žáky studující na škole (vlastní kariérové poradenství na OU, SOU)	Aktivity zacílené na prevenci předčasného odchodu ze vzdělávání Monitoring školní neúspěšnosti Mentoring Pomoc při přestupu na jiný obor/školu Spolupráce s žáky, jejich zákonnými zástupci, pracovníky SPC, PPP Exkurze na pracovištích, podpora praxí a brigád Individuální konzultace s pracovníky ŠPP Konzultace s ÚP Nabídky zaměstnavatelů – osobní návštěvy ve škole, tištěná informační kampaň	Výchovný poradce / kariérový poradce Pracovníci ŠPP Pracovníci SPC, PPP, Zástupci firem Pracovníci ÚP, OSSZ apod. NNO Rodiče / zákonní zástupci / žák
Poradenství pro žáky končící studium na škole (další směřování absolventů školy s přesahem na trh práce)	Zařazení tématu „Trh práce“ do předmětu občanská výchova (přijímací pohovor, profesní životopis, pracovní smlouva...) Individuální praxe Tranzitní programy Besedy se zástupci firem (praktické poznatky z praxe) Konzultace s ÚP – IPS (proměnlivost trhu práce, rekvalifikace), návštěva finančního úřadu, OSSZ apod. Nabídky dalšího studia Nabídky zaměstnavatelů – osobní návštěvy ve škole, tištěná informační kampaň Možnosti pracovního uplatnění pro žáky s těžšími stupni MP: sociální podnik, podporované zaměstnávání apod.	Výchovný poradce / kariérový poradce Pracovníci ŠPP Pracovníci SPC, PPP, Zástupci firem Pracovníci ÚP, OSSZ apod. NNO Rodiče / zákonní zástupci / žák

Pro školy/zaměstnavatele:

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Kvalifikační předpoklad / uplatnění	Doporučení pro zaměstnavatele
Mentální postižení (obecně)	Specifika v kognici: smyslová percepce, paměť, pozornost, myšlení – viz kapitola 2.4.1. Specifika v exekutivních funkcích: motivace k pracovní činnosti, plánování pracovní činnosti, snížená schopnost sebekontroly – viz kapitola 2.4.2.	Učební obory kategorie E, výjimečně adekvátní obory kategorie H, obory vzdělání kategorie C, praktická škola, sociální podnik, podporované zaměstnávání, stacionáře apod.	Při zaměstnávání osob s mentálním postižením brát v úvahu a respektovat jejich specifika vyplývající ze samotné podstaty mentálního postižení. Vytvářet jim pracovní podmínky adekvátní míře jejich postižení a tomu uzpůsobovat jejich zaškolení a vedení (instruktor, pracovní asistent, vedoucí pracovník), průběh pracovní doby (respektování jejich výkonnosti) a odměňování (využívání podpůrných programů pro osoby se ZP). Platí zde pravidlo – čím těžší je stupeň postižení, tím větší jsou dopady do jejich pracovní výkonnosti a uplatnitelnosti na trhu práce.

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Kvalifikační předpoklad / uplatnění	Doporučení pro zaměstnavatele
Lehké mentální postižení	Specifika v oblasti kognice. Poruchy v oblasti motoriky. Motivační nevyhraněnost: nediferencovat na hlavní a vedlejší motivy, sklou ke krátkodobé a blízké motivaci a absence snahy o dosažení vzdálenějších cílů. Snížená schopnost porozumění instrukcím. Nedostatky v plánování pracovní činnosti: začínají plnit úkol bez nutné analýzy a orientace v problému, nejsou schopni sami si sestavit plán, často neumí pracovat ani podle předloženého technologického postupu. Snížená schopnost sebekontroly: nejsou schopni kontrolovat prováděnou operaci z hlediska tří a více požadavků současně, snížená je schopnost používat při práci měření (mají špatný odhad míry, váhy, nesprávné představy o jednotkách).	Vyučení v učebních oborech kategorie E (blíže kapitoly 6 a 7), výjimečně (žáci při horní hranici LMP) adekvátní obory kategorie H, případně (při dolní hranici LMP) praktická škola. ----- Po zapracování k výkonu prací, které jsou adekvátní jejich schopnostem, jsou většinou schopni v rámci přidělené práce pracovat efektivně a samostatně.	Věnovat delší čas zaškolení k pracovní činnosti pod dohledem zkušeného a empatického pracovníka. Komunikovat jasně, stručně a výstižně, důležité věci opakovat a ověřovat si, zda jim pracovník rozumí. Důsledně dbát na dodržování pravidel hygieny a BOZP. Důležité je začlenit je do pracovního kolektivu. Do pracovní náplně zařazovat činnosti méně náročné na myšlení, pracovní samostatnost, spíše stereotypní rutinní činnosti dle jasných zadání. Při vlastní práci nezadávat práce vyžadující složitější myšlenkové operace (práce dle technického výkresu, výpočty, měření). Nové činnosti vyžadují opět zaškolení a pochopení. Nastavit systém pravidelných kontrol. Motivovat je do pracovních úkolů (důležitost splnění přiděleného úkolu pro úspěch celého kolektivu, finanční odměna za konkrétní kvalitně provedený úkol apod.).

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Kvalifikační předpoklad / uplatnění	Doporučení pro zaměstnavatele
Středně těžké mentální postižení	Značné omezení v oblasti kognitivních i výše popsaných exekutivních funkcí. Poruchy v komunikaci a porozumění. Omezení v oblasti sebeobsluhy. Omezení v rozvoji hrubé a především jemné motoriky a vizuomotorické koordinace. Častější komorbidity – postižení somatické, smyslové, epilepsie, autismus, kardiovaskulární vady či další psychická onemocnění.	Zaučení v učebních oborech kategorie C, praktická škola dvouletá. Výjimečně (při horní hranici STMP) adekvátní obory kategorie E, případně (při dolní hranici STMP) praktická škola jednoletá, stacionáře, sociální podnik, podporované zaměstnávání apod. ----- Po zaučení jsou schopni (v chráněném prostředí či s podporou) samostatného bydlení a výkonu jednoduché manuální práce.	Vzhledem k výrazným dopadům mentálního postižení do jejich vzdělání mohou vykonávat pouze jednoduchou a nekvalifikovanou práci. Nemohou pracovat samostatně (většinou ani po zaučení), pro jejich nestálost a menší vytrvalost je k výkonu jejich práce nutná asistenční podpora.

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Kvalifikační předpoklad / uplatnění	Doporučení pro zaměstnavatele
Těžké mentální postižení	Značné omezení ve všech výše popsaných oblastech. Přidružuje se také výrazné somatické postižení. Výrazně narušen je rozvoj psychomotoriky, stejně tak schopnost sebeobsluhy. Řeč se většinou vyvine na úroveň jednoslovných vět a případně 2-3slovných spojení. Zpravidla bývá řeč zatížena značnou poruchou výslovnosti. Vyskytují se afektivní poruchy.	Praktická škola jednoletá, výjimečně (při horní hranici TMP) praktická škola dvouletá, případně (zejména při dolní hranici TMP) bez vyučení, stacionáře. ----- Zařazení do pracovního procesu na trhu práce je výjimečné, takto postižení jedinci jsou celoživotně závislí na podpoře druhých.	V případě zaměstnávání pracovat výlučně v chráněném pracovním prostředí. Vynakládat velkou míru podpůrných opatření, jako je například trvalá osobní a zároveň i pracovní asistence.
Hluboké mentální postižení	Významné postižení somatické, motorické (imobilita), senzorické. Nejsou schopni sebeobsluhy, často je nutno je vyživovat sondou či tekutou stravou. Komunikace je na úrovni vybavovací – reagují zvukem vyjadřujícím libost či nelibost ve vztahu k podnětům. Časté stereotypní pohyby, objevuje se ve zvýšené míře sebepoškození.	Zařazení do pracovního procesu na trhu práce je vyloučeno, jedinci jsou absolutně závislí na péči ostatních.	

SOUHRN

Kariérové poradenství má dvě fáze – přípravnou a realizační. Přípravná fáze trvá během 1. až 5. ročníku základní školy, na 2. stupni základního vzdělávání pak probíhá vlastní realizace kariérového poradenství. V obou případech je důležité vědět, co se v dané etapě rozvíjí, na jaká témata je poradenství zaměřeno, kde a v jakém prostředí se realizuje (např. ve kterých předmětech). Neméně důležitou roli hraje i to, kdo se na poradenství podílí (rodiče, učitelé, ...).

Závěr

Předložený text nemá ambici stát se uceleným manuálem kariérového poradenství pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Poprvé v českém prostředí v tomto rozsahu aplikuje obecné principy a zásady kariérového poradenství na naši cílovou skupinu žáků s mentálním postižením.

V seznamu použité a doporučené literatury jsou uvedeny publikace, ze kterých autoři textu čerpali a které je možné považovat za texty popisující aktuální pohled na kariérové poradenství všech věkových skupin, viz Navarová a Lancová (2019) nebo Pýchová, Košťálová, Drahoňovská a Madziová (2020). A právě tyto texty doporučujeme vaší pozornosti.

Autorky a autoři předloženého textu pracují mnoho let v oblasti vzdělávání a školského poradenství žáků s mentálním postižením, ale i v akademickém prostředí, a proto v textu aplikovali poznatky kariérového poradenství obecně na cílovou skupinu dětí, žáků a studentů s mentálním postižením, se kterými se v praxi denně setkávají. Věříme, že text dostatečně zdůraznil potřebu vzdělávání v tzv. specifických dovednostech, které významným způsobem posilují kompetence těchto žáků potřebné při dalším studiu a uplatnění v zaměstnání.

Metodika se nesoustředí na výběr vhodných či nevhodných oborů pro žáky s mentálním postižením, i když víme, že mentální postižení výběr uplatnění významně limituje. Autoři se snažili popsat provázení jedince s mentálním postižením vzdělávací soustavou, poznávání jeho silných a slabých stránek, posilování kompetencí tam, kde je to u konkrétního jedince potřeba. To všechno samozřejmě ve spolupráci s týmem pedagogů školy, kde se žák s mentálním postižením vzdělává, příslušným SPC a zákonnými zástupci.

V neposlední řadě upozorňujeme na existenci tranzitních programů nejen v sociální oblasti, ale i na rozvoj této oblasti ve školství. Tranzitní programy jsou vhodné pro žáky s těžkým zdravotním postižením, kteří nemají šanci získat kompetence k pracovnímu uplatnění na volném trhu práce v dostatečné míře.

Samotný tranzitní program však v metodice nepopisujeme, neboť ten je současně zpracováván v rámci samostatné publikace *Rukověť kariérového poradce žáků se SVP – individuální plánování a tranzitní program*, která je dalším výstupem projektu Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR.

Věříme, že informace, které má výchovný poradce v oblasti kariérového poradenství intaktních žáků, spolu s informacemi, které přináší tato metodika, přispějí ke kvalitnímu kariérovému poradenství poskytovanému ve školách žákům s mentálním postižením.

Závěrem děkujeme všem kolegyním a kolegům ze škol připravujících žáky s mentálním postižením, samotným žákům s mentálním postižením a jejich rodinám za spolupráci a podporu při přípravě tohoto textu. Více informací i k poradenství pro další skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami naleznete na portálu www.kariera.zp.upol.cz.

Slovníček pojmů

Alternativní a augmentativní komunikace (AAK) – nahrazující či rozšiřující komunikace u jedinců se zdravotním postižením, kde je běžná komunikace zablokovaná či omezená.

Deficity dílčích funkcí – tedy výkonu jednotlivých faktorů nebo prvků v rámci většího funkčního systému. Jsou rozlišovány dílčí funkce vnímání, krátkodobé paměti a pozornosti v rovině modální (auditivní, vizuální, taktilně-kinestetické), intermodální (spojující vjemy z jednotlivých smyslových oblastí) a seriální (sledující časovou posloupnost).

Denní stacionáře – zajišťují ambulantní sociální služby, klienti do těchto institucí tudíž docházejí. Zaměřují se především na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

Grafomotorika – jemná motorika rukou se zaměřením na kresebný a písemný projev.

Individuální vzdělávací plán (IVP) – stanoví se v případě potřeby především pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Je závazným dokumentem pro jejich zajištění.

Inkluzivní vzdělávání – někdy se používá termín společné vzdělávání. Je založeno na přesvědčení, že všichni žáci mají právo být vzděláváni ve skupinách se svými vrstevníky. Žáci mohou mít nebo mají prospěch ze vzdělávání ve školách v místě bydliště (nejen žáci s postižením, ale i jejich spolužáci).

Integrovaný žák – žák se zdravotním postižením vzdělávaný spolu se žáky bez postižení.

Kognitivní (poznávací) funkce – jedna z hlavních oblastí lidské psychiky, zahrnující kromě paměti i koncentraci, pozornost, řečové funkce, rychlost myšlení, schopnost pochopení informací.

Kompenzační pomůcky – pomůcky, které pomáhají rozvoji a nácviku náhradních činností všude tam, kde není do žádoucí míry možná reedukace původní funkce.

Komunikační deník – komunikační prostředek u žáků s těžkým postižením, nemluvicích. Obsahuje velké množství fotografií, obrázků, jejichž prostřednictvím žák vyjadřuje své potřeby.

Mentální postižení – postižení projevující se především trvalým snížením rozumových schopností a adaptability.

Piktogram – jde o grafický znak, který znázorňuje pojem nebo sdělení obrazově.

Plán pedagogické podpory – napomáhá žákovi s problémy ve vzdělávání, je cílený na jednotlivé předměty, vymezuje silné a slabé stránky žáka, využívá se pro žáky s I. stupněm podpůrných opatření.

Portfolio – soubor žákových produktů a výstupů.

Procesuální schémata – schéma se využívá u dítěte se zdravotním postižením, je to soubor obrázků nebo fotografií, které zachycují jednotlivé kroky nějakého procesu, většinou části dne. Žák se zdravotním postižením může mít problém při plnění pokynů, které se skládají z několika na sebe navazujících úkonů. Prostřednictvím procesuálního schématu je naveden na postupné kroky při plnění úkolů a činností.

Serialita – posloupnost, myšlenková operace vyjadřující uvědomění si sekvencí řešení problému, schopnost rozdělit aktivitu do logicky navazujících dílčích kroků.

Sociální rehabilitace – soubor činností směřujících k dosažení maximální samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob rozvojem jejich schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonů běžných a pro život nezbytných činností.

Souběžné postižení více vadami – představuje taková postižení, která jsou kombinací dvou a více různých vad nebo poruch u jediného člověka. Jedná se o tak různorodou skupinu znevýhodnění, že prakticky není možné vytvořit jednotný klasifikační systém, a dokonce není ani ustálena terminologie používaná při deskripci případů takto handicapovaných osob.

Speciální vzdělávací potřeby – za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou dle § 16 školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) považovány osoby se zdravotním postižením (tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním, autismem, vadami řeči, souběžným postižením více vadami, vývojovými poruchami učení nebo chování).

ŠPZ – školská poradenská zařízení poskytující poradenské služby dětem, žákům, studentům, jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením:

- ▶ pedagogicko-psychologická poradna (PPP),
- ▶ speciálněpedagogické centrum (SPC).

ZŠ speciální – poskytuje vzdělávání žákům s takovou úrovní rozumových schopností, která jim nedovoluje zvládat požadavky obsažené v RVP ZV ani RVP ZV – minimální výstupy, ale umožňuje jim, aby si ve vhodně upravených podmínkách a při odborné speciálněpedagogické podpoře osvojovali základní vědomosti, dovednosti a návyky a zejména sebeobslužné činnosti.

Seznam zkratek

BOZP	bezpečnost a ochrana zdraví při práci
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
DPN	dočasně práce neschopen
CHPM	chráněné pracovní místo
KK	klíčové kompetence
LMP	lehké mentální postižení
LMR	lehká mentální retardace
MDÚ	minimální doporučená úroveň pro úpravu očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření
MP	mentální postižení
OZP	osoba zdravotně postižená
OZZ	osoba zdravotně znevýhodněná
OU	odborné učiliště
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PO	požární ochrana
PSPP	předměty speciálněpedagogické péče
RVP	rámcový vzdělávací program
SOU	střední odborné učiliště
SPC	speciálněpedagogické centrum
STMP	středně těžké mentální postižení
STMR	středně těžká mentální retardace
ŠVP	školní vzdělávací program
TMP	těžké mentální postižení
TMR	těžká mentální retardace
ÚP	úřad práce
ZoZ	zákon o zaměstnanosti

Literatura a další zdroje

- MAŠTALÍŘ, J., et al., 2022. *Rukověť kariérového poradce žáků se SVP – individuální plánování a tranzitní program*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-6089-5.
- MEZERA, A., 2015. *Obrázkový kariérový test*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe s.r.o. ISBN 978-80-7496-180-9.
- NAVAROVÁ, S. a M. LANCOVÁ, 2019. *Diagnostika v kariérovém poradenství*. Praha: Nakladatelství Dr. Josefa Raabe. ISBN 987-80-7496-405-3.
- PETRÁŠ, P., J. JARMAROVÁ a M. LAUERMANN, 2015. *Metodika práce asistenta pedagoga, Komunikace s ostatními účastníky inkluzivního vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-4711-7.
- PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA, 2012. *Andragogický slovník*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3960-1.
- PÝCHOVÁ, S., D. MADZIOVÁ, H. KOŠTÁLOVÁ a P. DRAHOŇOVSKÁ, 2020. *Kariérové poradenství na každý pád*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-604-7.
- Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělávání základní škola speciální*. Praha: VÚP, 2008. ISBN 978-80-87000-25-0.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. 2. dotisk prvního vydání. Praha: VÚP, 2006. ISBN 80-87000-02-1.
- SÝKOROVÁ, M., 2011. *Využití testu LOTCA-G v ergoterapii u seniorů*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika rehabilitačního lékařství 1. LF UK a VFN.
- TRHLÍKOVÁ, Jana, 2011. *Absolventi škol se zdravotním postižením a trh práce*. Praha: NÚV.
- VALENTA, M., O. MÜLLER et al., 2021. *Psychopedie*. 5. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Nakladatelství Parta. ISBN 978-80-7320-290-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

ČEBIŠOVÁ, R., et al. *Metodika pro účastníky vzdělávacího programu Individuální posuzování schopností a možností uživatelů*. [online]. [cit. 2021-04-25].

Dostupné z: <https://adoc.pub/metodika-pro-uastniky-vzdlavacih-programu-individualni-posu.html>

FOREST, M. a J. PEARPOINT. *Nástroje zdravého rozumu. MAPY a KRUIHY pro inkluzivní vzdělávání* [online]. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z:

<https://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/013/001597.pdf?seek=1273679488>

INFOABSOLVENT. *Jaké kompetence u absolventů očekávají zaměstnavatelé v sektoru informací, financí a vzdělávání* [online]. [cit. 2021-05-04]. Dostupné z:

<https://infoabsolvent.cz./Temata/ClanekAbsolventi//4-1-18>

INFOABSOLVENT. *Výběr oboru vzdělávání* [online]. [cit. 2021-07-12]. Dostupné z:

<https://www.infoabsolvent.cz/Obory/1/6?NastavKraj=True#filtrForm>

Kariérová poradkyně, kariérový poradce [online]. [cit. 2021-05-12]. Dostupné z:

<https://vzdelavanivsem.cz/files/files/brozura-karierovy-poradce.pdf>

Kariérové poradenství pro osoby se zdravotním postižením není luxus, ale motivace a pomoc k aktivnímu životu [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/16523>

Karty STAVY [online]. [cit. 2021-09-22]. Dostupné z: <https://www.euroguidance.cz/nastroje-a-metodologie/karty-stavy.html>

Konzultační seminář Ověření profesních předpokladů [online]. [cit. 2021-05-22].

Dostupné z: http://www.semis.cz/doc/Overeni_profesnich_predpokladu-konzult-seminar.pdf

Metodický postup pro poskytování kariérového poradenství se zaměřením na 2. stupeň základních škol [online]. [cit. 2021-06-05]. Dostupné z: [file:///D:/Users/Uzivatel/Downloads/R%C3%A1mec%20pro%20nastaven%C3%AD%20KP%20na%202.%20stupni%20Z%C5%A0%20\(3\).pdf](file:///D:/Users/Uzivatel/Downloads/R%C3%A1mec%20pro%20nastaven%C3%AD%20KP%20na%202.%20stupni%20Z%C5%A0%20(3).pdf)

MŠMT ČR. *Dopis PM RVP ZV* [online]. [cit. 2021-05-22]. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/file/54867/>

MŠMT ČR. *Hlavní směry vzdělávací politiky ČR 2030+* [online]. [cit. 2021-07-22].

Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/51582/>

NPI ČR. *Profil dítěte na jednu stránku* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z:

https://zapojmevsechny.cz/user_files/kompenzacni_pomucky/Profil_na_jednu_stranku.pdf

OECD. *Career Guidance. A Handbook for Policy Makers*, 2004 [online]. [cit. 2004-06-05].

Dostupné z: <https://www.oecd.org/education/innovation-education/34061287.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – 2021 [online]. [cit. 2021-05-12].

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

- Rady pro volbu střední školy žáků se ZP* [online]. [cit. 2021-05-12]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-1-02/Rady-pro-volbu-stredni-skoly-zaku-se-ZP/44>
- RYTMUS. *Metody, které pomáhají při individuálním plánování* [online]. [cit. 2021-06-22]. Dostupné z: <https://www.kvalitavpraxi.cz/aktuality/planovani-zamerene-na-cloveka-nastroje/metody-ktere-pomahaji-pri-individualnim-planovani/>
- RYTMUS. *Plánování zaměřené na člověka* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://rytmus.org/planovani-zamerene-na-cloveka/>
- Slovník cizích slov* [online]. [cit. 2021-05-12]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/profesni-orientace>
- Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* [online]. [cit. 2021-06-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních* [online]. [cit. 2021-06-05]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72?msclkid=f54f3838c6bf11eca7da8a827affe6f7>

Přehled a charakteristika publikačních výstupů projektu

Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP v ČR, reg. č. CZ.02.3.62/0.0/0.0/19_077/0016805

1. Metodiky kariérového poradenství pro žáky se zdravotním postižením

Pod vedením zkušených speciálních pedagogů s dlouholetou praxí v poradenství žákům se zdravotním postižením bylo zpracováno šest samostatných metodik zabývajících se kariérovým poradenstvím u žáků s:

- ▶ mentálním postižením,
- ▶ tělesným postižením,
- ▶ zrakovým postižením,
- ▶ sluchovým postižením,
- ▶ poruchou autistického spektra,
- ▶ narušenou komunikační schopností nebo vývojovou poruchou učení.

Soustřeďují se na popis specifik kariérového poradenství vyplývajících z faktu, že žák s daným postižením je v určitých aspektech přípravy na povolání či samostatný život ovlivněn dopady zdravotního znevýhodnění.

2. Analýza podmínek a předpokladů úspěšného pracovního uplatnění žáka se ZP

Analýza je zpracována v šesti mutacích pro stejné skupiny žáků jako u výše uvedených metodik. Analýzy reflektují současný stav limitů a příležitostí vzdělávání a pracovního uplatnění jednotlivých cílových skupin žáků. Součástí každé z nich jsou výsledky dotazníkových šetření, která mezi rodiči, výchovnými poradci a pracovníky zkoumala jejich zkušenosti s kariérovým poradenstvím u konkrétní skupiny žáků.

3. Rukověť kariérového poradce žáka se SVP – individuální plánování a tranzitní program – obecná část

Publikace uvádí základní principy, postupy a nástroje práce, využitelné v rámci tranzitního programu. Cílem je připravit a realizovat u žáků s těžkým postižením efektivní podporu při přechodu ze světa vzdělávání do světa práce. V našem pojetí však není zaměřen pouze na získání zaměstnání (ať už na otevřeném, nebo chráněném trhu práce). Řada žáků má kvůli svému těžkému postižení tak závažné dopady na životní aktivity, že je v důsledku toho jejich zaměstnatelnost, a to i v podporovaném zaměstnávání, významně omezena. Pro tyto žáky jsou připraveny doporučené modely podpory posílení samostatnosti a soběstačnosti, které jim umožní zvýšit a udržet potřebnou kvalitu života po škole.

4. Rukověť kariérového poradce žáka se SVP – individuální plánování a tranzitní program – krajské mutace

V rámci projektu probíhala ve 12 krajích ČR (s výjimkou hl. m. Prahy a Karlovarského kraje) úzká spolupráce se školami i dalšími subjekty vzdělávajícími/podporujícími žáky s těžkým postižením. Díky znalostím místních reálií mohly vzniknout tyto krajské mutace, zaměřené na vybraná významná data o organizacích, které se v daném kraji podílejí na vzdělávání, sociální podpoře či zaměstnanosti osob s těžkým postižením.

5. Analýza uplatnitelnosti absolventů s těžkým postižením na trhu práce v ČR

Analýza je zaměřena na popis aktuální situace v oblasti vzdělávání, sociálních služeb a zaměstnaneckých příležitostí pro osoby s těžkým postižením v České republice. V úvodu je tento pojem definován pro potřeby všech výstupů projektu. Data získaná rešeršemi zdrojů a z praktických zkušeností autorů jsou doplněna o interpretaci dat z dotazníkových šetření, která proběhla mezi managementem základních škol speciálních a praktických škol, jež reflektují současné problémy vzdělávání u této cílové skupiny.

6. Analýza uplatnitelnosti absolventů s těžkým postižením na trhu práce v zapojených krajích

Krajské mutace (vyjma hl. m. Prahy a Karlovarského kraje) předkládají informace o rozložení služeb cílové skupině v oblasti školství, sociálních služeb a vybraných zaměstnaneckých příležitostí v jednotlivých krajích. Zde je toto téma opět zpracované s využitím místní znalosti spolupracujících škol a dalších subjektů. Výsledky jsou prezentovány prostřednictvím komentovaných geoinformačních map.

7. Analýza koherence aktuálně platného RVP a skutečných možností stávajících absolventů praktických škol

Východiskem pro vznik analýzy bylo dotazníkové šetření mezi řediteli praktických škol jednoletých a dvouletých s cílem získat stanovisko těchto odborníků

o vhodnosti a efektivitě stávajícího RVP praktické školy jednoleté a RVP praktické školy dvouleté. Výsledky slouží jako jedno z východisek připravované revize obou vzdělávacích programů.

8. Návrh revize RVP praktické školy jednoleté a RVP praktické školy dvouleté

Předložený návrh reflektuje názory pedagogů těchto škol obsažené v dotazníkových šetřeních a uvedené v Analýze RVP.

Zohledňuje rovněž výsledky činnosti pracovních skupin, které se zaměřily na následující oblasti: vzdělávací oblast Člověk a příroda, Člověk a zdraví, délka vzdělávání žáků na praktické škole, jazykové kompetence.

Zásadní změnou prošlo průřezové téma Výchova pro vstup do světa práce (Výchova k práci a zaměstnanosti u dvouletého programu), které v návrhu reflektuje principy a postupy tranzitního programu s ohledem na cílovou skupinu žáků praktické školy.

9. Specifika zdravotního postižení v kontextu volby povolání – metodická příručka pro pracovníky Úřadu práce ČR a jeho informační a poradenská střediska

Publikace, vznikající ve spolupráci s pracovníky Úřadu práce ČR, přináší přehled základních informací o specifikách osob s postižením (zejména s těžkým postižením) ve vazbě na vstup na trh práce. Je určena zejména všem pracovníkům ÚP ČR, kteří se zabývají mimo jiné kariérovým poradenstvím a zaměstnáváním osob s postižením.

10. Atlas – speciální vzdělávací potřeby v ČR

Atlas je unikátním souhrnným dílem vycházejícím z velmi podrobného vytěžení statistických dat poskytnutých MŠMT ČR, která dokumentují vzdělávání žáků se SVP v ČR. Je postaven na porovnání situace vzdělávání žáků se SVP v letech 2014/2015 (tedy před platností novely školského zákona č. 82/2015 Sb.) a z údajů roku 2020/2021. Atlas přináší přehledné geoinformační výstupy v podobě krajských a okresních mapových výstupů a v některých případech i území obcí s rozšířenou působností. Podrobně se věnuje nejen žákům se SVP, ale i velmi diskutované profesní pozici asistent pedagoga.

11. Atlas vzdělávání a zaměstnávání osob se ZP v ČR

Souborný geoinformační výstup komponující přístup resortů vzdělávání, sociální ochrany a podpory pracovního uplatnění v ČR k cílové skupině žáků se SVP. Slouží jako přehled možností podpory a příležitostí těchto žáků při přechodu ze vzdělávání do světa práce či (samostatného) života.

Metodika kariérového poradenství pro žáky s mentálním postižením

Petr Hanák a kolektiv

Odpovědný redaktor Otakar Loutocký
Jazyková korektura Zuzana Raková
Návrh obálky a layoutu Ivana Perůtková
Sazba Markéta Pučoková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci,
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
vydavatelstvi.upol.cz

Vytiskl Profi-tisk group, s. r. o.
Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc

1. vydání
Olomouc 2022

ISBN 978-80-244-6104-5 (tištěná publikace)
ISBN 978-80-244-6105-2 (online: iPDF)
VUP 2022/0082 (tištěná publikace)
VUP 2022/0083 (online: iPDF)

DOI: 10.5507/pdf.22.24461045

Neprodejná publikace